

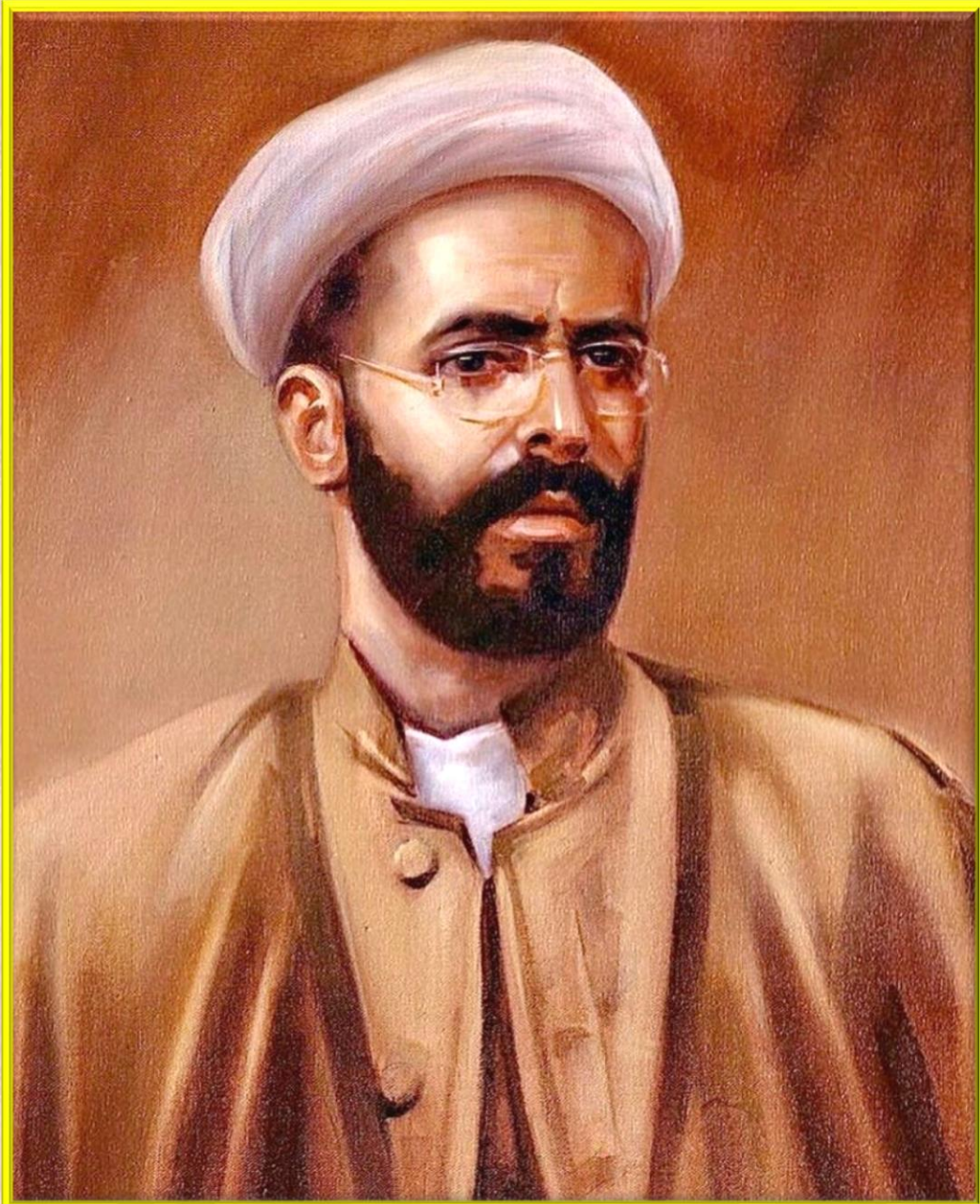
خدا آفرین

تورکجه-فارسی

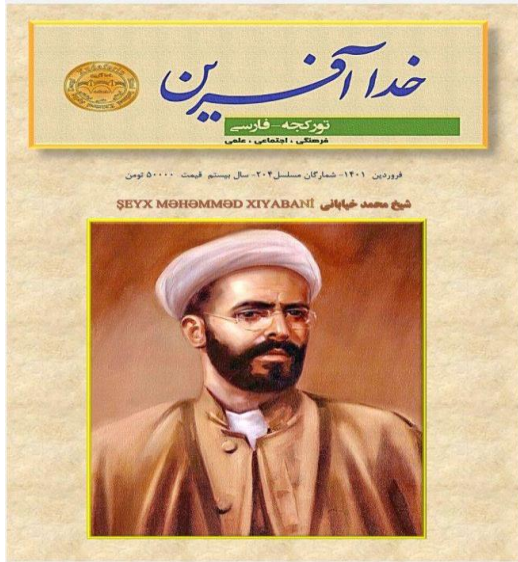
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

فروردین ۱۴۰۱- شمارگان مسلسل ۲۰۴- سال بیستم قیمت ۵۰۰۰۰ تومن

شیخ محمد خیابانی ŞEYX MƏHƏMMƏD XIYABANI

خداآفرین 203

ایچینه کیلر:

- ۲- ایلرین قانادیندا و سئوگینین ماراغیندا یئنی دن سیزلرله گوروشه گلدیک
- ۳- شیخ محمد خیابانی حماسه سی
- ۴۷- غضنفر پاشایئوین حیاتی و بارادجیلیغی
- ۵۱- فلسفه و پوزتزییا: نیظامی، نسیمی و فضولی تیمثالیندا
- ۶۳- قاراداغلی سوبقیریمی
- ۷۸- هر گون آنا دلیلی
- ۸۱- سارنگ تک آلیش یان
- ۸۵- شعریمیز شاعیریمیز
- ۹۷- خوجالی سوبقیریمینین ۳۰- جو ایل دونومو
- ۱۰۱- سوسیال مئدییا

دیرلی اوخوجولار یئنیلنن خدافرین سایتیندا اوز

درگینیزی اوخویا بیلر سیز...

www.khudafarin.ir

شماره مسلسل ۲۰۴ - فروردین ماه - سال ۱۴۰۱ - ۱۰۲ اصفحه
مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک سوی تورک

خبرنگاران: علی محمدنیا

تانای شرقی دره جک

ویراستار: سمیه ستاری فر

مدیر سایت: مهندس فرید ستاری فر

زمینه مجله:

فرهنگی، مسایل اجتماعی، معلومات عمومی، طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی، تحلیلی، خبری، اطلاع رسانی، پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی، اردبیل، تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران پ ۳
نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶ / ۶۶۴۶۰۸۹۵ فاکس: ۶۶۴۹۳۰۸۴

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت wrd به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی
جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.
اشتراک ماهنامه: شش ماه ۳۵۰۰۰۰ و یکساله ۶۵۰۰۰۰ هزار تومان
به شماره کارت بانک تجارت ۰۷۳۸۸۷۰۷۳۳۵۳۳۰۱۰۳ به نام حسین
شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr cncessiner
and chief Editr: Dr. HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi
Təsisçi və Baş Redaktır: Dr. HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

say 204 Nisan 2022, Tehran

tiraj: 3000 تیراژ

www.khudafarin.ir

Telegram: @xudafarindergisi

khudafarin@yahoo.com

ایلرین قانادیندا و سئوگینین ماراغیندا بیزده یئنی دن سیزلرله گوروشه گلدیک.

İllərin qanadında və sevginin marağında bizdə yenidən sizlərlə görüşə gəldik.

آنچاق اساس اولان ائلیمیزدن آلدیغیمیز آقیش و سئوگی اولدو. باشیمیزی دیک توتوب گلّه جه یی ده دوغرو گورمه یی بوردان اویرندیک. قازانجیمیز عشق اولدو . ایتیردییمیز ال چیرکی اولان پارا - پول اولدو.

اوسانمادان یئنه یئنی ایله گئنه سیزلرله بولوشماغا گلدیک. اومارام گلشیمیز گوزل اولار و سیزلرین چکدییمیز زحمتلره وئردیینیز قیمتترین اعلاسی دا بیزی داها فراخ توتار.

قیمتلی یول یولداشلاریمیز رمضان آیی سئوگی و شفقت آیدیر . تمنی بودور کی تانری اوره کلرینیزدن سئوگی نورونو اسکیک ائتمه سین. اوزونوز گولر ریال ، ایچینیز فراخ ، باغیشلارینیز بول اولسون. ال توتان اللرینیز ، کونوللر فتح ائدن گونلونوز دایما سوگی دولو اولسون . رمضان شریفینیز دا قوتلو و مبارک اولسون . اوروج نامازلارینیز مقبول بولسون.

هر زامان اولدوغو کیمی خافرین درگیسینین سایتی پولسوز سیز اوخوجولارین خدمتین ده دیر. ایسته دیینیز زامان هم اوخوبا هم ده درگینی ائندیره بیلرسیز.

WWW.KHUDAFARIN.IR

عزیز و سایقی دیر یازار ، شاعیر و آراشدیرماجیلاریمیز ایسه مطلب لرینی بیزه بو ایمیل دن گوندره بیلرلر.

Khudafarin@yahoo.com

یولونوز آچیق و ایشینیز آوواند اولسون

Sorumlu müdür və baş yazar :Dr.

Hüseyn Şərqi dərəcə SOYTÜRK

مدیر مسئول و سردبیر : دکتر حسین شرقی دره

جک (سوی تورک)

اوزون ایللردیر ال -اله و قول -قولا وئره رک مقدس و مدنی ایشیمیزی داوام ائتدیرمکدیک. اسن کولکلر و آخان سئلر بیزی یولوموزدان دوندره بیلمه دی.

آچیق اوره کله اوزه ریمیزه دوشه نی ائدیریک. البته یول داششسوز و چول تیکانسوز دئیل. ایاغیمیزا دیین داشلاری اونمسه مدیک الیمیزه باتان تیکانلاریدا اومورسامادیق. اما قلبیمیز توخونانلاری هیچ اونوتما دیق. بیر سئوگی نامینه اوجالان بایراگی سرت باخیشلارا قربان وئرمه دیک.

اوجادان اوجا اولوسوموزون بیریکیملریندن فایدالاناراق تاریخین تلاطوملو گلشیندن و بویوکلریمیزین ذکا گونشیندن دوغان اوز دیر و مدنییتیمیزی قوروماغا و اوجا توماغا جهد ائتدیک. یاریمیز تانری و یولداشلاریمیز گوزل قلبی سیزلر اولدونوز.

خدافرین درگیسی آرتیق اوزون عمرو و یاشارلیلیغیلا بیر باشارینین و سئوگینین تمل داشی اولماغی حق ائتمیش اولدو. اینام اصیل رهبر توتدوغوموز گونج توتانا جاغیمیز اولدو.

صبر و دوزوم ایسه یولوموزون نورو و ایشیغی اولدو. یارینلارا باخیشیمیز ایسه گوزوموزون سولماز ناخیشی اولدو.

عمللریمیز ایسه جان سویو ایله یوغرولاراق بیزه دوشن گوره وین آلت داشی اولدو.

شیخ محمد خیابانی حماسه‌سی

(منظومه‌ی حماسی به زبان ترکی)

ŞEYX MƏHƏMMƏD XİYABANI HƏMASƏSİ
(TÜRKCƏ EPİK PAYEMA)

در حق شیخ محمد خیابانی کوتاهی کرده‌اند
بخصوص سررشته‌داران فیلم و نمایش که باید به
ایشان گفت: شیخ محمد خیابانی، مستحق این بی
مهری و غفلت نبوده‌است.
- دیدار با ابرار، ج ۳۷، مقدمه.

باشلانغیج

شیخ محمد خیابانی‌نین حیاتی، فعالیتتی، بو
بؤیوک عالیم و روحانی‌نین خائینجه‌سینه شهید
اولوب تبریزین کوچه‌لرینده سورونمه‌سی و او
بیری طرفدن اوستاد دوزگون سؤیله‌دی بی محتوالی،
معنالی و دگرلی منظومه‌سی، منی وادار ائتدی
قلمی گؤتوروب بو باره‌ده، ده‌یرسیز اولموش
اولسادا، اؤز نظر و تاثیراتیمی یازام.
هر شئی‌دن اول بونو دئمه‌لییم بیزیم دوغما
یوردوموزون اولمز عالیم و قهرمانی باره‌ده چوخ آز
دانشیلیب و حقیقتده بو صادق، فداکار خطیبین
و یئنیلمز قهرمانین حاققیندا حدود آرتیق قصور
اولوب، شیخ محمد خیابانی بو گؤرکملی عالیم و
روحانی غریب قالمیش و بو عظمتلی انسانین
باره‌سینده ایندیهدک نه بیر قلم و نه بیر نمایش
گوستریلیب و بو حاقدایازیلان کیتابلارین سایبی
بارماقلا ریمیزین ساینندان دا آزدیر. اوستاد
دوزگونون بو حماسه‌نی اوره‌بی آغرییا - آغرییا
یاراتماسی و سئویملی قیزی‌نین دوغوم گونو
مناسبتی‌ایله اونا هدیه ائتمه‌سی چوخ یئرلی و
تقدیره‌لایق دیر. بونو بورادا دئمه‌لیک، بیزلرده بئله

سروده:

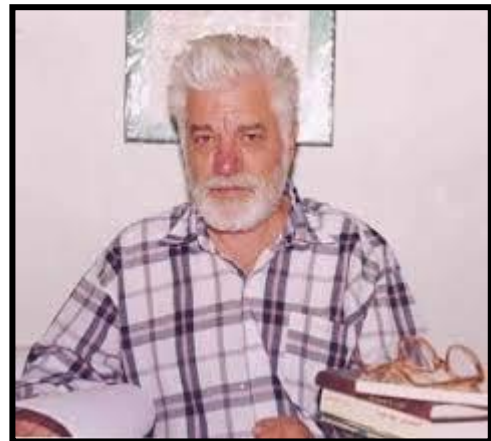
حسین دوزگون

به کوشش: عزیز محسنی

Şair : Hüseyin Düzgün

Önsüz yazan : Əziz Möhsüni

بو اثری ۱۳۷۷-نجی ایلده قیزیم «آی نور»ون
اونونجو دوغوم گونو بایرامینا هدیه ائتمیشم.

الو تانری نین آدیله

ح. د.

انَّا عَرْضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ
الْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَ
حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

(احزاب/۷۲)

هنرمندان ما، اعم از داستان نویسان، نمایشنامه
نویسان، شاعران، فیلم سازان، نقاشان، طراحان و...

گۆرور، اودور شاعیر سۆزه گلیر و اوره ک یانديریجی
سۆزلی گۆر نه قدر شعریت و گۆزل لیکله ایفاده ائدیر:

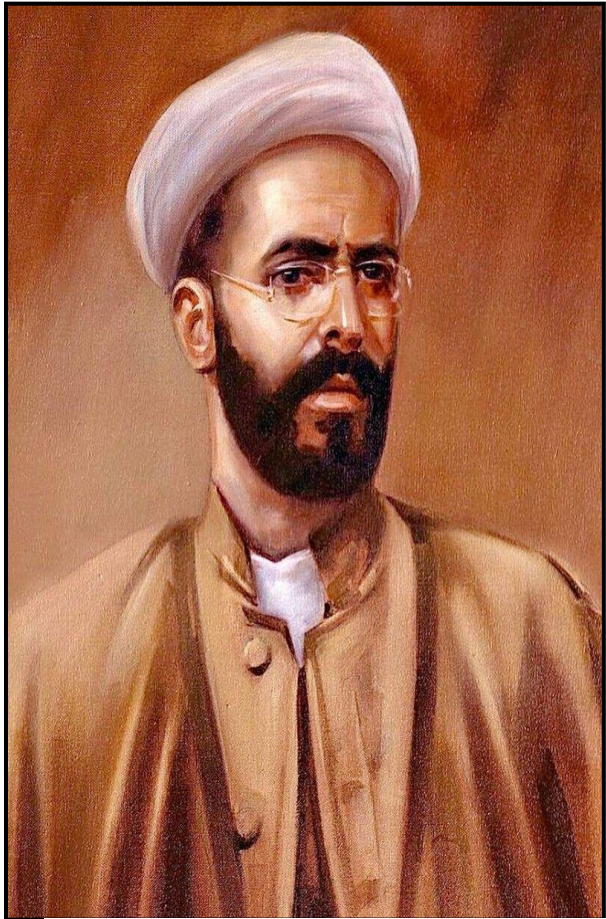
«شاعیر لرین کیتابلاری قولتوغوندا قالاندا
نئجه منیم قیزیل قلبیم هئچ آغرییا دوشمه سین؟»

دوگونله نیب تورپاقلاردا آنالارین باخیشی
یوز ایل لر یول گوزله بیرمی بیر ائل، اولوس، بیر ملت.»

شاعیر بو فاجعه لری و بو حق سیزلیکلری گۆرور و
اونون اورهی اود توتوب یانیر و اوز سئویملی
قیزینا اوزونو توتوب، اورهی نین درینلیگینده
دیکله نیب، داغ اولان کدرلرین بئله دیله گتیریز:
«کدرلتمک ایسته میرم سنین دوغوم گۆنوندور
گله جگین قوتلو اولسون، آیدین اولسون گونلرین
ایتیرمه سین سیادتین، باشی اوجا یاشاسین
یاخشى بؤیوتسون ائولادین، بیر گۆن گورسون
ائلرین»

اوستاد - شاعیر، شاعیرانه بیر طرزده سؤیله ییر:
بوگون سنین اوچون بایرامدیر، بوگون دوغوم
گونون دور، چالیرسان اویناییرسان، شادلیق
ائدیرسن، بورا گلن هر کیمسه، سنین بو دوغوم
گونون اوچون بیر هدیه گتیریر، من ده سنین
اوچون قولتوغومدا بیر قلاق شعر گتیریرم. قیزم!
شیخ محمد خیابانی حماسه سینى سنین اوچون
یازمیشام، اوندا یازیلان کلمه لر، هامیسی
اوره ییمین درینیدن قالخیب. اونو اوخو، یاشخی
اوخو، گۆر بیزیم بو عالیم، روحانی و خطیبی میز
سون نفس لرینده نه دئییدیر:

«باشی اوجا عالیمیمیز سره لرنکن یئر
دئدی: عشقه، فضیله، دؤز گونلوگه وورولون،
هر هاوایا اوینامایین، اجنبی یه خوش گل سین
منیم تکی عشق اودونا، یانین، دؤزون، دورولون»

بیر دب واردیر، اوشاقلارین دوغوم گونونو، آتا-آنا
آغیرلایارلار، مجلس قورارلار و بو شادلیق
مجلسینه، قارداش- باجی، آتا-آنا، قوهوم، هدیه
گتیریب دوغوم گونو اولان قیزا یا اوغلانا تقدیم
ائده لر.

اوستاد - شاعیر بو اثری یاراداندا، اورهی
درده گلیر، دوشونجه لره دالیر، خلقی نین،
قهرمانلارینین، یازیچی لارینین، شاعیرلرینین،
عالیم و صنعتکارلارینین نیسگیل و حسرتی
شاعیری یاخیب یانديریر. احساسلی شاعیر
جمعیتده اولان حق سیزلیکلری، عدالت
سیزلیکلری دریندن گۆرور، خلقی نین دیلی،
مدنیته و منلیگی آياقلانديغینی دوغما شاعیرلرین
کیتابلاری قولتوقلا ریندا، گۆزل و حق یولوندا
سؤیله دیکلری سۆزلی آغیزلاریندا قالماقلارینی

گوشین سارالیب باتماسیندان قاش قارالیب طولمتین
چۆكمه سیندن، شیخ محمدین بو وفاسیز و
فیریلداقچی دونیا قدم باساماسیندان، نه قدر اینجه،
گۆزل و معالی سۆزلر ایله دانیشیر:
«بیر قادین اویاندان سئوینجک قاچدی
دئدی: «موشتلوق وئر بیر اوغلون اولدو»
حاج عبدالحمیدین قاپی سین آچدی
حاج عبدالحمیدین گۆزلری دولدو»

شاعیر آتانین حالینی اوغولونون دونیا قدم
باسماسیندان سونرا، جانلی بیر حالدا قلمه چکی،
شاعیرین سؤیله دیگی هر بیر بیتده دوغمالیق،
اوستادلیق و شعر صنعتی گۆز اؤننده جانلانیر:
کۆکسونده هیجان-گۆزونده اومید
اوتاقدا گئیدردی اویان بویانا،
اوگون سئوینیردی حاج عبدالحمید
بیلیمیردی نئیله سین باخسین هایانا!

اوستاد - شاعیر خیابانی نین ائوینی، شهرینی، دوغوم
گونونو، آد قویما گونونو، آتا-آناسی نین روحیه سی نی
مختصر، بو بؤیوک شخصیتین باشیندان کئچهنی،
شاعیرانه بیر طرزده شرح ائدیر و اوخوجودا درین
مراق و علاقه یارادیر و اوخوجونون گۆزلرینین
قباغیندا بو وطن سئوهر، شرفلی، قهرمان، ساتیلماز و
یئنیلیمز انسانین حیاتی نی تجسم ائدیر. خامنه
شهری نین آن عالیم ملاسی طرفیندن اونون ساغ
قولاغینا آذان و سول قولاغینا اقامه اوخونماسی و
«محمد» آدی آلماسی اوخوجونو چکی اوزاقلارا،
تاریخین درینلیگینه کیمی آپاریر.

شاعیرین یاراتدیغی بو حماسه، هر بیر باخیمدان
دیقته لاییق دیر. او شیخ محمدین حیاتی و
فداکارلیغینی یاراتدیغی حالدا، اوز دوغما خلقی نین،
عادت عنعنه، اینام و اعتقادلاریندان دانیشیر، آنانین
زحمت و محبتی نی بورادا چوخ دیرلی و یئرلی
قلمه چکی و بیزیم خلقی میزین آنا یا بؤیوک
حؤرمتی نی و آنانین بیر حقیقت اولماسی و بو

اوستاد - شاعیر، حقیقتده بو حماسه نی چوخ درین
قایغی و بؤیوک عشقیله و سئوگیله یارادیدیر، او،
شیخ محمد، بو عالیقدر انسانین باره سینده یازیلان
کیتابلاری، الده اولان قایناقلاری، شعرلری،
دئییلن لری اوخویوب گۆزدن کئچیرتمه یه
کیفایتلنمیر، او، پیادا، آتلی، شبسترین اطرافینی،
شیخ محمد آنادان دوغولان شههری، خامنه نی، حتی
اورادا اولان مسجدلری، دار- دودوک کوچه لری
ایقاندان سالی، هر یئر شهه محمد قدم قویوب، ایز
بوراخیب اونلارین هامیسیندان خبر وئریر. شاعیر دار
کوجه لردن کئچیر، اؤزو - اؤزونه دئییر: «شاعیر سن
بورالاردا نه آختاریرسان؟» شاعیر خیال آتینامینیر،
گۆنلری، آیلاری، ایل لری ایقلا ییر، اوزاقلارا
گئدیر، تاریخین درینلیگینه باش وورور، سکسان ایل
بوندان اول خامنه نین باتان گۆنشینی اوخشاییر:

«سکسان ایل بوندان قاباق خامنه گونشی باتدی
بیر ساتقین، دین سیز، کۆپک شیخ محمدی ساتدی
اوره یینده نه آشوب آی شاعیر، نه عصیان وار
داریخما، اوتور آغلا، یوخسا واختین دارالار
سن هله یازمالیسان قهرمانلیق داستانین
حماسه لر یارادان شانلی آذربایجانین»
شاعیر اوچون اؤز خلقی نین حقیقی، صادق و یئنیلیمز
قهرمانی نین یوردو، شهری، حتا کوچه لری
مقدس دیر، شاعیر بو حاقدان نه قدر آخیجی، دولغون و
اوره ک یاندیریجی جمله لر قوشوب، قوی شاعیرین
ایشله تدی کلمه لری، مصراعلاری و بیت لری،
گۆزوموزون قباغیندان کئچیرک:

«اوتور بورادا، بو کوچه مقدس دیر سنین چین
بو آنا جاده سیدیر، شاهراهیدیر وطنین
شیخ محمد خیابانی آددیم باسمیش بورایا
اوتور، آغلا، هئچ ترپنمه، هارا گئدیرسن، هارا؟»
تاریخ عبرت گۆزگوسودور اوندان گره ک درس آلیب
اؤیره نک. اوستاد-شاعیر تاریخین قالین صحیفه لرینی
واراقلاییر، او، قهرمانی نین دوغوم گونونون سۆز آچیر
- نه قدر ائشیتمه لی، نه قدر دوشونمه لی! شاعیر

اولدوغونا گۆره، اورالاردا سئیره چیخیب، بوتون یئرلره باش چکیردی، مسجدلری، کلیسالاری، شهرین مختلیف یئرلرینی گۆروردو و ذهنینده بیر جمعیت شناس کیمی بونلاری تجسم ائیدردی - محمد بیر نئچه آی ماخاچ قالادا قالاندان سونرا، آتاسیندان ایسته ییر اؤز دوغما یوردونا دؤنسون. آتاسی اوغنون خواهیشینی قبول ائدیر و اونا جاواب وئیر:

اولسون اوغلوم، آپارام سنی
تبریزه یوللارام، بیرده سنی من
گۆررسن بیر داها گۆزل خامنه نی
اوردا اوخویارسان هر نه ایسته سن

محمد اؤز آنا یوردونا قاییدیر، آتاسی اوغنونو قاییتما سیندان چوخ فرحله نیر، او، آتاسینا دئیر: «آنا جان گوزلرینین یاشین سیل، بونو بیل، من داها همیشه سنینله و سنین یانیندا اولاجام» و حاج عبدالحمیده اؤز حیات یولداشینا اوزونو توتوب دئیر: خاطر جمع اول، محمد تبریزده قالیب اورادا درس اوخویا جاقدیر.

شاعیر انقلابلار یوردو اولان آذربایجان و اونون مرکزی اولان تبریزی چوخ بؤیوک قدرته تصویر ائدیر: او، یوردونون، گۆزل طبیعتیندن، یام یاشیل داغلاریندان، ال چاتماز ذروه لریندن و همیشه یادلار اؤنونده ووقار ایله دایانان ارکیندن، گۆی مسجد کیمی تاریخی آبیده لریندن، یوردونون، اؤز دوغما قوجاغیندا بسله دیی، صراف، لعلی و شکوهی کیمی اؤلمز شاعیرلریندن، انقلاب مرکزی اولان تبریزدن چوخ درین معنالی و محتوالی میصراعلار ایله دانیشیر:

ای سینه سی مین لر یارا ایله دولو ارکیم!
غیرتلی اوغوللار وطنی مسکنی سن سن
یوزلرجه ایلین خاطره سی، ای اولوار کیم!
مینلرجه مقدس جسدین مدفننی سن سن

ویا

الین آلهها آچمیش بیر ایشیق دریاسی دیر اوغلوم،
منیم تک سن ده باخسان نور گۆررسن بوردا احجاری

حقیقتین انکار ائدیلمه مه سینی جانلی بیر تابلو کیمی
جانلاندیریر:

آنا بیر گئرچک دیر، دانیلماز گئرچک
آنا حقین آیاق آلتینا سالماق
آنا حق تانری حق دئمیشیک.
ظلم ائدیب، تانری نین حقین یئمیشیک

شاعیر قهرمانی میزین مکتبده اوخوماسینی دا نظردن بوراخماییر، او زامان بیزیم مکتبلریمیزده تحصیلین نه شکلده اولدوغونو آچیب گۆستریر، او، یازیر اوزامان مکتبلرده نئچه سطح ده درس دئییلیردی، قهرمانیمیز، حاج میرزا حسن رشديه نین، «وطن دیلی» ادلی کیتابین اوخویور، اورادا یازیلان اوشاقلار اوچون حکایه لردن لذت آپاریر. او، تک الدن «سس چیخماز، غالبیت بیرلیکده دیر» جمله سینی دریندن منیمسه ییر و بو جمله اونون حیاتینین سونونا دک حافظه سینده قالیب. شاعیر بو فصلده، اؤز عقیده سینی قیزینابئله بیان ائدیر: «تورکلر هر فن ده، علمده، دیله ماهیر ایمیشلر. تاسفلر اولسون کی، بو تورکلر اؤزگه نین ائوین برپا ائدیب، اؤز ائولرینی ییخیبلار.» شاعیر تورک خلقلرین تاریخ بویو، شجاعتیندن، جسارتیندن، مرد - مردانه لیگیندن دانیشیر. شاعیر یازیر بیزیم بابالاریمیز تاریخ بویو مظلوملاردان حمایت ائتمیش و قولدورلارین، ساتقینلارین اؤنونده مردانه دورموش و اؤز حق لریندن مدافعه ائمیش لر.

شاعیر تاریخه آرخالاناراق شعیر و صنعت دیلی ایله یازیر، شیخ محمد خیابانی اون یکی یاشینا چاتاندا، اؤز آنا یوردوندا مکتبی قورتاریر، ادبیات، تاریخ، اخلاق ایله تانیس اولور و بوزامان آتاسی اونا تکلیف ائدیر، اوغول ایندی سن ائله بیر یاشا چاتیسان کی گره ک تجارته ال قویاسان. قهرمانین آتاسی تاجیر ایدی و روسیه ده ماخاچ قلعه ده آل - وئر ایشینه باخیردی. بو کیچیک اوشاق آتاسی نین سؤزونه «بلی» دئییب، روسیه یه گئدیر و اورادا تجارت ایشی ایله مشغول اولور. محمد دراکه لی، ذکالی بیر جاوان

اوستاد - شاعیرین سسی خلقین قدرتی و بیرلیگی اؤنونده، تبریزده مشروطه طبلی نین چالینماغیندان، مظفرالدین شاهین خلقین اؤنونده تسلیم اولوب، مشروطه فرمانینی امضالاماسیندان سونرا دا، اوزاقلارا گئدیر. او، تاریخی وراقلایر، ایتی و قاباقجیل بیر دونیا باخیشی ایله، کوروش دان، داریوش دان صحبت ائدیر و اونلارین ایچ اوزونو آچیب گؤستریر. شاعیر سونرا معاصره دوغرو قایدیر، استبدادین، ظلمون، خیانتین تملی اولان ساتقین محمد علیشاه دان و اونون ملت مجلسینی توپا باغلاماسیندان، تهران دا و بوتون ایران دا حق دئیهن اینسانلاری اؤلدوتدوروب و تبریزه ساری هجوموندان دئییر:

هرگون پؤسگوروردو آغزیندان قان-قان
چیراغی کیمسنه سؤندوره بیلمز
داها بیلمه ییردی: آلاسه قورویان -
لکه نی نه بو بومبا، نه ده توپ سیلمز

شاعیر، دوغما یوردو اولان تبریزی بوتون وارلیغی ایله اوخوجونون گؤزلری اؤنونده تجسم ائدیر. او، آند ایچیر دوغما شهرینی هئچ زامان اونوتمایاجاق، تبریز، بو انقلاب بئشیکلی همیشه آزادلیق و حریت قوربانلی اولوب و اونودولماز بیر عشقین رمزی کیمی اونون خاطیره سی دائما یاشایاجاق:

سن منیم حیاتیتم، بؤیوک آمالیم
سندن آیریلماز دیر فیکریم، خیالیم
عشقیم، افتخاریم، جاه و جلالیم،
مقدس آرزولوم، تبریزیم منیم.

خیابانی بو خلقی میزین افتخاری، اؤز حیاتی بویو، یالنیز بیر عالیتم، روحانی یا بیر خطیب اولماییب، او، هر بیر ایشده اؤز دوغما خلقی اوچون بیر اؤرنک ایدی؛ گئجه لر حق یولوندا جهاددان دانیشان عالیتم، گوندوزلر سنگرلرده یاتیردی، اونون عملی، سؤزو ایله بیر ایدی. او، ایران انقلابیندا چوخ سایبی آزاوان شخصیت لردن ایدی. او، بوتون وار قوه سییله خلقی

آماندیر قویما تحقیر ائیله سین یاد، قالدخ، اؤزون، گؤستر،

بو گؤی مسجیددیر اوغوم گل قورو بو گنج اسراری
اوستاد - شاعیر بو جاوان و گله جگین بؤیوک عالیتم،
انقلابچی، اؤز دوغما خلقی نین صداقتلی
نماینده سی نین، تبریزده «طالبیه» ده تحصیلندن،
تاریخ، طبیعیات، فلسفه، کلام و ادبیات اوخوماسیندان
رساله و احکام یازماسیندان شرح وئیر و شیخ
محمدین تحصیلینی بیتیرندن سونرا، انقلابچی روحو
اولان بیر پیشنمازین قیزی ایله ائولنمه سی نی،
وقایعاتی نین وفاتیندان سونرا اونون مسجیدنده
رسمیت ایله پیشنماز اولوب، هم گوندوز و هم گئجه
نماز قیلماسیندان و خلقین آراسیندا بؤیوک محبوبیت
تاپیب و جماعتین عشقیله بو مسجیده گلیب، بو
جاوان عالم و عادل پیشنمازا اقتدا ائدیب اونون دالیندا
نماز قیلماسیندان صحبت آچیر:

«کریم خان» مسجیدین اونون آدیله
«خیوان» ترپه نیب دالغالانیردی
تانیردی جماعت تبریزده بوتون
منبره قالخاندا هفته ده بیر گون

نه قدر سلیس، آخجی و ییغجام میصرع لار ایله
شاعیر، بو بؤیوک خلق قهرمانی نین کئچیرتدی
معنالی گونلریندن و ساعتلریندن، خلقی نین اونا
سارسیلماز اینام و اعتقادیندان شعر دیلی ایله
دانیشیر. شیخ محمد منبر اوستونده بیان ائتدییی حق
سؤزلر تهراندا قاجار شاهی نین تختینه لرزه سالیردی.

اوستاد شاعیر، شیخ محمد خیابانی، بو آذربایجانین
افتخارلی اولان عالیتم و سارسیلماز قهرمانی حاقدا شعر
ایله دانیشاندان، دئمک اولار آذربایجانین اون سککیز
ایل مشروطیت تاریخیندن دانیشیر. آذربایجان
مجلسی نین شورا مجلسی آدی آلدیغیندان و شیخ
محمدین هر گون، عدالت، مساوات و بیرلیک
سؤیله دیگیندن، شعر و صنعت دیلی ایله نه قدره،
اوره یه یاتان سؤزلر ایله دانیشیر.

بۆيۈك انقلابچى، قيامدان باشقا بىر چاره گۆرمەيىب، ۱۲۹۹-يىلى فروردىن آيىنىن ۱۷ سىندە ئۆز مقدس قىيامىنە باشلادى. بىكى گون عرضىندە بوتون شەر و ادارەلر خلقىن اىنە كئچدى و تهرانىن جنائىتكار، ساتقىن و خائن مامورلارى مركزە قايىتماغا مجبور قالدىلار. شىخ محمد خىابانى گئنىش خلق كوتلەلرىنى و اۆلكەنى بو مظلوم خلقىن ياردىمى ايله آلتى آى تمام بۆيۈك قايغى و نزاكت ايله اداره ائتدى و هر گون اوجاسس ايله دئموكراتلارنى مرامى بارەدە، هابئله آزادلىق، حرىت، برابرلىك، و مدنىت بارەسىندە چىخىش ائتدى. اونون گونەلىك سۆزلىرى تجدد روزنامەسىندە درج اولونوردو و بو درىن معنالى سۆزلىرى ئىنلىمىز عالم و روحانىنىن صداقت و وطن سئوهرلىگىنە بۆيۈك بىر شاهىد دىر.

اوستاد-شاعىر بوتون بو صحنەلرى و چىخىشلارنى، خلقىن آزادلىق يولوندا گۆتورولن قىلمىلىرى، بۆيۈك دىقت و مھارتلە تصوير ائدىر، او، قىزىنا خطابا بو حماسەدە شھىدلر بارەدە ساتقىنلار و خائىنلارنى افشاسىندا، شھرىن وضعىتىندە چوخ گئنىش صورتە دانىشىر:

نئجە بىرگە اولار، يزدانلا، شىطان
عدالتدن، حقدن دوغولان اينسان
خىابانى يعنى: عدالت سسى
... اوصالح بندەنىن تمىز وجدانى
هوش ائله، سن قىزىم، دوشون بىرجه آن
يونهلمز ناحقە، شرە، هئچ زامان
محمد(ص)ىن ساوى، قرآن نفسى
تانىماز دؤولەنى، شاهی، سلطانى!

آلتى آى تبرىزدە خلق، شادلىقلا، فرح ايله ياشاير، گلەجگە اومىد باغلاير. گۆزلردە سئوئىمك، گولمك هوسى گۆرونور. آزادلىق و سعادت قوشو خلقىن باشى اوستونده سمالارا اوچور. امنىت، شھرىن هر بوجاغىندا حؤكم سورور: «چۆرەك واى سسى كسىلىر». گل ايندى اوستاد-شاعىرىن دىلىندە بو

آيىتماغا، ظلم اؤنونده دفاع ائتمەيە و اؤز خلقىنىن فىكىرلىرىنى آيدىنلاتماغا هر بىر حالدا يورولمادان چالىشىردى. او، عىن الدولەلرى و بو كىمى حاكىملىرى، قدرتيله، عمل ايله، خلقە گۆونمك يولى ايله رسوا ائتدى. بىكى ملعون يابانجى اينگىلتەرە (انگلىس) و روسلارنى بىرى - بىرى ايله ال بىر اولوب، بىرى جنوبدان، اوبىرىسى شمالدان دوغما وطنىمىزى اشغال آلتىنا آندا بو بۆيۈك انقلابچىنىن امرى ايله، تبرىزدە بو انقلاب يوردوندا، گئنىش خلق كوتلەلرى، خىابانىنىن امرى ايله - كوچە بە كوچە سالداتلارنىن ايچىندە قىرغىن سالدىلار. شىخ محمد بو يورولماز و اۆلمز رھبرىن سلطنتە قالدردىغى عصيان بايراغى نتيجهسىندە، بوتون ايراندا بۆيۈك ترپەنىش ياراندى، شاه بو ملعون و خائن انسان، سلطنتدن خلع ائدىلدى، بونون نتيجهسى اولاراق بو جوان عالم و قورخماز انقلابچى دوققوزمىن سس (راى) ايله تبرىز اهالىسى طرفىندە شورا مجلسىنە نمايندە سئچىلدى. خىابانى بىكى ايلدن سونرا روسلارنى اولتىماتومى قاباغىندا و هابئله خائن و ثوق الدولەنىن انگلىسلىر ايله باغلايدى پىمان قارشىسىندا قد علم ائدىر. و دئموكرات فىرقەسىنىن (شىخ محمدىن) اورگانى اولان تجدد روزنامەسى يازىر: «بو پىمان مجلسى تصدىق ائتمەدن قاباق بىروراق پارە دىر و ملت اونا هئچ زامان بويون قويا بىلمز.»

شىخ محمد خىابانىنىن شورا مجلسىسىندە اولتىماتوم علىھىنە چىخىشىنى، اوستاد-شاعىر گۆرنە آيدىن و گۆزل قلمە چكىر:

من بىر ايرانلى تك ائدىرم حىرت
... اوجادان دئىرم جسارت ايله
وئرمز استقلالىن، الدن بو ملت
سىز نەدن ائتمىرسىز ذرەجە همت؟
سىزە سؤيله بىرم من غىرت ايله
روس باغىر ماسىنا نە اولموش علت؟

روسلارنى اولتىماتومو شورا مجلسىسىندە رد اولدو، و ثوق الدولە بو خائن، هلە ايش اوستونده ايدى. بو

خائنجه سینه شهید ائدیب و بو یئنیلمز و خلقی میزین
فخری عالیم، روحانی و مبارز رهبرین جنازه سی نی
شهرین کوچه لرینده سورودولر.

من بورادان بیر حاشیه چیخمالیام. بیلیمیرم نه زامان
هارادا، چوخ ایل لر بوندان قاباق، اوستاد - شاعیر
تجسم ائتدییی کیمی، شعر قو توغوندا قالان، آدی
ایتمیش، عنوانی باتمیش، بیر غریب وطن شاعیری نین
شعرینی اوخودوم. بو شعر، باشدان - آیاغا زامانلار
منیم حافیظه مده قالمیشدی، یازیقار اولسون کی،
ایندی بو درین معنالی و اوره ک یاندیران شعرین
یالنیز بیر سون نئچه بیتنی خاطریمده دیر.

بو یوکسک سوپه ده اولان منظومه نی، اوستاد - شاعیر،
ملک الشعرا ی بهارین شعرینین ترجمه سیله بیتیریر و
من بو مقدمه یه بو غریب آدی باتمیش، شعر
قوجاغیندا قالمیش شاعیرین بو بیتلری ایله سون
قویورام:

یوخ، اؤلمز سن، سن دیری سن، دنیا نه قدر کی وار
سنین درین تفکرون دنیا دور دو قجا دورار
سن برلشدین اؤز قانینا، دوغما وطن اوغروندا
قانین قالماز یئر اوستونده آند ایچریک بوردا
قیصاصووی آلاجاییق دوشمنلردن بونو بیل
بیزیم گؤزل شعاریمیز گزه جکدیر دیل به دیل
یات امین اول، چاتا جاقدیر بو ایشیمیز تئز باشا
سن ای قاندا چوبالایان رهبریمیز، چوخ یاشا!
بئله لیکله فخر ائدیرم کی اوستاد - شاعیرین درین
خلاقیت ایله یازیب - یاراتدیغی بو منظومه نین
نشرینده من ده بیر سوچیله بیرم.

عزیز محسنی

تهران - ۱۳۸۰

حالتی، بو حیاتی، بو گؤزل لیگی ائشیدک و بیر نئچه
آن او شرفلی کئچمیشیمیزده سئیر ائدک:

تبریزی خیالدا تجسم ائيله
بادام آغاجلاری آغ چیچک آچیر،

آرخلاردان آرخماقدا بال شلاله سسی
توستو قالخیر بوتون داملاردان گوپه

... او قیزیل دؤورانی تاریخ اونوتماز
تبریز بیر شه هر یوخ، بیر حکومت یوخ
دورنالار گؤیلرده قاطار لانیلار.
قیش گندیر، هر یانی بورو یور باهار.

یاشیللیق شهرده او جسوز، بو جاقسیز
کیمسه قالمیشدیر گئجه او جاقسیز

او گونلر باهارین گلین چاغیدی
حیات نفسییدی، عزت باغیدی.

بوزامان تهران دا حکومت دگیشیلیر، وجیه المله آدی
قازانان بیر باش وزیر ایش اوسته گلیر. تاریخده همیشه
اولدوغو کیمی، خلقلر قیامینی لکه له بیرلر، اونا
مختلف آدلار قویورلار. ایندی بو خلق ترپنیشینه ده
آد قویدولار و اونو بوغماغا وار قوه لر ایله چالیشدیلار.
مشیرالدوله یالاندان آزادلیق سئون آدی ایله تانینان
باش وزیر مخبر السلطنه، بو ساتقین و خائن
وطن پرورلیک و آزادلیق سئون نقابی وورانی، شیخ
محمد یارادان نهضتی بوغماق اوچون
تبریزه گونده ریرلر. بو خائن ابلیس (مخبر السلطنه)
تهراندا اولان حاکیم دایره لرینین هامیسی نین
فیکرینی یاخشی بیلیردی و اودا، قیامی خفه له مک و
خلقین اوره یینده اولان آزادلیق و برابرلیگه دایر
سئوگینی و عشقی سؤندورمک ایدی و شهره داخیل
اولان کیمی قازاقلار ایله همدست اولوب خلقه هجوم
ائدیرلر، اود یاندیریرلار، ائولری و دودمانلاری غارت
ائدیرلر. خیابانی بو اؤلمز و آدی خلقین یادداشیندا
تاریخین صحیفه لرینده دایم - یاشایان شخصیتی

فَجَعَلْنَاهُمْ سُلَفًا وَ مَثَلًا لِلْآخِرِينَ

(الزَّخْرَف/۵۶)

گۆزله بیریک گلجه کده بؤیوک ظفر، توی، دوگون.

بوگون بایرام ائله ییبسن، چالیرسان، اویناییرسان،
هر کیم سنین بایرامینا بیر هدیه گتیریر.
آنان یئنه کدریمی سوزور منیم اوزاقدان،
چونکو بابان شعر پایی ایله بو بایراما قاتیلیر!

سنه بوگون قولتوغومدا بیر قالاق شعر گتیردیم،
«شیخ محمد» حماسه سین، قیزیم سنه یازمیشام.
منیم بو دؤولتیم - واریم یئنه نیسگیلیر سنه
کلمه لرین، اوره گیمین لاپ دیبندن قازمیشام.

باشی اوجا عالیمیمیز سره لرنکن یثره
دئدی: «عشقه، فضیله، دوزگونلوکه وورولون.
هر هاوایا اوینامایین اجنبی یه خوش گل سین،
منیم تکی عشق اودونا یانین، دؤزون، دورولون.»

اوخو قیزیم، اوخو قیزیم، شیخ محمد ناغیلین
سوروشما دای: «نییه بابا آغریر سنین اوره گین؟»
اوره گیمی آغریدانلار منیم قیزیم آز دگیل،
ایندی بیرین سؤیله ییرم، دینله، قولاق آس درین:

فَانظُرُوا إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ
مُوتِهَا.

(الروم/۵۰)

2. خامنه

«شبستر» دن قیراقدان، گون باتان بؤلگه سینده،
شیخ محمودون سؤزونده، سسینده، نفسینده،
یوز ایللر بوندان قاباق وئردیگی ایلقار اوسته،
غریب بیر نغمه یاشار، غملی دویغولار اوسته
اوره گی نین باشیندان دنیزه پنجره وار
سونسوز سمائی اونون اوزونه هر گون آچار
«میشو» قوجاقلامیشدیر، دریا قدهر غصه سین،
قوینوندا ساخلامیشدیر زمان سارسیدان سسین.
مین دؤرد یوز ایلیک چینار نغمه سیدیر بو شه هر،

1. اوره ک آغریسی

سوروشورسان: «- نییه بابا آغریر سنین اوره گین؟»
اوره گیمی آغریدانلار، منیم قیزیم، آز دگیل.
هانسین دئییم، هانسی قالسین؟ هانسینا سن دؤزرسن؟
سنین ده که سئرچه قلبین، منیمکی تک ساز دگیل.

«دونوق اولسا، دورغون اولسا» سؤیله میشدیر فضولی:
«اوره ک دگیل، پارچا بوز دور، گر اولماسا دردمند.»
ائله اولو درد و غم وار، اوره گی ده آغریدار
انسان وار که، وجودونو نئی تک ائیلر بند - بند.

ائله بیلن وورغونلاری کیمسه سایماز اولاندا
بیر قلبین یوخ، بیر کسین یوخ، بو دردیدیر وطنین
شاعیرلرین کیتابلاری قولتوغوندا قالداندا،
نجه منیم قیزیل قلبیم هئج آغریا دوشمه سین؟

دوگونله نیب تورپاقلاردا آنالارین باخیشی،
یوز ایللر یول گۆزله یرمی بیر ائل-اولوس، بیر ملت؟
اسارت قاندالارینا دؤزرلرمی آسلانلار؟
غئیرت کانی اوغوللاردان گؤرونمزمی بیر غئیرت!

باشی اوجا ملتیمیز ئوز منلیگین اونودور،
اجنبی نین چیراغینا هی سوزولور، یاغ اولور.
اریمه سی، تۆکولمه سی دره لره داغلارین،
اوره گیمده، قیزیم منیم، هی دیکه لیر، داغ اولور.

کدرلتمک ایسته میرم سنین دوغوم گونوندور
گلجه گین قوتلو اولسون، آیدین اولسون گونلرین.
ایتیرمه سین سیادتین، باشی اوجا یاشاسین،
یاخشوی بؤیوتسون ائولادین، بیرگون گؤرسون ائللرین.

مجروح قلبیم آغریسادا، قیزدیریرسان سن اونو،
قیزیم سنین دوغوم گونون مبارک اولسون بوگون.
سون غلبه دؤزومده دیر، دؤزور قارتال اوره گیم،

غریب غملى دویغونون گورسسىدیر بو شه هر.
 ئوز اگینه گئینده غریبلیک یاپینجینی،
 گۆز ئونونه گتیریر دوشمین قاخینجینی.
 میشو بوتون ایسلانیر، گۆزلریندن یاش آخیر
 ایلدیریملار شاققیدیر، چینار گۆیلره باخیر.
 گۆیلر بوتون قاپقارا، نه اولدوز وارنده آی،
 نه آغلاییش دویولور، نه سس سمیر، نه بیر های.
 سوسغونلوق بورویوبدور بوتون قایلیقلاری
 غم کروانی یوکسلیر «خامنه» دن داغا ساری.
 میشو داغی، شیمالدان، اورمو گۆلو جنوبدان
 قوینوندا بئجریلر خامنه نی، سانکی بیرجان.

«تسوج» گیلاناریغی سولدا، «شبستر» ساغدا،
 قیوریم-قیوریم بزه بیر گۆچک اوزون هر چاغدا.
 دالینی وئرمیش داغا اوزون دنیزه آچمیش،
 آغیر قارا ماتمین دوزنگاهلیغا ساچمیش.
 شیخ محمدی دوغوموش، بئجرتیمیش، هم ایتیرمیش،
 هم سئوینج، هم برکت، همده سکوت گتیرمیش.
 «باقرآباد»، «حاج حسین» مسجدلرین ساووشدوم،
 «حاج احمد» کوچه سی نین باشیندا آندان دوشدوم.
 دئییرلر که او شیخین بورادا ایدی ائوی،
 بوردا دوغوموش یاشامیش، بوردا سورموش عمرونو.
 قانالیقلار، آلمالیق، آرمودلوقلار، گوللوکلر،
 بوروموش بیر باخچادا، اونو گۆررمیش ائلر.
 سن بودار کوچهلرده شاعیر نه آختاریلسان؟
 تعظیم ائت، قوی سارسلیسین حقه باغیران شیطان.
 حق هارا، حق سۆز هارا، الله هارا، دین هارا،
 اوره گیمه وورور او یارا اوستوندن یارا.
 اوتور، آخشام چاغی دیر، گون یونه لیر باتماغا،
 سنی آپاراجام یوز ایل قاباکی چاغا.
 سیل کۆنلونون پاسینی آخیت گۆزون یاشلارین،
 باخ قیزاران شفقه، دوگونلمه قاشلارین.
 سکسن ایل بوندان قاباق خامنه گونشی باتدی،
 بیر ساتقین دین سیز کۆپک، شیخ محمدی ساتدی.
 اوره گینده نه آشوب، آی شاعیر! نه عصیان وار،

داریخما، اوتور آغلا، یوخسا واختین دارالار.
 سن حله یازمالیسان قهرمانلیق دستانین،
 حماسه لر یارادان شانلی آذربایجانین.
 یاز، خائنلردن دانیش جینایتلردن سۆز آچ،
 گوش اسرارین سؤیله، قارانقولقلاردان قاچ.
 اوتور بوردا، بو کوچه مقدس دیر سنین چین،
 بو آنا جاده سیدیر، شاهراهیدیر وطنین.
 شیخ محمد خیابانی آددیم باسمیش بورایا،
 اوتور آغلا، هئچ ترپنمه، هارا گئدیرسن، هارا؟
 عصیانلی ایمانلارین جاده سیدیر بو کوچه،
 صاف عشقین شربتی دیر، باده سیدیر بو کوچه.
 دوشونجه نین، آرزونون دیلکلر صحیفه سی،
 آزادلیق اسراری دیر، فضیلتلر نغمه سی.
 ئوپموشدور آیقلارین شیخ محمدین بوتورپاق
 دویوموشدور اومیدلرین دوتموشدور اوندان سورااق.
 ایکی رکعت نماز قیل، آلنینی تورپاغا قوی،
 تکبر قابیغینی گل اوره گیندن سوی
 قوی آپاریم تاریخین انگین کوچهلرینه،
 قولاق آس شیخ محمدین عصیان دولو سسینه.
 گۆر نئجه معراج ائتدی ساواشلار مئیدانیندان،
 جبرائیل قانادین دا ئوتدو، کئچجک جانیندان.
 اورمو گۆلون بزه دی، میشودان قانی آخدی،
 خامنه قانلی چیچک تک غملى - غصه لی باخدی.
 غریب بیر نغمه کیمی وئردیگی ایلقار اوسته،
 غملى دویغولارینی داغیتدی دسته - دسته.
 گئدک تاریخیمیزین گل بیر دؤنگه لرینه،
 قولاق آساق زامانین گیزلی ترانه سینه:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ.
 (التین/۴)
 3. دوغوم

کۆکسونده هیجان، گۆزونده اومید،
 اوتاقدا گئیدردی اویان بویانا،

شاديانالايق ائتدى چاي شيرنى وئردى،
گۈزلرينده سئوگى كۈنلۈندە اوميد.

خامنه نين ان عاليم ملاسى گلدى،
صلوات گۈندرسين، اوخوسون قرآن.

حاج عبدالحميدى دوعا ائيله سين،
اونا چوخ گۈرمه سين اوشاغى دۇوران.

آدينى «محمد» قويدو اوشاغين،
اوخودو اذانى ساغ قولاغينا.

قدمى خئيردير، يئيدير سؤيله دى،
دئدى اقامه نى سول قولاغينا.

سئچميشدير او ملا ان گۈزل آدى،
آناسى بير راحت نفس چكىردى.

گۈزلرينى يومموش رۇيالاريندا
گله جك حيات چين چيچك اكىردى.

آنا بير گئرچكىدير، دانيلماز گئرچك
«آنا حقى تانرى حقى» دئميشيك.

آنا حقيقين آياق آلتينا سالساق،
ظلم ائديب تانرى نين حقيقين يئميشيك.

سئير ائيله روتبه سين باخ مقامينا،
تانرى آنالارا وئرميش جنتى.

اوغلو بويا- باشا چاتانا قدهر،
آنا قبول ائدير هر اذيتى.

آنانين كمالى، آنا ادراكى،
معراجا يوكسلدر اوغولو قىزى.

بايىردان گۈزونو تىكىدى ميشووا،
صلوات چئويدى، اوخودو دوعا،
اوقوده ساراليب گوش باتيردى،
خامنه اهلى كنده گليردى داغدان،
گئجه ساللايىردى، قاش قارايىردى،
قادينلارين هايى گليردى ياندان،
بير قادين اوياندان سئوينجك قاجدى،
دئدى: «موشتولوق وئر، بير اوغلون اولدو»

قالديردى گۈيلره سارى باشينى،
يئرینه گتيردى شوکور سجده سى،
«- فتبارك الله» دئدى: «- يالله،

دونىادا ياراتماق ايشيندير سين،
خيالدا گۈيلرى زيارت ائتدى،

الله بخش ائتميشدير، بير اوغول اونا،
اوگون سئوينيردى حاج عبدالحميد.

بيلميردى نئيله سين باخسين هايانا.
بوغازيندان قويدو غملى بير نوا.

بركتلر گل سين، ساووشسون بلا.
سهند اتگينده دنيا ياتيردى.

سس سمير كسيليب سوسوردو هريان.
قارانلىق اطرافى ساريب آليردى.

آغريلار چكىردى «رقيه سلطان»
حاج عبدالحميدىن قاپى سين آچدى.

حاج عبدالحميدىن گۈزلرى دولدو.
«- شوکور الله» دئدى، تۆكوب ياشينى.

آيه لر اوخودو، او جالتدى سسى:

سينن ئوز بيلديگين ياخشيدير، بالله»

سينن عبدىن اولماق بورجو بنده نين.

بيردن هوشدان چيخيب ئوزوندىن گئتدى.

آلاهي ن وئرگى سى گلرمى سانا؟

4. آد قويما

ايكى اوچگون سونرا قوهوم قونشونو،

بير آرايا ييغدى حاج عبدالحميد.

كوڤسو صحبت دولو خان آناسى نين،
حكايت لربله قولاغى دولدو.

يازين او سئللمه ياغيشلاريندا،
قيشين چووغون دولو چن هاواسيندا،

بايدا، گوزده، يازدا، پاييزدا، قيشدا،
هرنه يي گوروردو نوز آناسيندا.

تقوالى آناسى لاپ تك باشينا،
اوج - دوردا ايل اوغلونو تربيه ائتدى.

بير نچه ايل سونرا، «ماخاچ قالا»دا،
اتانين تجارت ايشلري بيتدى.

خامنه يه گلينجه اوغلون چاغيردى،
اوزون گوزون نوبوب باغرينا باسدى.

«- داغستانا بابا منى ده آپار»
محمد آغلادى، او قولاق آسدى:

«-بابا، دونن سنى يوخودا گوردوم،
منه درس دئيردين مکتب خانادا.

دوره او تورموشدوق حصيرلر اوسته،
بوتون اوشاقلارلا، من ده، آنادا»

وَ مِنْ آيَاتِهِ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتَلَفُ السِّنِّيَّتِكُمْ
وَ الْوَانِكُمْ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لآيَاتٍ لِّلْعَالَمِيْنَ.

(الروم / ۲۲)

6.مکتب ده

خامنه نين بوسوتون مسجدلرينده،
اوشاقلار درس اوخور حصيرلر اوسته.

آنا سوتوتميز اولارسا، اوغلو،
فتح اندر گونشى، آيى، اولدوزو.

فضيلت لى آنا، تقوالى آنا،
مقدس آرزوسون توپراغا وئرمز.

نور ياغار آنانين يان - يوره سيندن،
شيطان صاف سئوگى نين قوينونا گيرمز.

حکمت بولاغى ميش سوزو آنامين،
ناغىلى، نغمه سى، ترانه لرى.

نوبودو، دو عاسى، حربه - زورباسى،
قولاغيمدا قالب ايللردن برى.

معنوى دونياسى، حياتى پارلاق،
نغمه سى ايلاهى، سوزو ايلاهى.

يوكسك ذيره لرده ياشايير آنام
ديلگى ايلاهى، نوزو ايلاهى.

ايلاهى موهبت، ايلاهى وئرگى،
سنيندير، منيمدير باجيم، قارداشيم.

بئله بير ذيره دن قوبوب گليرم،
يادلار قارشيسيندا اوجالير باشيم.

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٌ وَ لَا تَنْهَرُهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا
(اسراء / ۲۳)

5.آنا ايله تك باشينا

گون به گون يوكسلى محمد، قيزيم!
دورد ياشلى، بئش ياشلى بير اوغلان اولدو.

محمد، گل اوغلو، اوخو بو سۆز،
بیر گون اونا دئدی آخوندون ئوزو.

محمد اوخودو: اوشاقلار، حاضر!
«حسن بن مهدی رشديه» یازیر:

«بیر چمن زار، بیر گۆزل اوتلاق،
اولموش ایدی یکی ئوکوزه یاتاق.

اوتلاماق ایستهسه، اوتو وار بول،
ایچمک ایسترسه، سو یانیندا، سو بول.

ارسلان اولدو حالدان آگاه،
ایستهدی اولسون اونلارا همراه.

یعنی اوتلاقدا مقام ائتسین،
آنلاری ئولدوروب طعام ائتسین.

وئرمه دیلر ئوکوزلر اونا مجال،
اتفاق ائتدیلر، اولوب هم حال،

شیر حمله ائندنه شب یا روز،
گۆستریردی اولار اونا بوینوز.
شیر گۆردو که اولماییر چاره،
حیله یه اوز چئویردی بیچاره

یانلاییب آنلارین بیرینی یاواش،
دئدی: «- بند اولما یولداشا، قارداش!

اوتلا صحرا بی، گزگیلن تنها
سنه مندن اولور حیمایتها!

اثر ائتدی ئوکوزه شیر سۆز،
یاغلی سۆزلره آخدی پیل گۆز.

اولدو بو سۆزله یاردان تنها،
ائتمه دی مئیل یولداشا، اصلا.

مسجیدلرده هرگون شربت وئریلیر،
آخوندون آلتینا خالچا سریلیر.

ابجد، هوز، حطی بیر - بیر اوخونور،
گله جک چین جانلی خیال توخونور.

درس لر اوج سطحده مسجیدده گئدیر
اوشاق بیر - بیر یله رقابت ائدیر.

بیرینجی سطحده: اوخور جزء عمه،
حرکه نی، حرفی ئویره نیر بیرده.

ایکینجی سطحده: آنا دیلینی،
اوخویور، تانییر شانلی ائلینی.

«رشديه» یازمیشدیر گۆزل خطیله،
یازمیشدیر هر یانا اوخونسون دئییه.

اؤچونجو سطحده: قرآن دئییردی،
آخوند حکمت وئیر، دین ئویره دیردی.

آنا محمدی قویدو مکتبه،
یؤنلسین قرآنا، علمه، ادبه.

محمد بیر ایلده هم جزء عمه نی
اوخودو، بیتیردی هم چره که نی ا

اوشاقلاردان بوتون قاباغا کئچدی،
جهالت کؤکونو بیلگیله بیچدی.

«ایکی سطحه» کئچدی سگیز یاشیندا،
«آنا دیل» اوخودو، کورسو باشیندا.

«حاج میرزا حسن رشديه» کیمی،
دانشیدیگی تکی بوتون سۆزلری،

یازیردی لوحه یه، نئی قلمیله.
دیلمن ئویره نیردی آخوند الیه.

- شیر چون یاری ائیلهدی اغیار،
تک به تک ائتدی آنلاری مردار.
- بودو مقصود قصه دن حصه،
متفق قوم چکمه دی غصه. ۲
- آخوند دئدی اونا: «اوغلوم، آفرین
درسینی اوخودون چوخ شیرین، شیرین.
- آتاوا آناوا مبارک اولسون،
اونلارین آورگی سئوینجله دولسون.
- سنی خلف ائتسین حق تعالی
برکتلر اولسون، سنه، آی بالا.»
- سونرا آخوند اونا دئدی نیفاقدان،
اتفاق، اتحاد، همده شقاقدان.
- قرآندان آیه لر گتیردی اونا،
آلاهین بو یروغو گلرمی سانا؟
- هم ظلمدن دانیشدی همده عدلدن
محمد آخوندان ئویرندی هر فن.
- اؤچونجو سطحده، «مختار نامه» نی
«نصابی»، «معجمی»، همده «دُرّه» نی،
- اوخودو، ئویرندی عجم دبیلینی،
خیدمته، باغلادی او ئوز بئلینی.
- عجمجه ئویرنمک فرض اولموش بیزه
کئچمیشدن بو ایتمیش عادت تبریزه.
- عجمجه یازانلار بؤیوک شاعیرلر،
هر فنده علمده دیلده ماهیرلر،
- تور کلر آراسیندا یئتیشمیش، چیخیمیش.
ئوز گیها ئو تیکمیش، ئوز ائوین ییخیمیش!
- ایشین بیر اوزونده سئوینج اولسادا،
دالغالی اورگیم راضی قالسادا،
- او بیر اوزونده بیر آجی غم وار؛
«یانیق کرم» ایله بیرده «دیلقم» وار.
- ئوز گیله «نظامی» بسله میمش ائلیم،
دیپلره سر کرده اولموشدور دیلیم.
- ولاکین چوخ مردار ساتقین نوچه لر،
دوشمنلیگه تورکو - عجمی چکر.
- تورک-فارس دوشمنلیگین تبلیغ اندیرلر،
نوچه لر، «کسروی» یولون گندیرلر.
- بیر، حکمت سؤیلنیر مین ایلدن بری:
«فارس سیز تورک اولانماز!» دیپلر از بری.
- بیر-بیره باغلانمیش طالیمیز باخ،
بونو دویمالییق دریندن، آنجاق
آتالیق ائتمیشدیر بابالاریمیز،
فارسادا، کورده ده، گل اینان، آی قیز!
- اما که کیمسه نین دیلین کسمه میمش،
تاریخین دانمامیش، ائلین باسامامیش.
- یارا تمیش کورده ده تاریخ، فارسادا،
مدنیت وئرمیش، او، کؤچموش هارا.
- باشلارین اگمه میمش هئج زامان یادا،
ساتقینلار اونلارا دؤنوک چیخسادا.
- مظلومدان حیمایت ائتمیش بابامیز،
سیغینما قالاسی اولموشدو تبریز.

چوخالسین بو ایشده قازانجین، وارین.»
«- آتاسی سؤزوندن چیخماز او»، دئدی
آناسی، باشماغین گئییمین وئردی.

خامنه دن سفره چیخدی محمد،
سفر اثناسیندا پیشه جک البت.

لا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً.
(نساء/۲۹)

7. تجارت خانادا

بیر نئجه آی قالدی ماخاچ قالادا

تجارت ایشینه باخیردی اوردا

حسابین ساخیردی آلیش وئرشین،
سئیر ائدیردی اوردا زامان گئدیشین.

روسارلا یاناشی داغستانلیلار،
چچن لر، تاتارلار، هم عثمانلیلار،
آذربایجانلیلار ایله بیرلیکده،
گمیلر سالیردی هر گون دنیزه.

محمد ذکالی بیر جوان کیمی،
سئزیردی باش وئرن هر مراسیمی.

سنی نی، شیعه نی، وهابی لری،
اوردا سئیر ائدیردی گؤز تچی تکی.

ناحقی آتاراق، حقی سئچیردی،
حقیقت شربتین چکیب ایچیردی.

اوجا اذان سسی مناره لردن
یوکسلیردی هرگون گؤیه شه هردن.

«دربند» شه هریندن گلن شیعه لر
اورادا، مکتبده تاسیس ائتمیشلر.

تاریخ آددیملا میس صاباحا ساری،
تورک آددیملاریله هر ایلك باهاری

هر تورک انسانلیغین دادلی میوه سی،
جسارت نغمه سی، شجاعت سسی،

ایگیدلیک رمزی دیر، حیات قوخوسو،
دوشونجه آغاجین بیر سوواران سو.

قوللاری قاندالدا اولسادا بئله،
آزاد ایلقارینی وئرمه میس اله.

أوره گیم دولودور، یازارام سونرا،
کئچک شیخ محمد اوشاقلیغینا.

اون ایکی یاشینا چاتان زاماندا،
مکتبی قور تاردی بابا یوردوندا.

قرآن ئوبرنمیشدی، بیلیردی احکام،
شعر سؤیله بیردی، آلیردی چوخ کام.

ادبیات، تاریخ، اخلاق اوخوموش،
بیز اوخویانلاری، چوخدان توخوموش.

گؤرک بو حالتی حاج عبدالحمید،
اوغلونا باغلادی دریاچا اومید.

ساوادلی، بیلکلی یئنی یئتمه نی،
چاغیردی یانینا سؤیله سین بونو:

«- سن اوغلو اولوبسان یئتگین بیر جوان،
ایندی تجارت ته ال قویمالیسان.

داغستانا ساری، ماخاچ قالایا،
گئده لیم اورادا ذوقونو سینا.

تجارت ایشی نین ئوبرن اسرارین،

دوشمن قارشیسیندا دایانماق ایچون،
مظلوملار اودونا هم یانماق ایچون

درین بیلک لره یئیه لنمگی،
زحمتی، یازماغی همده امگی

سئویردی محمد، شیرین جان کیمی،
بونو بسله بیردی بیر ایمان کیمی.

بیر نچه آی سونرا، دئدی اوجادان:
«قالا بیلیمیرم من بوردا، آتاجان»

آناسی دویموشدو روحیاتینی.
آجیلی ائتمه دن هج اوقاتینی،

دئدی: - اولسون اوغلوم، آپاررام سنی،
گؤررسن بیرداها گؤزل خامنه نی.

تبریزه یوللارام بیرده سنی من
اوردا اوخویارسان هر نه ایسته سن ...»

وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ فِي عَامَيْنِ بِالْوَالِدَيْهِ حَمَلْتَهُ أُمَّهُ
وَهُنَا عَلَيَّ وَ هُنَا وَ فِصَالُهُ.

(لقمان / ۱۴)

8. آنا یا قاوشما

بیر نچه آی سونرا گؤردو آناسی
محمد دیر گلیر، کؤنول آیناسی.

گلیب ئوپردو الین، ئوپردو اتگین،
او ضایع ائدرمی آنا امگین؟

آرادان چوخ ئوتموش، یای گئتمیش قیشا،
آنانین اوره گی دوشموش تشویشه.

شریعت علمینی اوخویوردولار
تفسیر ائدیردی لر قرآن، شارحا شار.

هم «کشف الحقایق»، «تفسیر البیان»
همی ده «تفسیر عن نکت القرآن»

تملی قورولور، سؤزو یازیلیر.
اُوره کلر ایچینده شرحی قازیلیر.

گؤزله بیردی گلن ایام بونلاری،
چاپ اولسون، یاییلسین هر یانا ساری.

گؤزله بیردی دؤران «نعمان زاده» نی.
یاخشی دینلمه لی اوخوجو بونو.

داغستان «شیخ شامیل» یوردونا دؤنموش،
ایندی خصم ایله چیراغی سؤنموش.

داغستان اسلامین بایراقداریدیر،
تقوا دونیاسی نین ایلك باهاریدیر.

فضیلت مولکونون مرکزی اولان
داغستان یاداکی آذربایجان،

اسکیدن دایانمیش دوشمن ئونونده
روسا، ارمنی یه دؤزموش، او گونده.

داغستان مولکونه گئندن بری،
محمد گزیردی بوتون یئرلری.

مسجیدی، کیلسه نی، جامعی گؤردو،
ذهنینده دوشونجه دونیاسین هؤردو.

اوخوماق هوسی، ئوبرنمک مئیلی.
اونو ائيله بیردی ناراحات خئیلی.

عینی آچیلیمیشدی میشو داغی نین،
دنیزه باخیردی گوللر ایچیندن.

توراغایی قالخیب سئیران ائدیردی،
یام - یاشیل چؤللرین انگینلیگیندن.

لپه لر قالخیردی «اورمو» گؤلوندن،
یاماجی آلیردی، دوزو آلیردی.

قایناییب چاغلایان نغمه لر کیمی،
دوزنگاهلیقلارا سس - کوی سالیردی.

نمازین قیلیمیشدی رقیه سلطان،
دوعایا دورموشدو سحر شئهنده.

آلاها یالواریر دولو گؤزویله،
دئییردی: «آلاه من مقصر بنده،

اوغلومو باخ سنه تاپیشیریرام،
قادادان بلادان سن اونو ساخلا.

اوغلومو دره دن ذیروه یه چاتدیر،
جایسا، ائله اوردا ایلاهی حاخلا!»

انسانی ساخلایار هر بیربلادان،
آنانین تدبیری، خئیر دوعاسی.

دئییرلر هر گئجه، هر سحر آخشام
ذیروه یه یوکسلر آنا صداسی.

هوندور داغلاردان دا یوخاری قالخار،
آغاردار گویلری دان یئری کیمی.

آنا اوره گیندن قوپان آغلاییش،
ترپه در ذیروه نی تیتره در سیمی.

چوخدان آیر بلمیشدی پاک قوجاغیندان،
سیغمیردی روحونا اونون داغستان.

آنا قوجاغینا دؤندو محمد،
ئوزونه قاییدار صاف روحلار البت.

« - آناجان، آغلاما، گؤز یاشلارین سیل،
منی ئوز یانیندا، ئوز قوینوندا بیل!»

دئیهرک محمد، گولدو، آغلادی،
آنیلا بیر داها پیمان باغلادی:

« - سنین یانیندا یام گؤزل آناجان،
آناسیز یاشاماز دونیادا انسان.»

دئدی عبدالحمید خانیمینا: «- باخ!
محمد تبریزده درس اوخویاجاق.»

سئویندی بو سؤزدن رقیه سلطان،
دئدی: «- حق ساخلا سین سنی هر زامان.

اوغلومو گتیرن الین ساغ اولسون،
أوره گین سئوینجله - شادلیقلا دولسون!»

محمدی آلیب باغرینا باسدی
حرمانین، غصه نین یوللارین کسدی.

وَيَزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ. (جمعه / ۲)

9. تبریز بیلی یوردونا سفر

آغ گئینیمیش ایدی بوتون طبیعت،
بادام آغاجلاری گول لنن زامان.

خیاللار اوزوردو یاشیل داغلاردا،
ذیروه لر باشینی آلمیشدی دومان.

اونلار جاشه‌نشا‌ه‌لاری س‌ویدون ی‌ولا س‌الدین،
 ع‌ومرون باشا وئر دین اوجا، باشی اوجا قالدین.
 آ‌ل‌ل‌ا‌ه‌ا‌باش اگ‌دین، ج‌ل‌ا‌ل‌ین ش‌ا‌ن‌ین اوج‌ا‌لدی،
 اوغ‌لون ب‌ؤی‌ودو ق‌ی‌صر ر‌وم‌دان دا باج آ‌لدی.
 شاه‌لار شاه‌ی اگ‌دی باش‌ینی اوغ‌لون ئ‌ون‌وده،
 سن فخر ایله قالدین ابدی، دون ده، بوگون ده.
 ص‌ر‌آف ایله لعلیله، شک‌وه‌ی لری دوغ‌دون،
 نامردلری هر تنگه ده، هر د‌ؤ‌نگه ده بوغ‌دون.
 س‌ار‌س‌یت‌دی دنی دوش‌منی ک‌برین اوجا ارکیم،
 هر بیر اویونا طنز ایله گ‌ولدون قوجا ارکیم.
 آ‌ل‌نیم آ‌یاغین تور پاغینا قویماغا گل‌دیم
 شیطان گ‌ؤز‌ونو سجده ایله اویماغا گل‌دیم.

۱۱. گ‌وی مسجد

آ‌ت‌اس‌ی نین دردین سانکی دی‌و‌وردو،
 محمد، آ‌غ‌لیردی گ‌ؤزون اوغ‌وردو.

ایکیسی ک‌ئ‌چ‌دی‌لر ارکین ئ‌ون‌وندن،
 «گ‌وی مسجد» ساری ی‌ول‌لان‌دی ه‌من.

«خی‌ا‌وان» دا اونون ق‌وه‌ومو وارمیش،
 «سید حسین» آ‌دلی ملا اولارمیش.

خ‌ام‌نه‌لی بیر سید، تق‌والی سید،
 بیل‌یک‌لی، علم‌لی، چ‌وخ عالی سید.

اوگون ده اوغ‌لونو ی‌ولا س‌الیردی،
 بیر آ‌نا خ‌ام‌نه‌دن تبریزه ساری
 ئ‌ورپ‌گین باش‌ینا آ‌تیب چ‌ی‌خ‌م‌یش‌دی،
 سو س‌پ‌سین د‌الینجا اوغ‌لونون باری.

۱۰. ارکیم

تبریزه ی‌ول‌لان‌دی اون د‌ؤ‌رد ی‌اش‌ین‌دا،
 بیر باهار چ‌ا‌غ‌ین‌دا، ی‌ازین باش‌ین‌دا.

دروازادان ک‌ئ‌چ‌یب ایچ‌ه‌ری گیردی،
 ارکین ق‌ا‌ب‌ا‌غ‌ین‌دا، آ‌ت‌اس‌ی دور‌دو.

گ‌ؤزلری ی‌اش‌اردی، قلبی د‌ؤ‌ی‌ون‌دو،
 نغمه اوخ‌وماغا ق‌ال‌خ‌یب ئ‌وی‌ون‌دو.

ارکین تاریخ‌ینی ی‌ادینا س‌ال‌دی،
 درین ت‌لاطم‌لی فیک‌رته د‌ال‌دی.

ک‌ئ‌چ‌دی «خ‌دا‌ب‌نده» گ‌ؤزو ئ‌ون‌ون‌دن،
 باخ‌دی ارکه ساری «س‌ل‌ط‌انیه» دن.

«ش‌اه خ‌ت‌ائی» ق‌ال‌خ‌دی «س‌ایین» داغ‌ینا،
 گ‌ؤز‌ون‌دن ی‌اش آ‌خ‌دی ارکین باغ‌ینا.

«ع‌ب‌د‌ال‌ح‌م‌ید» ی‌ا‌واش ترنم ا‌ند‌یر،
 محمد د‌الینجا ی‌ول‌ونو گ‌ئ‌د‌یر:

ای سینه‌سی مینلر ی‌ارا ایله دولو ارکیم،

ی‌وز‌ل‌رجه ایلین خ‌اطیره‌سی، ای اولو ارکیم!

غ‌ئ‌یرت‌لی اوغ‌ول‌لار وطنی، مسکنی سن سن،

مینلرجه مقدس جس‌دین مدفنی سن سن.

- پیشنمازی «کریم خان» مسجدی نین،
فقاہتی، علمی، دنییز تک درین.
- آتاسی سؤیله دی: «- گل گندک اورا،
حاجی سید حسین ائوینه بالا.»
- «خیوان» آغزیندا، اوستونده یولون،
گۆرنده جاده نین آرخادا سولون.
- «گۆی مسجد»ه ساری یئنه چاتاندا
کاروانی ساخلادی سؤیله دی آتا:
- «جهانشاه حقیقی» یادگاری، یارمیش ادواری،
بودور، تبریز ایچینده گۆیلره قالخماقدا انواری.
- فضاسی بیر ایلاهی نور ایله دولموشدو گۆی قبه
بوراخمیش حیرته اقماری، شمسی، چرخ دواری.
- شاخاندا ایلدیریملار قیسقانان چرخین هواسیندان،
سؤکوب یاندیرماق ایسترمیش سه گۆی گونبذدن آثاری،
طبیعت تیره میس، خلقت آیاقلانمیش، فغان ائتمیش،
آماندیر یاخما قلبین تبریزین، بیغ تیغ غداری.
- ایشیق قایناغینی غارت ائندلر صف به صف دورموش،
قارانلیقلار ایچیندن ترپه دیب قالخیزمیش اشراری.
- کئچیر تمک چین، بوتون شرقه ایلاهی نور ساچان شمعی،
مسلط ائیله میس بو مسجدیه هر شاهی، طراری.
- بو گون هم، باخ محمد! سینه گرمیش باطیل اوغروندا،
- بو گۆی مسجدیدیر اوغوم، گل قوروبو گنج اسراری.
- الین آلاها آچمیش بیر ایشیق دریاسیدیر اوغوم،
منیم تک سن ده باخسان نور گۆررسن بوردا احجاری.
- آماندیر قویما تحقیر ائیله سین یاد، قالخ ئوزون گۆستر،
تکان وئر ذوالفقاره قاوگیلن اوباشی، اشراری.
- بورا تبریزدیر، دونیا بویو تاریخی فتح ائتمیش،
یوخویا گئتمز البته بو شهرین بخت بیداری.
- اونون «دوزگون» کیمی ائولادی واردیر، قورخویوخ، غم یوخ،
شجاعت مئیدانین قویمازلار اونلار صدقن عاری.
- بورا فضیلتین ایشیق بولاغی،
صائبلر ئولکه سی خطیبلر یوردو.
- قوجا تبریزدیر بو، هر زمان، هر وخت
دوشمن قارشیسیندا آسلان تک دوردو.
- یئتگینلیک لر ائوی، کمال اوباسی،
قهرمانلیقلارین بئشیگی تبریز.
- غئیرتین، عصمتین اوجا ذیره سی،
بشر تاریخی نین کئشیگی تبریز.
- سنی چئینتمرم نامرد یادلارا،
اولو اجدادیمدان قالان مکانیم.
- نئجه من یاشاییم آدسیز، نشان سیز،
تاریخیم، شرفیم، ایلیگیم، قانیم.

بیرده «حاجی میرزا حسن مجتهد»،
اونا «شیخ محمد» آدینی وئردی.

شریعت علمیندن قیراقد اونا
میرزا عبدالعلی «حکمت» ئویرتدی.

«ارثماطیق»، همده «هندسه»، «حساب»،
بیرده «عروض»، «نجوم»، «هئیت» ئویرتدی.

بوردا شیخ محمد، خامنه لی جوان
اجتهاد مرزینه یاخینلاشیردی.^۳

ماخاچ قالا گزن، دربندی گؤرن،
علمین ذیره لرین بیر - بیر آشیردی.

«طبیعیات»، «تاریخ»، «رجال» ئویرنمیش،
اوخوموش فلسفه، اوخوموش «کلام».

«ادبیات»، «بدیع»، «منشات» گؤرموش،
یازیردی «رساله»، یازیردی «احکام».

فَانْكُحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ .

(نساء / ۳)

13. خوش گله جک

حاجی سید حسین، خامنه لی عالیم،
داها چوخ سئویردی شیخ محمدی.

انقلابچی روحلو، اولو پئشنماز،
داها چوخ سئویردی شیخ محمدی.

یانیندا بسلیردی بیر طاهیر کیمی،
عماندان آیریلیمیش جواهیر کیمی.

اونو یئتیرمیشدی بیر شاعیر کیمی،
داها چوخ سئویردی شیخ محمدی.

مجسم غنیرتی اسلامیتین،
قورقودلاردان قالان ئو بود قاینای.

تبریزیم، بیر سؤزله سؤیله سم اوغوم:
ائلیمین اوبامین یانار چیراغی.

وطن دارالعلمی، ائل بیلی یوردو،
آیه لری تفسیر ائیله یین شه هر.

دوزلری آرخادا قویوب گلمیشم
عشق ایله آخمیشام باخ گؤر، نه ته هر!

خامنه دن گلمیشم قوجاغینا من،
بورا وطن دئدیم فضولی سایاق.

پناهیم، یورد-یووام، آنام، آمانیم،
دوردوم کئشیگینده ار کیمی اویاق.

وَقَالَ الَّذِينَ أوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ
أَمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا.

(قصص / ۸۰)

12. طالبیه ده

تبریزه گلندن نئچه گون سونرا،
محمد یولاندی «طالبیه» یه.

اوردا بیر حجره یه یئرلشدیریلدی
درسه باشلایاراق اولدو طلبه.

اوردا بیر نئچه ایل قالیب دایاندی،
اوخوتدولار اونا «لمعه»، «امثله»،

«عوامل»، «صرف میر»، بیرده «سیوطی»،
«منطق کبری»، هم «شرح الامثله».

«حاجی میرزا ابوالحسن انگجی»،
اونا «فقه» ئویرتدی، هم «اصول» دئدی.

ظالمی، شاهلاری، غصب کارلاری،
چاغیریردی هر واخت اولو مئیدانا.

یوخوسوز قویوردوغصب کارلاری،
منبرده موعظه ائدن زاماندا.

تهراندا لرزه یه سالیردی شاهی،
منبرین اوستونده حق دانیشاندا.

اونا «خیابانی» دئییردی ملت،
منبرینه میندن چوخو گلیردی.^۴

ایشیقلی گؤزلری، اودلو سؤزلری،
مسجیدده ظلمتین باغیرین دلیردی.

موعظه ایللی، ائلین غمین،
«خیابانی» قالدی، قایغی سین چکدی.

شرعی مساله لرله سیاستی ده،
دئییب خلقه، حقین تخومون اکدی.

همده درس دئییردی طالبیه ده،
فقه، اصول، ریاضی اوخودوردو او.

نجوم دا، هئیتده تدریس ائیردی،
دورمادان یازیردی هم پوزوردو او.

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ الْأَمْنُ ظَلِيمٌ.

(نساء/۱۴۸)

15. انجمن قورولور

چوخ اولموش تبریزین قانلی گونلری،
شانلی سنه لری، شانلی گونلری.

بؤلگه یه روح وئر میش جان باغیشلامیش
تاریخی دیر چلتمیش جانلی گونلری

أوره گی نین بارین یندیرده جکمیش،
اونا شیخ محمد خوش گله جکمیش.

اومیدلر ییغناغی، بیرده دیکمیش،
داها چوخ سئویردی شیخ محمدی.

آینا بولاقلاردان دورو آخانی،
شجاعت قاینغی، محبوب باخانی،

وئردی اونا قیزی «خیرالنسا» نی،
داها چوخ سئویردی شیخ محمدی.

وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيُبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ.
(الانعام/ ۱۶۵)

14. موعظه ایللی

بئله لیکله، «شیخ محمد» ائولندی
«خیوان» ین بؤیوک ملاسی اولدو.

«خیرالنسا» اونون آغیر گونلرده
دؤزومله یانیندا قالاسی اولدو.

وفاتیندان سونرا «سید حسین» ین،
پیشنمازلیق ائتدی رسمیت ایله.

هم گوندوز، هم آخشام نماز قیلیردی،
او، ئوز مسجیدینده جماعت ایله.

«کریم خان» مسجیدین اونون آدیله،
تانیردی جماعت تبریزده بوتون.

«خیوان» ترپه نیب دالغالانیردی
منبره قالخاندا هفته ده بیر گون.

مئیدان اوخویوردو منبرده هر واخت
دئییردی شیطانا: «- باش اگ انسانا!»

دانشیدی هر آخسام، نطق سؤیلهدی
ظلمون قارشیسیندا دایانیب دوردو.

قوردو بیرنئچهده فرعی انجمن
«مساوات»، «اتحاد»، «حقیقت» ادلی

بیرده کی «خیوان انجمنی» نده
ئوزو دانشیردی هر آخسام چاغی.

تبریزده مشروطه طبلی چالیندی،
شاهی تهراندادا تسلیم ائیلهدی.

مظفردالدین شاه اوچ آیدان سونرا،
باش اگدی شاهلیغین آتین پئیلهدی.

خیابانی اوگون تبریز شهرینده
انجمن لیله نطق سؤیلهدی.

مشروطه فرمانین امضالماغی،
اونون بو ایشینی تحسین ائیلهدی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُصَلِّحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ.

(یونس/۸۱)

16. ایکی ایل سونرا

محمد علی شاه تخته چیخاندان،
آزادی خواهلارا وئرمیردی آمان.

تبعید ائتدیریدی، شهید ائتدیریدی،
عجم شاهلاری نین یولون گئتدیردی.

«خسرو پرویز» کیمی، «نوشیره وان» تک
اولایدی تاریخده او «عادل» گرک!

بوتون بابالاری شاه اولموش اونون
گئتدیردی دورمادان اونلارین یولون.

قیشین چووگونوندا یای بور کوسونده،
دوشمنلره ساری گرمیشدیر سینه.

صباحا بویلاتان قانلی ایللرده،
آزادلیق طالعی یازمیش دیز اوسته.

مین اوچ یوز ایگرمی دؤردونجوایلدیر،
تبریز دالغانیر یئرده دایانمیر.

یاغدیریر بلالار، تۆکور بومبالار
قهرمان شهردن دوشمن اوتانمیر.

سیاسی حیاتی خیابانی نین
یئنی بیر آخیندا باشلاماقدادیر.^۵

انجمن قورولموش آذربایجاندا
دوشمن هر طرفدن داشلاماقدادیر.

عدالت، مساوات، بیرلیک ایسته ییر،
خیابانی هرگون منبره چیخیر.

حدتلی نطقیه، گونده یوز کره،
استبداد قصرینی داغیدیر، ییخیر.

بودور شعبان آیی، مبارک بیرگون،
مبارک ساعاتدا دئدی او جادان:

«- تبریزده قورموشوق «ملی انجمن»^۶
بیزه یول گؤستریب سؤیله ییب قرآن:

«الله یاردیم ائتمز هئچ بیر ظالیمه،
مظلومون ناله سین ائشیدر، بیلر.
حالتین دگیشمک ایسته یین ائلین
دگیشر حالتین، اونا رحم ائدر.»

خیابانی اولدو رهبر اورادا،^۷
عمومی، خصوصی مجلسلر قوردو.^۸

تاریخ قارشیسیندا باخسان شاهلارا
 هامیسی نین اولموش اوزلری قارا
 باباسی داریوش فخر اندیردی: «- به!
 مصرده ئولدوردوم پیشکلری ده.»
 کوروش سؤیله بیردی: «کیمسه قویمادیم،
 دیری بابل ده من، دیریلتدیم آدیم!»
 شاپور ایسه بوتون یازان پوزانین
 ایپ کئچیر تمک ایچون، دلیردی چیگنین.
 هامیسی فضیلت، بیلک دوشمنی
 هاوا یا ساووران گؤزل وطنی.
 محمدعلی شاه «خلف!» اوغول تک
 باخالییم تاریخده نه ائتدی گؤره ک:
 باغلاتدیردی بوتون گونده لیکلری
 ئولدوردو تهراندا حق سؤز دئینی.
 لیاخوف امریله توپا باغلادی
 شورا مجلسینی، هرکس آغلادی.
 ئولدوردو تدو بیر چوخ مجاهدلری،
 تختی - تاجی اله آلدیقدان بری.
 سونرادا تبریزه حمله امرینی،
 وئردی قازاقلارا ۹۱، سارسیلتسین دینی.
 هرگون پوسگوروردو آعزیندان قان، قان!
 داها بیلمه بیردی: الله قورویان -
 چراغی کیمسنه سؤندوره بیلمز،
 لکه نی نه بومبا نه ده توپ سیلمز.
 تبریز، شاهلار شاهین هئچده سایمادان
 ئوز قوردوغو یئنی مقدس دؤوران،

مقدس آرزولار مسکنی شههر،
 گؤره لیم پوسقودا دوردو نه تههر.
 قوی ایلکجه تبریزی ئویوم قیزیم چین
 تبریزه یازمیشدیم بو شعری بیر گون:
 * * *
 سن منیم شعریمین روحونا دؤندون،
 مقدس آرزولو تبریزیم منیم.
 سیلینمز کؤنلومدن قهرمان آدین،
 مقدس آرزولو تبریزیم منیم.
 من سنده تاپمیشام بابک عنادین،
 باهار گونلری نین قوخوسون، دادین.
 چیخماز خاطیریمدن هئج زامان آدین
 مقدس آرزولو تبریزیم منیم.
 سن منیم حیاتیم، بؤیوک آمالیم،
 عشقیم، افتخاریم، جاه و جلالیم،
 سندن آیریلماز دیر فکریم، خیالیم
 مقدس آرزولو تبریزیم منیم.
 * * *
 تبریز قوردو او ایل یئنی بیر دؤوران
 اون بیر آی دایاندی، دورمادی، اینان!
 انقلابچیلاری ایشه چاغیردی
 استبداد چیلارا قالخیب باغیردی.
 محکمه یاراتدی، قارقول قوردو،
 محمد علی شاه ئونونده دوردو.

شیخ محمد بوردا ئورنک اولموشدو،
مسجیدی سنگره گلیب قاتیردی.

گنجهلر جهاددان دانیشان ملا،
گوندوزده سنگرده جهاد ائدیردی.

ظلم ایله ووروشور، دورمادان، بالله!
مولاسی علی (ع) نین یولون گنیدیردی.

جماعت نمازی اقامه ائدیر،
انجمنی بوتون ایمانا چکیر.

غئیرت قانلارینی جوشدوران بو شیخ،
آزادلیق توخومون سنگرده اکیر.

اودلو سؤزلریله، اراده لرین،
پولاد تک ائدیردی مجاهدلرین

دوزگون یاشایانی آنا یوردونا
تاپیردی، ئویودلر وئیریدی درین. ۱۰

تفنگی چیگنینه ئونده گئدن گون،
باقرخان روحلاندی، ائللر روحلاندی،

رحیم خانی باسدی بیرجه حمله ده؛
انگلیس، اودلاندی، روسیه یاندی.

قورخودان «رحیم خان» ائله قاچدی کی،
قازانلارینی دا آپارانمادی!

«پاخیتانوف» روسون گو بود قونسولو
اوندان سونرا اوردا دای دایانمادی.

فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

(المائده / ۶۸)

ستارخان، باقرخان یاراندی اوگون
تبریز ماجراسین یاخشیجا دوشون.

خیابانی اولموش اونلارا رهبر،
هرنه یازسان شاعیر، یاز اونا، ده یهر.

ده یهر، ده یهر البت، خیابانی چین،
جان فدا ائدنلر، چوخ ایدی او گون.

«خیابانی» دئییه، هایغیردی ملت،
سنگرلر یاراتدی ائپله دی همت!

إِنْفِرُوا خِفَافًا وَ ثِقَالًا وَ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

(توبه / ۴۱)

17. خیابانی سنگرده

یغتیشدی تبریزه شاهین اوردوسو،
اون بیر آیلیق ساواش باشلاناجاقدیر.

بئله ظن ائتمه که اوردو اوداجاق،
شاهچیلارین قصری داشلاناجاقدیر.

ووروشقان، دؤیوشچو، ساواشچی ارلر،
قافقازدان دا گلیمیش چوخلو مسلمان،

تبریزه دولموشلار دسته به دسته
قورخویا دوشوردو گون به گون تهران.

«ستارخان»، امره قیز محله سینده،
بایراقلاری بیر - بیر یئره سالیردی.

«باقرخان»، خیواوان کوچهلرینده،
«خیابانی» دن چوخ ایلهام آلیردی

گنجهلر مسجیده نطق سؤیله ییر،
گوندوزلر سنگرده تفنگ آتیردی.

آما شیخ محمد روسوای ائیلهدی
عین الدؤوله‌نی ده، شاهلار شاهین دا.

قوی بیلسین، بیللمسه عجم دونیاسی،
آسلانلار یاتیبلار آذربایجاندا.

عین الدؤوله قاچدی واسمینجا ساری،
انجمنه تیکدی گۆز بوتون ایران.

تهران، مشهد، قزوین، رشت، بیرگه دئدی:
آماندیر، دایانما، قالخ آذربایجان!

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرَهُمْ أَنَا دَمَرْنَا هُمْ وَ
قَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ. (آمل / ۵۱)

19. بیر داها روسوایچیلیق
قولاق آس قلبیمین نیسگیلی قیزیم
أوره گیمدن آخیر کاغیذا سیزیم

شاهین ال اوشاغی گئری دؤنسه ده،
روس ایله انگلیس گلدیلر یئنه.

«- قیرخ مین قوشون گؤندر» شاهلار شاهینا
دئدیلر که: «- یاردیم ائده ریک سانا!»

شاهین نؤکرلری پاریسه گئتدی
شاهلار شاهی اوردان «استقراض» ائتدی.

او پول ایسته دی که تبریزی باسین،
خیابانی لری دارلاردان آسین.

نفسینی کسین حسین باغوانین،
أوره گین داغلا سین آذربایجانین.

لاکین خیابانی، بونا دؤزمه دی،
هئچده کوسگونله شیب دوداق بوزمه دی.

18. انجمنه تیکدی گۆز بوتون ایران
دئدیلر بیر گئجه خیابانی یه،

عین الدؤوله گلیر، نه یاتیسان، دور!

بو جلا د آسلانلار یوردونا گیریر،
اونون دا قولاغین رحیم خان تک بور!

اوتوزمین تهراندان اوردو چکیرمیش،
تبریزی یاندیردی، قانلار آخیتدی.

دؤرد طرفدن شهره بومبا یاغدیردی،
بازاری، ائولری، یوردو داغیتدی.

بو نه دیر؟ هر یئردن گؤیلره قالخان؟
آنلار ناله سی قیزلار سسی دیر!

تبریز اود پوسگورور، کیمدیر اود ووران؟
تبریزدیر، دؤز، بورا، حق نفسی دیر.

مقدس گئییمین اگنینه گئییب،
تفنگین چیگنینه سالان بیر ملا،

شاهین کیمی اوچان، سرو تک گئدن،
اوجا بویلاردان باج آلان بیر ملا.

ریحانلار عطرینی سنگره یاییر،
شهیدلره بیر-بیر نماز قیلیردی.

گؤزلرین ایشیقلی صاباحا تکیب،
انگین سمالاردان ایلهم آلیردی.

شاه عین الدؤوله یه تلغراف ائتدی:
«- سن رحیم خان کیمی ئوزونو یورما!»

داهی داش اوستونده قویما تبریزده،
آلت اوست ائیله گیلن بو شهری، دورما!»

روسو گندی عشقین اوجوزا ساتان،
عشقه سۆز وئرمین، وجدانین آتان.

عشقدیر خلقتین، تملی - داشی،
صداقتدیر اونون دوغما قارداشی.

صدقی تانیمایان عشقی قانمایان،
جهل یوخوسوندان اوینماز، اینان.

وطنی ده ساتار، ائلی ده ساتار،
اجنبی کؤشکونده یاشایار، یاتار.

تولکو دالداسیندا گیزلنن نامرد،
خیابانی قلبین ائتدی دردمند.

عالیمین اوره گین آغرییا سالدی،
عالیم یئنه دوروب فیکرته دالدی.

روسلاری قویمادی ملتی ازسین
گله جگه باخیب دوشوندو درین.

صباحی گؤروردو، یولا باخیردی
قارا ظلمت لره نورتک آخیردی.

اجنبی بلاسی تبریزی ساردی.
وطن اولادی نین گونو قاراردی

سیندیرا بیلمه دی لاکین شه هری،
نه شاه ساتقینلاری، نه روس نؤکری.

آغ بایراقلار یئنه بیربه بیر یئندی،
ایگیدلر آتلانیب یه هره میندی.

تفنگ اللرینده کوچه به کوچه،
روسلاری قیردی لار لاپ اوره گینجه.

«قوناق قیردی» قویدو تبریزده قارداش
قاچیردی شه هردن اراذل، اوباش.

تلغراف خانایا دوز گتندی بیردن
پاریس مجلسینه تئل ووردو اوردان:

«- مجلسین اذنی، باخ، اولمادان، بیلین!
شاهها پول وئریلسه، ملت ئوده مز!»

صباح شاهلار شاهه، یوردان قاجاندا،
شاهین بورجو، یوکو بیزیمدیر، دئمزا!»

* * *

شاهها پول وئرمه دی فرانسا، لاکین
روسلارا سؤیله دی: «- ایرانا گیرین!»

انگلیس جنوبدان، روسلار شیمالدان،
وطن اشغال اولدو، قوشاندی ایران.

قاتیل عین الدؤوله قیرخ مین قوشونون
گؤتوروب، امر ائتدی: «- تهرانا سورون!»

تبریز روسلاریندیر، قوی اشغال اولسون،
نیقلای سالداتی قوی شهره دولسون!»

بودا روسو ایچیلیق، شاهلار شاهه چین،
أوزو قارالبقدیر، عیبیدیر، بیلین.

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا. (النساء/۷۶)

20. اجنبی بلاسی

آت چاپیردی روسلار تبریز ایچینده،
قولاق وئر دئییرم سؤزوم یئرینده.

مرثیه یازمیرام بوردا من، قیزیم!
قلبیمده آغری وار دیلیمده سیزیم.

ائللر آغلاسالار قهرمانلارا،
قان آلازلار بوتون گئدن قانلارا.

قالخمیشدی آیاغا خوروز بانیندا،
داغ، گلیردی اونا دوزنلر کیمی.

باشینی اگیردی بیر تک آلاها
نعره لر چکیردی شاها نر کیمی.

گوللو گونئیلرده لاله باغیندا،
شهیدلر قانیندان سوراغ آلیردی.

«- بو یولون یئنیشی یوخوشو اولار»
دئییردی گزرک فیکره دالیردی.

عؤمورگون دولاندی، ساووشدو ایلر،
خیابانی اولدو ملت و کیلی.

کندلیلر، فعله لر، الی یالینلار،
اونا سس وئردیلر بیر رهبر کیمی.

تبریزلی دئییردی: «- اوجا بوی بوشیخ
مبارز، مدّیر، دیانتلی دیر،

مؤمندور، شجاع دیر، صادق دیر، تک دیر
قورخماز باش، ساواشقان، چوخ همتلی دیر.»

سؤزوده، ایشی ده دوز اولموش اونون
امامی علی (ع) تک یاشامیش مظلوم.

جماعت امامی، حوزه اوستادی،
ایشلری تبریزین اهلینه معلوم.

تبریز احسن دئییر خیابانی یه
اوتوز یاشیندا بو عالیم ملایا

شورا مجلیسینه وکیل سیچیلیر
میرزا اسماعیلله گندیر تهرانا ۱۱

سانکی بیرده قاینیر «کلانتر کوچه»
داها کسمیر کیمسه روسلارا بچه!

خیابانی عصیان قالدیردی بوردا،
سلطنته قارشی چیخدی بو ملا.

بندر عباس، گورگان، همدان، شیراز
قالخیردی دالینجا او شیخین آز-آز.

تهران دا ترپندی تبریزه دایاق،
هایغیردی، «- ساغ اولسون!» دندی، نه سایاق!

تهران فتح ائدیلدی بیر گنجه ناگاه،
سلطنت تختیندن خلع اولدو اوشاه.

«آده سا» یا گئندی تبعیدگاهینا،
ملتی بوراخدی شاه ئوز حالینا.

گیرمک ایسته دیسه یوردا دوغودان
دفع اولدو حمله سی، دوزلدی دؤوران.

خلع اولدو بیر دیبلیک او اوزو قارا،
باغلاندی دوسیه سی، هم دوشدو دارا.

مکر ائندی الله مکر ایله ییخدی،
بیر آن دایانمادان بوغازین سیخدی.

وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ.
(الزخرف / ۳۲)

21. ملت و کیلی

او، کند یوللاری نین قهرمانیدی،
خلقین اوره گینده مکان سالمیشدی.

پالچیقی یوللاردا، توزلویوللاردا،
شاهلارین باشیندان تاجلار آلمیشدی.

مذاكره يه مى قويوبسوز بونو؟
دورون ييغيشديرين بساطينيزى!

ملتين الدهه كى استقلاليتى،
وئرگيدير، ييخانماز كيمسه ملتي.

من وئرگى سايبيرام، الله وئرگى سى
طبيعى حقلرى، فطرى نفسى.

كافير روس بو ايشله هارايا گئدير؟
بو اولتيماتوم، بو حقى نفى ائدير.

اوجادان دئبيرم جسارت ايله،
سيزه سؤيله بيرم من غئيرت ايله،

وئرمز استقلاليني الدن بو ملت،
روس باغيرماسينا نه اولموش علت؟

قوى روسلاردا ييغسين عاغلين باشينا،
بير باخسين ئولكه مين قوجا ياشينا.

قوى تزار دوشونسون بير فيكر ائيله سين،
كيمسه عاغيل قويسون، اونا سؤيله سين:

گئرى آلسين بوگون اولتيماتومون،
دونيا دا قيلماسين روسلارى زبون...

دوشمنين باشينا يئندي ريرم باتوم،
رد اولسون همى روس، هم اولتيماتوم!

خيابانى يئندى، «حاجى شيخ رضا»،
سونرا «شيخ اسماعيل» چيخدى منبره،

گويلره ياغيردى آتشرين سؤز لر
سولموش بير طرفده «وئوق الدؤوله»!

ولا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اتَى.
(طه / ۶۹)

22. رد اولسون اولتيماتوم!

تهرانا گلندن ايكي ايل سونرا
يئددى آذر گونو، گون اورتا چاغى^{۱۲}،

مجليسده اوخوندو بير اولتيماتوم
روسيه ايرانا دئميشدير: «- ياغى!

گليريك قزوينه اوردو سالماغا،
سالدا تارلار، قازاقلار جنوبا آخير!

كؤرفزين، عمانين ايستى سويوندان
انگليس ده دوروب شيرازا باخير.»

ئولولره تاپان قورخاق عجملر
مجليسدن چيخاراق گئتديلر ائوه^{۱۳}

آلچاقلار شأنينه خطر گلهمه ميش
اگميشلر شيطانا، اگميشلر دئوه.

مينلر آرواد كفن گئييب گليردى،
قورخاقلار مجلسى ترك ائديب گئتدى.

خيابانى بيردن آياغا قالخدى،
تريبون داليندا گؤر نه لر ائتدى:

«- دينله ديم من روسون اولتيماتومون
نه دن اوتوروبسوز بؤيله جه سوسغون.

من بير ايرانلى تك ائديرم حيرت
سيز نه دن ائتميرسيز ذره جه همت؟

جوابى وئريلميش اولتيماتومون
اؤچ- دؤرد يوز ايل قاباق، بونو سيز بيلين!

اونون گۆرۈشۈنچە شر باخشينجا،
خيابانى جايير بير نئچە آيدى.

اسلامدان دانيشير، تقوادان دئير،
عدالت سۆزونو ديله گتيرير.

منبرلر قالخير، موعظه ائدير
ملته قرآندان پيغام يئتيرير.

يپريرم خان ذيره دن قورخان ارمنى،
اونجا ئولمه ليدير بئله بير ملا.

يپريرم خان، بير آلچاق - قارانليق دره،
قاناد گۆسترنمز قارتالار اونا.

ايشيتدى، گله جك «سبزه مئيدانا»،
بوگون خيابانى نطق ائيله يه جك.

حنانه اوستونه چيخاجاق او شيخ،
ملته آتشرين سۆز سؤيلىه جك.

خيابانى گلدى بير ساعت ياريم،
دانيشدى تهراندا، سبزه مئيداندا.

يپريرم موزدورلارى گيزلنيرديلر،
قارتال قاناديني آچان زاماندا.

كيمسه توتانمادى خيابانىنى،
آرادان چيخارتدى ملت رهبرين.

يپريرم، آلچاق، زبون بير كۆپك كيمي،
هئچ فورصت تاپمادى دوشونسون درين.

حيله كار، كيد ائتدى، حيله ائيله دى،
ئوزونه قايتارير آلاه حيله سين.

اولتيماتومو رد ائتميشدى مجلس،
ملت داينميشدى تزار ئونونده.

ويپريخيردى هرگون روس نؤكرلى
بلكه خفه له سين ملتي بيرده.

إِنهْمُ يَكِيدُونَ كَيْدًا وَ أَكِيدُ كَيْدًا.
(الطارق / ۱۵ و ۱۶)

23. قارتال قانادى

ايكى هفته سونرا مجلس باغلاندى
ارمنى «يپريرم خان» سر كرده اولدو.

تبريزده تهراندا قانلار تۆكولدى،
يئنه آزادليغين گوللرى سولدى.

گوللر ياغيردى خياوانلاردا
قيز اوغلان سينه سين گريب گئيدردى.

مرمير دئمز كه گئرى قايدىن،
يپريرم خان، ائنديگين بوردا ائيدردى.

نظميه نى قاجار يپريرمه وئردى
« - آنالار، باجيلار! » دئمه دى، دئمز.

بيلميرديمى مگر وثوق الدؤوله،
« - بيزيم اولاديميز! » يپريرم سؤيله مز؟

ئوزوندن سايماز او مسلمانلارى،
انسانليق دوشونمز، آنلاماز شرف.

يپريرم قيرار بير به بير انسانلارى،
«شيخ» ايله او ئوزون بيليرميش طرف.

«فضل الله نوري» نى ئولدورن قاتيل،
خيابانى نى ده آختارماقدايدى.

دئدی: «- من آزاده امام قولویام،
حقه باش اگمک چین، بئله اولویام.

ناحقه ساری بیل ال اوزاتمارام
حقی اوج-بئش گونلوک عؤمره ساتمارام.
ولو مقتداما قاووشام بوگون.
دور بیغیشدیر دونون، تبریزدن سورون!»

قنسلول امرائیلهدی «-حبس اندین بونو!
گؤره جک نه اولار بو ایشین سونو!»

* * *

عاشورا گنجهسی ساعت ایکی دی،
ثقه الاسلامی وورور جلا دلار.

ان علوی محبت سارمیش کؤنلونو
بونو بیلمه ییرلر او غصب کارلار.

سودا وئرمه دیلر دستنماز آل سین،
تیمم اندیر او، قیلیر نمازین.

قنسلول یئددی یوخواپچینه جومموش،
آلاھلا اندیر او راز و نیازین.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا، بَلْ أَحْيَاءُ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ.

(آل عمران / ۱۶۹)

25.عاشورا شهیدی
سحر اولور، سحر، عاشورا گونو،
اونو گتیردیلر بیر آسلان کیمی.
ائله دورموشدو که قونسولخانادا،
قله دن گورونن آسیمان کیمی.

بیتمیر بو ماجرا، قان آغلیر تبریز
گؤره لیم نه اولور، نه اولور، دئیین!

وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ. (مائده / ۲)

24.حقه باش اگن اولو

آجی خبر واردیر تبریز شهریندن،
آتش آتش اوسته یاغدی ریر دوشمن.

روس قونسولو یووا اورادا سالمیش،
انگلیزله بیر گه بیر قرار آلمیش:

ئولدوره جک بوتون آزاد خواهلاری،
خوش بیر رقص انده جک «کرمه» ساری.

تاسونو گونودور یئر - گؤی قان آغلیر،
تبریز کفن گئییب اوره کلر داغلیر.

دئیر: «- هیهات! هیهات! بویون اگمهریک
ذلته، خوارلیغا ساری گئتمهریک!»

هر یاندان قالخیب دیر نوحه لر سسی،
کؤکسونده حبس اندیر هر کس نفسی.

ثقه الاسلامی^{۱۴} قونسول چاغیریر،
«- امضالا کاغیدی!» دئیب، باغیریر.

باخیر بیر کاغیذا، ثقه الاسلام،
یازیب: «- تصدیق اندیر هر اهل کلام،

که روس سالداتلاری تبریزده قال سین!
آلاهدا روسلاردان قوی راضی اولسون!»

دئدی: «- من کسرم ئوز اللریمی
امضالاسا بونو بیل، بیر گل بری!»

روس قونسولو گلیب یاخینلاشاندا
ثقه الاسلام ووردو بیر سیللی اونا.

بیرده شیخ سلیمی، محمد قولو،
آقا محمدی، صادق الملکی،
ضیاء العلماء، قدیر، حسنی،
چکدی دارا، اوردا، اوگون، او تولکو۱۵.

26. سفر و سیاحت

خیابانی چیخدی سفره اوردان
باکی یا تیفلیس گتدی دورمادان^{۱۸}
اوردان داغستانا، ماخاچ قالا یا
هر شهره، هرکنده، هر بیر اوبایا،
گتسهده تبریزی دوشونوردو او،
تبریز هاواسیله اوشونوردو او.
قالمیشدی اوغولسوز، قالمیش کیمسه سیز،
روسون آتشینده یانیردی تبریز.
بیر گون بیردن دندی ماخاچ قالادا:
«- تبریزه گتدیرم!» دوردو آیاغا.
کیمسه قاباغینی آلا بیلمه‌دی،
اونا بویوندوروق سالا بیلمه‌دی.
* * *

دونیادا اوتوزان اوتان‌دا اولار،
بیر چوخ گوللر اولور، آچمادان سولار.
ولاکین یانیلماز اولو قهرمان،
اودوزماز صداقت، اودوزماز وجدان.
اوره‌ک عشق ائویدیر کیمسه‌یه ساتماز،
غفلت یوخوسوندان اویانان یاتماز.
«قهرمان گۆزله‌بیر یارالی تبریز»
خیابانی دندی: «- دای ساغ قالین سیز!»

* * *
دارا آجی آلتدا دندی او اولو:
«- شاهید اولگیلین سن یا رسول الله!
دینیوی ساخلاماق ایچون ئولورم
بوندان باشقا منده یوخدور بیر گناه.»
او واخت قیرخ‌گونه‌ک آغلاشدی تبریز
آمان، دایان یئنه قان یاشدی تبریز:
«- اوره‌گیمدیر یانیر، گۆز یاشیم آخیر،
آجی احوالاتیم یاندیریب یاخیر.
نجه دؤزمک اولار بو فضاخته،
دؤزوم داشیر اوره‌ک کؤکسومده چاخیر...
«رضائی» دیر دئییر بو ماتم ایچره:
«ثقه الاسلام» مصلوب اولموش، دیک‌باخیر...^{۱۶}

* * *
خبردن سارسیلدی چوخ خیابانی
گۆز یاشی آخیتدی، آجیدی جانی.
عائله‌یله بیرگه مشهده گتدی
درگهینه غریب امامین یئتدی.
اوج آی قالدی اوردا غریب کیمسه‌سیز،
اونسوزدا غربته دوشموشدو تبریز.
«صمدخان» آت چاپیب شقه‌له‌بیردی،^{۱۷}
روسا سیغینمیشدی، یئیین گتدیردی.

وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ.
(الشورى / ۳۸)

27. تجدد

دؤرد یوز سکسن نفر گلدی تبریزه،
استبداد چؤکموشدو او زامان دیزه.

خیابانی بیغدی اونلاری همن،
دونیانین هر بیر یئر، هر نقطه سیندن.

بئش ایل قابق تعطیل اولان فیرقه نی
بیر داها دیریلندی، قوردو بینه نی.

کنفرانس ائیلهدی تبریز شهرینده،
ایالت مجلسی قورموشدو فیرقه.

«تجدد» یاراندی بیر اورگان کیمی،
سئچیلدی بؤیوک شیخ، نگهبان کیمی ۲۲.

«تجدد» بورودو هر کندی، شهری،
بیرینجی سایه نین بئله یدی تیتری:

«- حقیقت ایشیغی پارلا یا جاقدیر!
دونیانى آزادلیق، حق آلا جاقدیر.»

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ.
(النور / ۴۴)

28. عبرت آیناسی

96-نجی ایل خورداد آییندا،
بئش ایل جان یانغیسی چکدیکدن سونرا،

شهیدلر مزارین زیارت ائتدی.
خلق هامی یوللانیب قبر اوسته گئتدی،

سارمیشدی وطنی سانکی ایلك باهار.
دسته لر بیرسسه او خور یوردولار،

بیر باش اوردان گئتدی «بادامچی» ۱۹ گیله
روسون غدارلیغین او بیله - بیله.

تبریزه گلندن نچه آی سونرا،
او اعتراض ائتدی غصب کارلارا.

«پروتستو» یازدی، یایدی هر یانا ۲۰
عاشیقلیک سالمیشدی اونو گومان!

«ادبی انجمن» تبریزده قوردو،
شعرلر یازدیردی، قیزدیردی یوردو ۲۱.

أوج ایل سونرا قاجدی شجاع الدؤوله،
تیغلیسه یئرلشدی، بیتدی ولوله.

تزاردا بیخیلیدی، انقلاب اولدو،
امپراتورلوغون گلشنی سولدو.

حقین دؤنمز اوزو غلبه چالدی
اوگون مستضعفلر ئوز حقین آلدی ...

حله قالسین، بونو یازارام سونرا،
بیزیم مکتبیمیز اولودور، بالا!

حقدن قاینافلانمیش، ملت یولودور،
علی (ع) نین قلینجی، حقین قولودور.

من ده اگری گئتدیم کئچمیش گونلرده،
چوخ قصور ائتمیشم بو آز عؤمرومده.

من ئوز ملتیمدن عفو ایسته بیرم،
«- منی باغیشلا سین الله!» دئییرم.

قلمیم یورغوندور، اوره گیم خسته،
گل کئچک گول قیزیم، تئز مطلب اوسته.

بوغدا توپلايیردی، چۆرک یاپیردی،
هر یئری گزيب بیر آز اون تاپیردی.

قویموردو قیریلین کاسیب، کوسوبو
حق فاغیرلاریندیر، بیلیردی بونو.

لاکین انگلله دی «شريف الدؤوله»
فیرقه نین ایشینی، حق بيله - بيله.

او دفاع ائدیردی محترکرلردن
او قانماز نه ناموس، نه ائل، نه وطن!

لاکین ناموسسوزون حرکتلری،
ایگیدلری چکیر هر واخت ایره لی.

او زامان دا تبریز بیرداها قالدی،
دره دن یوکسلیب ذرویه باخدی.

قویمادی دایانسین داش داشین اوسته،
ملت چیخدی چؤله چوخ، دسته - دسته.

«شريف الدؤوله» ده تیفلیه گئدی،
شجاع دؤوله کیمی ایت تکی ایتدی.^{۲۶}

سئچگیلر باشلاندى ایکی ایل سونرا،^{۲۷}
سس وئردی تبریزلی بو سسه، هایا.

دوققوز نفر وکیل، هم وطن سئچدی.
اونلارین آلتی سی فیرقه عضویدی.

آلدی خیابانی دوققوز مین سسی،
اله گتیرمیشدی گوجلو نفسی.

بیر داها تاپیلدی «وئوق الدؤوله»
انگلیزله وئردی بیرده اله - اله.

مین دوققوز یوزاون دوققوز آدی ایله،
تانینان آنلاشما آلمیشدی اله^{۲۸}.

«صافی» نین قوشدوغو غملى نوحه نى
تحريك ائدیردیلر هر دینله نینی:

«- ای وطنه بذل ائله یین نقد جان،
ملته دار اوسته وئرن امتحان.

محو اولامشکل دی بو نام و نشان،
قانلا صفا تاپدی بهار وطن!»^{۲۳}

خیابانی قالدی حنانه اوسته
ملت یانین آلدی، چوخ، دسته - دسته.

دئدی: «- بوگون مسلک غلبه چالدی،
عقیده، هر نه بی آلتینا آلدی.

قومیت، ملیت، داها نه دئمک
انسانیت یولون بیز گرک گئدک.»^{۲۴}

عبرت آیناسیدیر بو گون، انتباه،
شهید مزارینا چیچک قویولور.

دونن تبریزلینی گولله لین روس
بوگون تکبردن، کیندن سویولور.»^{۲۵}

وَ اصْبُرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ. (انفال / ۴۶)
29. تبریزده قیتلیق

خیابانی اولدو فیرقه باشچی سی،
بو بیر مقام ایدی ملت سئچگی سی.

فیرقه نی دگیشدی، توسعه وئردی
بیر نئچه شورادا او تاسیس ائتدی.

تبریزده باش وئردی ئولومجول قیتلیق،
ئولوم چؤکدو شهره هی قیریق - قیریق.

«آدوقه شوراسی»، «دارالمساکین»،
خیابانی قوردو، او ایدی امین.

انسان سعادتى اونون شعارى،
وعده وئرميش خلقه ايلکين باهاری.

نئجه بيرگه اولار يزدانلا شيطان؟
هوش ائله، سن قيزيم، دوشون بيرجه آن:

عدالتدن، حقدن دوغولان انسان
يؤنلمز ناحقه، شره هئچ زامان.

خيابانى يعنى: عدالت سسى،
محمد(ص)ين ساوى ۳۱، قرآن نفسى.

غُلوى بير سمدان گلميشدير آدى،
تبريزلى وئرميشدير اونا عنادى.

دايانميشدير اونا، اينانميش اونا
خيانت مى ائدر او رهبر بونا؟

تميز وجدانينا من ده حيرانام،
من تبريزلى تورکم، عادى انسانام.

نه يالنيز يازيرام من اونا نغمه،
دونيا حيران قالميش عملرينه.

ووقارين ئونونده داغدا باش اگير،
گؤيلر يئرہ يئنير، «احسنتم!» دئيير.

الغرض، دؤوله نين ئونردىکلرى
رد اولدو، اينده قالدى رشوه تي ۳۲.

او صالح بنده نين تميز وجدانى،
تانيماز دؤوله ني، شاهى، سلطانى.

لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا.

شيخ محمد بونو بيلجک آتلاندى،
يئنه ده تهيمته - شره قاتلاندى.

آدلانديردى اونو: «- بير ورق پاره ۲۹
داى قويا بيلمز سيز خلقى آواره!»

رشوت ئونرميشدى ۳۰ خيابانى يه
وئوق الدؤوله، اول بئش مين لييره!

انگليز سالميشدير اونو لاپ اله،
تانيميردى تورکو بو تولکو دؤوله!

تورکون شرفينى هر تورپاق دئيير
هر کس تورک ئونونده باشينى اگير.

خيابانى يوردون اصيل تورک اوغلو،
آورہ گى کينه يله، نفر تله دولو.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا
وَلَا هَضْمًا.
(طه/ ۱۱۲)

30. تميز وجدان

ايلهامين آلميشدى پيغمبرلردن
اونا گووه نيردى بو بؤيوک وطن.

قرآن يولچوسويدو، تقوا رهبرى،
هر گوناهدان ايراق، هر سوچدان برى.

ابدى بير مکتب اونا روح وئرميش،
شيطان قارشيسيندا سينه سين گرميش.

على(ع) هارايلاميش، حسين(ع) چاغيرميش،
آزادليق سسله ميش، حقى باغيرميش.

(نساء / ۱۴۱)

31. ماژور بیورلینقی!

نئجه ایندی گل سین و ثوق الدؤوله،
آلسین بو شه هری بیر داها اله؟

ماژور بیورلینقی حاکیم می قیل سین؟
تبریز اولادی دا دایانیب دورسون؟

محمد علی شاه، شجاع دؤوله نی
بو شهره خور باخان هر بیر گلنی،

دیزه چؤک دور موشوک، ایندی سوساق می؟
بودا بیر رنگدیر می؟ بودا بویاق می؟»

فَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا.

(انساء / ۹۵)

32. قیام

«تجدد» ائوینده هر گون دانیشیر،
خیابانی جوشور، اوره کدن داشیر.

تاریخ فروردینین اون یئددیسیدی،
مین ایکی یوز دوخسان دوققوز ایلیدی.

تجدد ائوینده توپلاندى هامی.

کی نه اولاجاقدیر رهبر پیامی؟

«نوبار» دا تونموشلار «میرزا باقر» ی
ماژور آلمامیشدیر امرینی گئری.

سیلاحلی جوانلار باغلادی دسته،
بیردن یوگوردولر بیورلینقی اوسته.

او آزادی خواهدا آزاد اولوندو،

ماژورون هیبتی بریاد اولوندو ۳۴.

صاباح چرشنه یدی جلالی بیرگون،

باخ، تبریز ماژورا سؤیله دی: «سورون

تبریزه، باخگیلن تهران نئیله دی،
بیر موردار کافیری حاکیم ائیله دی.

ماژور بیورلینقی بورا گؤندردی ۳۳
چرخین گئدیشینی سانکی دؤندردی.

او، «فوکول کولو» نو ائتدی معاون،
مسلمان عیرضینه اولموشلار امین!

گلمیردی تبریزدن حیات نفسی،
هر یئردن قالخیردی اعتراض سسی:

خیابانی چیخدی منبر اوستونه،
«محللی مجلسی» قورموشدو یئنه:

«- تبریزه اهانت ائدیدی تهران،
بونو اونودانماز هئج بیر قهرمان.

و ثوق الدؤوله یه دؤزمنز تبریز،

دیدم - دیدیم ائدیبا داغیداریق بیز.»

بو سؤزلردن سونرا قوپدو اولو های،
کوچه لرده قالخدی سس-کوی، های، هارای.

«خیابانی»، «رابط»، بیرده «فیوضات»،
دوشمنین اوستونه چاپیردی لار آت.

«سلطان الادبا» دا همراه اولدو،

«تجدد» یئرینده هیئت قورولدو.

«قارداشلار دینله یین.» دئدی او ملا:

«بیز هارا، و ثوق الدؤوله لر هارا؟

اون دؤرد ایل ووروشموش قوجامان تبریز،

استبداددان بوردا قالمامیشدیر ایز.

!دور تۆكول ائشىگه، قيام اولاجاق
وئوق الدؤوله نين رنگى سولاجاق!»

بازاردا باغلادی، مدرسه لرده،
گلدی شهره هامی چوخ، دسته دسته.

سیلاحلار گؤیلرده اوگون اوینادی،
شعله لندی شیخین درین عنادی.

ماژور تیتروتمه یه دوشدو قورخودان
بیرداها قالخمیشدی آذربایجان.

چرشنه گنجه سی «فوکول کولو» لا
تهران سوروئندو او، قورخا - قورخا.

قیامین صاباحی، جمعه آخسامی،
«تجدد»ه دولدو بیرداها هامی.

خیابانی سئجدی «مدیره هئیت»
ایشیقلار ساچیردی، شه هره، غئیرت.

گونش ساچاقلارین آچمیشدی اوگون،
تبریز دیری ایدی، گل بیرجه دوشون،

هر یئردن گلیردی حیات نفسی،
آزادلیق، حریت، استقلال سسی.

اذان وئرلیردی مناره لردن،
«الله اکبر» ایله دولموشدو وطن.

مدیره هئیتی وئردی بیر اعلان:
«عاغلین باشاییغسین!» دئدی: «- قوی، تهران!»

بئله دئییلیردی بیانیه ده:
«- اجنبی نؤکرین سالدیق بیز چؤله.

اساسی قانونو اجرا ائتمسه،
تهران مشروطه نین یولون گئتمسه،

تبریزدن تهران آت چاپاچاغیق،
حقین گور سسینی بیز تاپاچاغیق.

اولوسا آسایش، ئولکه یه عزت
ایسته ییر تجدد، ایسته ییر همت.»

بو بیانیه نی تنز «تقی رفعت» ۳۵
چئویردی فرانسیز دیلینه، البت.

یایدی هر بیر یئره، یوللادی نشره،
گؤندریدی بوسبوتون سفیرلیکلره.

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا
(حجرات / ۱۳)
33. شانلی تورکجه میز

هر گون خیابانی نطق سؤیله ییر،
آرزوسون، آمالین هی بیان ائدیر.

تورکجه دانیشیردی فصاحت ایله،
وارلی تورکجه میزده بلاغت ایله.

دینله ینلر بوتون حیران اولوردو،
عجم حناسی نین رنگی سولوردو.

گؤزل دانیشیردی تورکجه میزی او،
اوجاباش ائدیردی هر گون بیزی او.

کؤنلوده، دیلی ده مالییدی ائلین،
دوز ائولاد اونودماز، دانماز ئوز دیلین.

قیام قالدیرمیشدی شانلی تورکجه میز،
اگمیردی تهرانا قهرمان تبریز.

تهرانی نوزونه اگدیره جکدیر، آتلا نیب تهرانا او گنده جکدیر.	باشقاییب نطقونده دئدی: «اٹل! ئویون!» اٹل اراده سیندن دانیشدی اوگون ^{۴۰}
تضییقلره معروض قالمیش دیلیمز باطیل جایناغیندا اسیر ائلیمیز،	«- ملت مولودودور.» دئدی، «- حکومت.» «- اونا گۆره حاکیم اولمالی ملت.»
چیچکلنیر ایندی، گولوردو ایندی احسن دئینلر، اون یوخ، یوز یوخ، مین دی...	دئدی: «جماعت بیر معلوم قوه دیر» «- کیم دئییر آنونیم بیر مجهوله دیر؟» ^{۴۱}
او هر گون تبریزده بیر نطق ائدیردی، مجلسه «رفعت» له بیر گه گئدیردی.	« تهران قورخاقدیر بیزدن اوگون کی اوندان حساب چکیب دئییه ک: بس هانی؟» ^{۴۲}
دگیشیردی خلقین معنویاتین، هر گون حس ائدیردی سسین حیاتین.	«- بیز ایلکجه تبریزی، آذربایجانی، سونرادا تهرانی، بوتون ایرانی.
«- معنوی تحوّل گرک ملته، توپلانین!» دئییردی هر گون امته.	تجدده ساری سوق وئره ریک، ایرانا امنیت بیز گتیره ریک.»
بلیغ ناطق ایدی، فصیح بیر خطیب تور کجه - فارسجا یازا بیلن بیر ادیب.	وَأَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (بقره/۱۰۲)
بیرینجی نطقونده ۳۶ اوپورتونیزمی، افشاء ائندی درین فیلسوف کیمی.	34. ئوجک - بؤجک! خیابانی «جاسوس» آدلاندیریلدی، ادب سیز - کمال سیز دیلر او جالدی.
بیرلیکن دانیشدی ایکینجی گونده، ^{۳۷} اتحاد قو خوردو اونون سؤزونده.	ملت لاکین بونا قولاق آسمادی، روسدان آماندان دا گلیب باج آلدی.
«ملی حاکمیت» اوچونجو مصداق، ^{۳۸} اولموشدو نطقونه، اونون سن بیر باخ،	ئوزونو ئولدوردو «کورت وسترو» ^{۴۳} روس گیردی قینینا، فرانسای قاجدی،
نه دئییر؟ «- خاندیر.» دئییر: «- ملته. پول ایله سئچیلن هر نماینده!»	آلمان بیناسینا گیرن نامردلر، انقلابچیلارا هی آتش آچدی.
«رأی، پولاد قولودور، ملتیمیزین دوراجاق باشیندا دؤولتیمیزین!»	«قازاق خانا» گلیب تسلیم اولمادی، خلقی اینجیدیردی هر گون قازاقلار.
ملی حاکمیت عظمتلی دیر بو قدرت، بو عزت چوخ هیبتلی دیر.» ^{۳۹}	

اجنبی امریلہ، روس فرمانیلہ،
گونون بو ملتین ائیلہ ییردی تار.
فَلَنْ أَكُونَ ظَهيراً لِلْمُجْرِمِينَ.
(اقصص/۱۷)

35. یاشاسین آزادلیق
«تبریز غائله» سین یاتیردماق ایچون،
یئریندن اوینادی دربار بوسبوتون.

وتوز بیر خورداددا دوشنبه گونو،
خیابانی گلیب نطق سؤیلهدی.
تهراندان بیر داهای، باخ، عین الدؤوله،
ایکی یوز مین تومن پول آلدی یئنه.

«- ملی حاکمیت ایسته ییر ملت،
خوش گلمیر البته اجنبی یه بو.
دئدی:»- داغیدارام من مشروطه نی
یاغیلار الیندن آلام وطنی!

وئرمم الله آلا قاپی نی
ئولدوررم بیر آندا خیابانی نی!»
ملت چوره گینی یئین قازاق دا،
روس دگیرمانینا هر گون تۆکورسو.

بو گوندن شه هرده سیلاحلی گرسه،
جسدی کوچه یه سریله جکدیر.
تهران اینانیردی عین الدؤوله یه،
ولیعهدین ائوی اوردایدی حله.

تیر آیی نین اوجو، پنجشنبه گونو،
خیابانی آلدی آلا قاپی نی.
قازاق هر بیر کسه جسارت ائتسه،
ملت اونو بوردا محو ائده جکدیر!»

قازاقلار داغیلدی ئوجک - بؤجک تک!
گیردیلر بیر به بیر «قازاق خانا» یا.^{۴۴}
دئدی:»- فیرقه میزین سیاسی یئری،
بورادیر. تجدد، کیچیک بینانی -

مدنی ایشلره اختصاص وئیرین
انقلاب سسیله قاباغا گئدین.»
«عین الدؤوله» قورخوب گیردی ائوینه،
آلا قاپی چیلار دوشدولر هایا.

هر گلن قوناغا اوز وئرمز تبریز،
بو شه هرین «قوناق قیردی» سی دا وار.
اوگون شادیانالیق ائدیردی تبریز،
«عین الدؤوله» دن دای قالمیشدیر ایز.

خور باخماق ایسته سه تبریزه کیمسه،
دونموش داشا دؤنوب بیر یئرده قالار.
واسمینجا قاچمیشدی او آدی ایله
تهرانا قاییدیب قاچدی لار یئنه.

الله یاردیم ائتمز گناهکارلارا،
یاخالایا جاقدیر، قاچسادا هارا.
ئوزلرین ساتانلار پیس بیر زادلارا
جهالته دوشموش، بیلیک سیز اولموش.

آسلانلار یوردوندا ئوجک - بؤجگین
باغری دا چاتلامیش، رنگی ده سولموش!

خیالییم دنیزی منیم دریندیر،
جوما بیلمزسن، سن بیر نهنگ اولسان.

کۆنلومون دونیاسی انتهاسیزدیر،
گله بیلرسن، سن، اومیده دولسان.

تبریزی خیالدا تجسم ائیله
دورنالار گۆیلرده قاتارلانیرلار.

بادام آغاجلاری آغ چیچک آچیر
قیش گئدیر، هرینانی بورویور باهار.

آرخلاردان آرخماقدا بال شلالهسی،
یاشیللیق شههرده اوجسوز، بوجاقسیز.

توستو قالخیر بوتون داملاردان گۆیه،
کیمسه قالمامیشدیر گئجه اوجاقسیز.

قرآن تلاوتین دینله بیرهامی،
منارهردن قالخیر اذان نغمهسی.

معبودا باش اگیر گون باتان چاغی،
هر کس مسجدلرده قالدیریر سسی.

اصیل معنویات بورویور یوردو،
«رشیدیه» لرده برپا ائدیلیلر.

تسکین تاپیر قلبی، شاعیرده دئییر:
«- سعادتده دوغرو تبریز دیر گئدیر.»

او قیزیل دؤورانی تاریخ اونودماز،
او گونلر باهارین گلین چاغیدی.

تبریز بیر شههر یوخ، بیر حکومت یوخ،
حیات نفسیدی، عزت باغیدی.

ملک لر گۆیلردن یئنه رک یئره،
چیچک یاغدیدیلار تبریز اوستونه.

«- یاشاسین آزادلیق!» سسی اوجالدى،
تبریزی انقلاب نفسی آلدی.

اوشاق، قوجا، جوان، هی، دسته - دسته،
گلیردی بیر به بیر «تجدد» اوسته.

اورادان یوللانیب «آلاقی» یا
«- یاشاسین، یاشاسین!» هی دئییه - دئییه.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ.
(الشعرا / ٤٠)

36. عمومی عفو

خیابانی اوگون آلاقی دا،
عفو فرمانینی صادر ائیله دی.

مقدس آرمان صاحبی انسان
« باغیشلایین، کئچین!» خلقه سؤیله دی.

آلاقی ایچره قرآن اوخوندو،
آلدی حکومتی ئوزو اینه.

قدرتی ملته قایتاردی او گون
سؤز وئرمیشدی بؤیوک شانلی ائلینه.

«میرزا کوچوک» خانای پیغام یوللادی،
در حال «حاجی آخوند» جنگله گئتدی. ٤٥

« بیرگه حمله ائدک تهرانا، قارداش!»
بو پیغام «میرزا» یا البته یئتدی.

بوردا قورولموشدو اولو حکومت،
ان گؤزل گونلرین یاشادی تبریز.

امنیت هر یئره حاکیم اولموشدو،
شرارتدن داها قالمامیشدیر ایز.

إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ.
(هود/۸۱)

38. سون نطق

اوغلونو او گنججه قوجاقلامیشدی،
اونا آنا قدهر باغلییدی تبریز.

یانیب آلیشیردی آنا آدینا،
تاریخده قویوردو مقدس بیر ایز.

سون کره اولاراق آلا قاپی دا،
او آخشام منبرده بیر نطق سؤیلهدی.

بوغازیندان قوپان اعتراضلارا،
آلاهی، ملگی شاهید ائیلهدی:

منیم سؤزوم بودور: «- ائشیتسین هامی
اسلامین، قرآنین یوردودور بورا

بیز اسلام قولویوق، معنوی قولو،
دؤنمیریک بو یولدان گئتسک ده هارا.»

اوگون ذیحجهنین سون گونو کیمی
کدرله یاد ائتدی محرم لیکدن

دئدی: «- دینله یین سیز امام حسینین (ع)
وداع خطبه سینی بیر آز دریندن.

باخ! امام حسین (ع) تک من ده دئییرم
ئولکه دن ییغیشسین ظولمون بساطی

منی ئولدورسه لر، دارا چکسه لر
آتمارام مقدس اولو عنادی.»^{۴۷}

بو، سون نطقو ایدی خیابانی نین،
قانادین سرمیشدی قارانلیق گنججه.

لاکین، هر زامان دا اولدوغو کیمی،
اهرمن دورموشدو اونون قصدینه.

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا.
(البقره/۹)

37. دیدر گینلیک

تاریخ دؤندو، بیر گون، باشقابیر «دؤوله»-
«باش وزیر» مقامین کنجیر تدی اله.

روسوای اولوب قاجدی «وثوق الدؤوله»،
گلدی ایش باشینا مشیرالدؤوله!

«مخبر السلطنه» اولدو والیسی،
حیله کار او تولکو بیلردی ایشی.

شهریور آییندا گلدی تبریزه،^{۴۶}
چؤکموشدو «دؤوله» لر بورادا دیزه.

لاکین بو تولکونون چانتاسی دولو،
حیله لر، مکرلر ایله دوپدولو.

سیماسی دگیشیک قلبی قاپقارا،
ئوزوده بیلیردی کیم گلیمیش هارا.

تبریزه باش اگیر گئیش اوفوقلر،
بیلیر «مهدی قولو»، اگمز بو شه هر.

کائنات بور جلودور، دونیا بور جلودور،
تبریز دونیاسینا، سما بور جلودور.

دیزه چؤکدورمک چین بئله شه هری،
حیله نین، ریانین چوخ وار اثری.

قالدی شهر ایچینده اون-اون ایکی گون،
سونرا ائتدی قازاق خانادا دوگون.

امنیت پوزولدو، ظلم آلدی یئرین
یئنه بؤیوک ملت اولدو دیدرگین.

أوچ یوز ائوی قازاق غارت ائیلهدی،
تولکولوک تاریخده باخ گؤر نئیلهدی؟

«مخبر السلطنه» گیرنده شهره،
أوچ گونلوک غارته وئردی اجازه^{۴۸}.

سونرا «خیابانی» جنازه سینی
ایسته ییب قازاقدان، «- تئز گتیر!» دئدی.

«خیابانی» سحر دستنماز آلدی،
تحت الحنکی نی بوینونا سالدی.

حسن، هاشم، محمود، رباب، فاطمه،
نمازا قالخدیلار آنایلا بیرگه.

نماز قورتارمامیش دؤیولدو قاپی،
«سرتیب زاده» ایدی. «-گلمه هئچ بری.»

دئدی: «ئوده قال، هئچ ائشیگه چیخما
گؤزله منی گلیم سنین دالینجا.»

لاکین او گلمه دی ناهارا قدهر.
شیخ محمد قالدی، ائتسین نه ته هر؟

من یازا بیلیمیرم، سن دوشون درین:
باخ قیزیم، یئرینه «سرتیب زاده» نین،

قازاقلار گلدیلر گون اورتا چاغی،
توتسونلار بو ائوده بیر «اولو یاغی».

خیابانی دامدان قاچیردی داما،
خیر النساء وئردی توفنگی اونا.

ووردولار قازاقلار خیر انسانا،
ائله بیل زینبی (س) یا که زهرا (س) نی.

سحر نه دوغاجاق هئچ بیلیمیردی،
اولو فاجیعه نی من یازیم نئجه؟

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى.

(الحشر / ۱۴)

39. ریاکارلیق

مخبر السلطنه، حيله کار تولکو،
او گئجه هرزادا بیر سقه ووردو.

اونوتدو آزادلیق ادعالارین،
دئدی قازاقلارا: «- کودتا ائدین!

ئولدورون، یاندیرین، داغیدین، ییخین!
اونون آخرینا، سونونا چیخین!

بوغون هر بیر یاندا آزادلیق سسین
ملتین بوغازین، کسین نفسین.

اسمه سین داغلاردا بیرده یاز یئلی،
ئوتورون شه ره گوجلو، گور سئلی!

قورودون اوره کده آرزو چشمه سین
بوغون هر بیر یاندا آزادلیق سسین!..»

شهرین آلتی آیلیق امنیتی نی
پوزماغا صرف ائدی او همتینی!

شهریور آیی نین ایگیرمی بیر،
گئجه واختی، قازاق آلدی شه ری.

حمله ائیلهدیلر آلا قاپی یا،
قان قوسدوردولار او گئجه هامی یا.

ئولدوروب، قان تۆکوب، اود یاندیردیلار،
دونون ییغیب کؤچدو ئولکه دن باهار.

خیابانی دئدی: «جناب شیخ! آمان!
معنوی مقامین یوکسکدیر اوتان!

او نامردجه سینه ووروبدو خنجر
نامرد ایله دوستلوق اولور نه تهر؟»

شیخ دئدی: «قوی گئدیم بلکه تاپدیم یول
سن ده بیر آز دگیش، بیر آز ساکیت اول!»

خیابانی دئدی: «جناب شیخ! دینله!
اول ایلقاریم وار منیم دینیمله

مقدس بو یولدا شهید اولماغی،
سئچمیشم، سئچمرم آلچاق قالماغی.

منه ده سنه ده حسین (ع) مولادیر
باشیمیز اوستونده واردیر بیر قادر.»

أوزونو، گوزونو ئویدو شیخ اونون
دئدی: «قال ائویمده سن، اولسون بوگون.»

شیخ محمد اونا بیرده سؤز وئردی:
«گورسم من ائوینده سنین قازاقی

مرمی اویناتمارام، تفنگ آتمارام،
من بو ماجرایا سنی قاتمارام.»

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَمْوَاتٌ
وَلَكِنَّ لَا تَشْعُرُونَ.

(البقره/ ۱۵۴)

41. شهادت

اوگون بیردن بیره ایکیندی چاغی،
حیه طده شیخ گوردو دورد بئش قازاقی.

الینده توفنگی وورا بیلردی،
آیاغی اوستونده دورا بیلردی.

کیچیک اوشاقلاری اسیر ائتدیلر،
کیتابین داغیدیب شیخین، گئتدیلر.

وَأُوفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا.
(الاسرا/ ۳۴)

40. سؤز وئردی

«شیخ حسنعلی» یه سیغیندی رهبر،
شیخ، شجاعت ایله گؤستردی هنر.

ایچهری حیه طه خیابانی نی
آپاریب، گیزلتدی او فدائی نی:

قرآن فدایی سین، دیل فدائی سین،
اسلام فدائی سین، ائل فدائی سین.

گونشی گیزلتدی بیر زئرمی ده،
شیطان آت اوینادیر، باخ سن طالعه!

او گنجه، او ائوده کیمسه یاتمادی،
باشیندان پریشان فیکری آتمادی.

خیاللار او گنجه گؤیلره اوچدو،
دئدیلر: «مقدس آرزولار پوچدو!»

گؤزلرده گؤز یاشی حلقه لیردی،
گؤیدن یئره ماتم هی الیردی.

صاباحا یوللانان آرزو قوناغی،
یاندیرا بیلمیردی بیرجه چیراغی.

دئدی که: «اذن وئر!» شیخ حسنعلی:
«گئدیم باشدان ساووم باشا گلنی.

دانیشیم مخبر السلطنه ایله،
سنی عفو ائیلهدی او کافر، بلکه!»

شهید اولدو، حسین (ع) مولاسی کیمی.
 آغریسی آغریدیر منیم قلبیمی.»

وَالسَّلَامُ عَلَیْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکَاتُهُ.

42. فاتحه

جسدی سوروندو خیوانلاردا،
 یوز مینلر قورولدو ختم او شهیده

غصب کار باغلادی هر بیر مسجدی،
 تبریزده اوره کلر دؤندو مسجدیه

بیر ده «صادقیه» مدرسه سینده،
 گیزلیجه فاتحه اوخوندو اونا ۵۰.

هر کسین آغزیندان آتش یاغیردی،
 بازاردا، کوچهده چوخ یانا - یانا.

آغلادی تهراندا رشتده، شیرازدا،
 حقین بارداغیله سیراب اولانلار.

دئییب آغلاشدیلار فارس شاعیرلری،
 انسانلیق مولکونه قدم قویانلار:

«مظلوم «خیابانی» قانی قایناسا،
 بوتون کفن گئیر ایران ئولکه سی. ۵۱»

گؤیلرده تفنگی اونون اویناسا،
 بورویر دونیانی حقین نفسی.»

اتک یازیلار:

1. جزء عمه ایله بیرلیکده «یاسین» سوره سینده قدهر کی سوره لر.
2. حاج میرزا حسن رشیدی. امثال لقمان، تبریز، داش باسامی، ص ۳۸.
3. بادامچی، ص ۲۳.
4. بادامچی، ص ۲۴.
5. بادامچی، ص ۲۴.

بیرلحظه دوشوندو، وئرمیشدی ایلقار،
 ئوز - ئوزونه دئدی ایندی اوچ یول وار:

«- بیرینجی یول، همن تسلیم اولماقدیر،
 بو یولو سئچن هر بیرکس آلچاقدیر.

ایکینجی بودور که قازاقی وورام،
 بیرداها ترپه نیب آیاغا دورام.

بودا ممکن دگیل، دوستا وئردیم سوؤز،
 منیم عملیمه دونیا تکیبب گؤز.

اونا دئدیم که: «من ائتمرم داعوا.
 باخ، سنین ائوینده سالمارام غوغا.»

أوچونجو یول قالمیش: شهادت یولو،
 دوزگونلوک، صداقت، عشق ایله دولو.»

ایگیرمی ایکینجی گون شهر یورده،
 ماتم ئوز قانادین سرمیشدی یئره.

بیر داها عاشورا تکرار اولوردو،
 بیر باغری قان لاله یئنه سولوردو.

بیر باشقا شهیده مزار قازیلدی،
 اونون باش داشینا بئله یازیلدی:

«عشقی معراجینا شهید قاووشدو،
 ملگی ده ئوتدو، گؤیدن ساووشدو.

فضیلت شهیدی^{۴۹} اوچدو گؤیلره،
 جسدی اورادا سریلدی یئره.

عقیده اوغروندا، مرام اوغروندا،
 مسلکی اوغروندا، اینام اوغروندا،

27. مرداد ۱۲۹۸ هـ دوردونجو مجلس سنجگیلی باشلاندى.
 28. قرارداد ۱۹۱۹.
 29. آذرى، ص ۳۲.
 30. ئونرمك: پيشنهاده ائتمك.
 31. ساو Sav ، تور كجه ميزده «پيغام» دئمكدير. ساوچى: پيغمبر.
 32. يوثوق الدؤوله ئوزو انگلتره دؤولتيني دن ۱۳۰ مين لي ره رشوه و سيغينا جاق حقى آلميشدى. اونا ايكي مليون لي ره بورج وعده سى ده وئريلميشدى.
 33. يمازور بيورليني ق، نظميه رئيسى كيمي ۲۴ بهمن ۱۲۹۸ گونونده تيريزه گيردى.
 34. محله جوانلارى حبس خاناي ا حمله ائديب ميرزا باقرى آزاد ائتميشلر.
 35. ميرزا تقى رفعت، شيخ محمد خيابانى نين كاتىبى و «تجدد» ايله «آزادىستان» درگيلرى نين باش يازارى ايدى. (سهند هفته ليگى، شهر يور ۱۳۷۱).
 36. شنبه، ۲۸ حمل ۱۲۹۹.
 37. يكشنبه، ۲۹ حمل ۱۲۹۹.
 38. دوشنبه، ۳۰ حمل ۱۲۹۹.
 39. فرزاد، ص ۸.
 40. پنجشنبه ۲ ثور ۱۲۹۹. فرزاد، ص ۲۰.
 41. همان، ص ۹۷.
 42. همان، ص ۹۷.
 43. تيريز انقلابچيلارينا قارشى چيخان آلمان سفيرى.
 44. آذرى، ص ۴۰۸.
 45. فخرايى، ص ۳۷۰.
 46. يمهديقلى خبر السلطنه، شهر يور ۱۲۹۹ (ذبحه ۱۳۳۸ هـ .) تاريخينده تيريزه گيردى.
 47. قلى زاده، ص ۱۶۷.
 48. قلى زاده، ص ۱۷۰.
 49. حكيمى، ص ۱۶۹.
 50. قلى زاده، ص ۱۸۰.
 51. فارس شاعيرى محمد تقى بهارين اشاعيداكى شعرينه اشاره دير: گر خون خيابانى مظلوم بجوشد، سرتاسر ايران كفن سرخ بپوشد.

سؤزلوك

آخين: حركت، هجوم، هجرت.
 آياقلاماق: يولادوشمك، تظاهرات ائتمك، يثريش
 ارسلان: اصلان، شتر.
 الى يالين: سيلاح سيز، الى بوش
 انتباه: آييقليق
 انگلله مك: مانع اولماق، انگل تورتكم.
 انگين: درين.
 ئورنك: نمونه، اولگو
 ئولمز: آدى هر زامان قالان.
 ئولومجول: ضعيف، ئولوم حاليندا اولان.

6. تيريز انجمنينده شيخ محمد خيابانى، ثقة الاسلام، معين الرعايا، ميرزا اسماعيل نوبرى، شيخ سليم، ميرزا حسين واعظ، حاج اسماعيل اميرخيزى، شيخ على اصغر ليلاولاى، سيدالمحققين و ... عضو ايديلر.
 7. قلى زاده، ص ۵۰.
 8. روزنامه انجمن، ۱. نجى ايل، ۳. نجو ساى.
 9. تاريخ مشروطه ايران، ص ۶۷۳.
 10. بادامچى، ص ۲۴.
 11. حاج ميرزا اسماعيل نوبرى و شيخ محمد خيابانى ۱۳۲۷ -نجى ايلين شوال آييندا تيريز وكيلى اولراق تهرانا گئتديلر.
 12. دايل ۱۲۹۰ گون ۷ آذر (۷ ذبحه ۱۳۲۹ ق.) ده روسيه دؤولتى نين ايران مجلسينده ۴۸ ساعتليک اولتيماتومو اوخوندو.
 13. تاريخ هجده ساله آذربايجان، ص ۴۷۷.
 14. «ثقة الاسلام»، لقبى ايله معروف اولان ميرزا على بن موسى بن محمد بن شفيق هـ ۱۲۸۵ -نجى ايلده تيريزده دوغولموش و ۱۳۱۹-نجو ايلين عاشوراسيندا اورادا شهيد اولموشدور. او، توركجه، عربجه، فارسجا و فرانسىزجا اثرلر مؤلفى دير.
 15. تزار حكومتى نين تيريزده كى روس قونسولو ايله بيرليكه انگلتره آنلاشماسى ايله هـ-۱۳۳۰ نجو ايل عاشورا گونونده تيريز شهرينده انقلاب شعله لريني ياتيردماق ايچون، ثقة الاسلام تيريزى، شيخ سليم، ضياء العلماء، صادق الملك، محمد قلى خان و على مسيونون ايكي اوغلو قدير و حسن «باغ شمال» يئرینده دارا چكيديلر.
 16. اِنَّ الْفُؤَادَ لَهَذَا الرَّزِّ، مَلْهُوْبٌ، وَالذَّمْحُ فِى ذَلِكِ الْمَفْجُوعِ مَسْكُوبٌ! كَيْفَ السَّلْوُ عَنِ الْخَطْبِ الْفَضِيحِ وَ قَدْ اشْجَى الْقُلُوبَ وَ مِنْهَا الصَّبْرُ مَصْلُوبٌ. اِنَّ الرِّضَايَ اِذَا بِالْحَزْنِ حُرَّرَ فِى تَارِيخِهِ ثَقَّةُ الْاِسْلَامِ مَصْلُوبٌ.
 (حبل المتين، ايل ۲۰، ساى ۱۲، رمضان ۱۳۳۰ هـ) شهيد ثقة الاسلام ايچون باخين: آذربايجان شهيد عالملى، ص ۱۲)
 17. «صمدخان شجاع الدؤوله» نين باش كسمه، آدام شقه لمه و مجاهيدلرى داردان آسماسى حاقيندا حتى كسروى ده اعتراض ائدير. باخين: تاريخ هجده ساله آذربايجان، ج ۱، ص ۳۳۷ «آدم كشى هاى صمدخان» بحثى.
 18. آذرى، ص ۳۷.
 19. حاج محمدعلى آقا بادامچى، سونرالار بير نچه دوستلارى ايله بيرليكه «شرح حال واقدامات شيخ محمد خيابانى» آدلى كيتاب يازدى (۱۳۰۴ ش. برلين).
 20. مكى، ص ۳۹.
 21. بادامچى، ص ۲۷.
 22. شيخ محمد خيابانى «تجدد» ون امتياز صاحيبى و مسئول مديرى سئچيلدى (بادامچى، ص ۲۸).
 23. شهيد ثقة الاسلام ايچون يازيلان خلق شعرى.
 24. جمعه ۲۵ خرداد ۱۲۹۶ گونونده شهيدلردن تجليل مراسيمى قورولدو.
 25. آذرى، ص ۹۵.
 26. آذرى، ص ۱۳۷.

کدر لثمک: غمگین ائتمک، غصه لندیر مک.
 کره: دفعه
 کؤرفز: خلیج
 کوسگون: کوسن، قهر ائدن
 کید (ع): حيله
 گرمک: قاباغا وئرمک (سینه گرمک)
 گیلانارلیق: گیلانار باخچاسی
 لپه: موج
 منلیک: هویت، کیملیک، وقار
 نوچه: ال اوشاقی، پادو
 وورغون: عاشیق، وورولموش
 ویرنخماق: گل - گئت ائتمک، گودمک
 هوندور: اوجا، یوکسک
 یانیلماق: سهو ائتمک، اشتباها دوشمک.
 یئنگینلیک: لیاقت
 یئنیلمز: تسلیم اولمایان، باسغینا اوغرامایان
 یوکسلمک: اوجالماق، ترقی ائتمک.

فاینالار قیسالتمالاری:

17. آذربایجان شهید عالیملری، حسین دوزگون سرخابلی. آذربایجان شهید عالیملری، تهران، بنیاد بعثت، ۱۳۷۱.
2. آذری، علی آذری، قیام شیخ محمد خیابانی در تبریز، تهران، ۴-نچو چاپ، ۱۳۶۲.
3. اردوبادی، محمد سعید اردوبادی. تبریز مه‌آلود، ترجمه سعید منیری، ج ۱، تهران، ۱۳۶۲.
4. امیرخیزی، حاج اسماعیل امیرخیزی. قیام آذربایجان و ستارخان، تبریز، ۱۳۳۹.
5. انجمن، انجمن، ارگان انجمن ایالتی آذربایجان، به کوشش منصوره رفیعی، تهران.
6. بادامچی، حاج محمدعلی بادامچی. شرح حال و اقدامات شیخ محمد خیابانی، انتشارات ایرانشهر (ش ۱۴)، برلین ۱۳۰۴.
7. حکیمی، محمدرضا حکیمی. بیدارگران اقالیم قبله، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
8. سهند، سهند، تورکجه اطلاعات، یازان ح.م. صدیق، نشر ائدن: اطلاعات مؤسسه‌سی، تهران (تورکجه هفته‌لیک، قورولوش ایلی: ۱۳۶۹).
9. فرزاد، حسین فرزاد عباس‌زاده. نطق‌های شیخ محمد خیابانی، تهران (چاپ مکرر - ۱۳۵).
10. قلی‌زاده، مصطفی‌قلی‌زاده. شیخ محمد خیابانی خروش حماسه‌ها، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، ۱۳۷۲، (مجموعه دیدار با ابرار - ۳۷)
11. مکی، حسین مکی. تاریخ بیست ساله ایران، تهران، ج ۱.
12. بویجویه‌ای، محمد باقر بویجویه‌ای. تاریخ انقلاب آذربایجان و بلوای تبریز، به کوشش علی‌کاتبی، انتشارات ابن سینا، تبریز.
 تکدرخت
 تهران - ۱۳۸۸

ئونرمک: تکلیف ائتمک، پیشنه‌هاد ائتمک.
 ئویود: نصیحت
 ئویونمک: فخر ائتمک
 بوسبوتون: تماما، هامیلیقجا
 بوایاق: رنگ
 بیلگی: علم، بیلک
 پروتستو: اعتراض
 تاپماق: سجده ائتمک
 توراغایی: قناری‌یه‌بنزه، رنگ‌به‌رنگ قوش.
 چانتا: کیف، کیسه، توربا
 حنانه: چوخ آغلایان، حضرت پیغمبرین نطق ایچون دایانیدیغی ستون.
 خوروزبانی: سحر تئزدن، گون چیخاندان
 دالغالانماق: موج وورماق
 دورغون: ساکن، راکد
 دوزوم: صبر
 دوگون: بایرام، جشن، شادیانالیق
 دیرگین: آواره، خانمانسیز.
 دیلک: آرزو
 ذبروه (ع): قله، داغین ان اوجا نقطه‌سی
 ساتقین: غئیر تسیز، دوشمن امرینه تابع، خائن
 سارسیتماق: لرزه یه سالماق
 ساو: ایله‌هام، وحی، پیغام
 سس وئرمک: رأی وئرمک، انتخاب ائتمک
 سقه وورماق: سوناچیخماق، محو ائتمک
 سئجگی: انتخاب
 سئوینج: شادلیق، نشاط.
 سوچ: گونا، تقصیر
 سوسغون: سوسموش، دینمز، دانیشماز
 سیغینماق: پناه آپارماق، التجاء ائتمک
 شانلی: عزتلی، شؤوکتلی، جلاللی
 طرآر (ع): اوغرو.
 عجم (ع): فارس، تاجیک، تات.
 فضاحت (ع): آلچاقلیق، رسواچیلیق.
 قاراقول: نظمیه شعبه‌سی، کلانترلیک، کمیسرلیک
 قارانقولوق: قارانلیق
 قارتال: عقاب، شاهین
 قارشى: ئون، قباب، مقابل.
 قاندال: زنجیر، آیاغا باغلانان کونده.
 قایغی: محبت، توجه، علاقه
 قوشاماق: محاصیره ائتمک، حصره سالماق
 قیتلیق: قحط لیک

مدیری ایشله مه یه باشلایب. عراق تورکمان فولکلورو مؤوضوسوندا دوکتورلوق دیسسر تاسیاسی مدافعه ائدیپ. «کرکوک بایاتیلاری» (١٩٦٨)، «آرزو-قنبر داستانی» (١٩٧٢)، «عراق کرکوک آتالار سؤزلری» (١٩٧٨)، «عراق کرکوک بایاتیلاری» (١٩٨٤)، «کرکوک تاپماجالاری» (١٩٨٤)، «کرکوک فولکلور آنتولوگیاسی» (١٩٨٧)، «نسیمی نین عراق دیوانی» (١٩٨٧)، «عراق تورکمن فولکلورو» (١٩٨٢)، و ب. کتابلاری نشر ائدیلمیشدیر. آدومنین «قفقاز سفری»، «نجه یاشایسان یوزو حاقلا یاسان» و ب. کتابلاری آذربایجان تورکجه سینه چئوپرن غضنفر پاشایئوه بؤیوک اوغور قازانديران «آلتی ایل دجله و فرات ساحیللرینده» کتابی اوخوجولار آراسیندا ال-ال گزدی. بو کتاب غضنفر معلمین باجاریقلی پنداقوق، زحمتکش عالیم اولماقلا یاناشی شیرین دیللی بیر پوبلیسیست اولدوغونو دا اورتایا قویبدو.

آذربایجان میلی عملر آکادئمییاسی نظامی آدینا آذربایجان ادبیاتی موزه ینده شعبه مدیری (٢٠٠١-٢٠٠٥)، عینی زاماندا ٢٠٠٣-جی ایلدن نظامی آدینا ادبیات اینستیتوتوندا باش علمی ایشچیدیر. ادبی-علمی فعالیتینده عراقدا یاشایان آذربایجانلیلارین عراق تورکمانلاری نین ادبی-معنوی یارادیجیلیغی نین تدقیقی و تبلیغی خصوصی یئر توتور. پاشایئوین علمی فعالیتی نین زیروه سی اونون "عراق-تورکمان فولکلورو" آدلی مونومنتال اثریدیر. ع. بندروغونون "شاه اثر"، "پروف. م. ناقیبین" آبیده بیر اثر "باشلیقلی مقاله لر حر ائتدیکلری، مؤلیفین ٢٠ ایلیک آختاریشلاری نین محصولو اولان بو مونوقرافییا باکیدا، بغداد دا و استانبولدا نشر ائدیلمیش، آذربایجاندا و خارج ده تدقیقاتچیلارین دیقت مرکزینده اولموشدور. غ. پاشایئو "ادبیات" قزئتیی نین (١٩٩٥-جی ایلدن)، "وفا" (٢٠٠٤-جو ایلدن)، "فولکلور و ائتئوقرافییا" (٢٠٠٤-جو ایلدن)، "خمسه" (٢٠٠٢-جی ایلدن)، "قوپوز" (٢٠٠٥-جی ایلدن) ژورناللاری نین، نظامی آدینا ادبیات اینستیتوتونون

غضنفر پاشایئوین حیاتی و

یارادیجیلیغی

Qəzənfər Paşayevin həyatı və yaradıcılığı

دکتر حسین شرقی دره جک

غضنفر محمد اوغلو پاشایئو ٢٧ آوقوست ١٩٣٧-

جی ایلده توووز رابونونون دوز قیریقلی کندینده دوغولوب. آذربایجان رئیسپولیکاسی نین امکدار علم خادیمی، آذربایجان ادبیاتشوناسی، فولکلورشوناس، پوبلیسیست، دیلچی، یازچی و ترجمه چی. فیلولوگییا علملری دوکتورو و پروفسوردور.

١٩٦٢-جی ایلده باکیدا آذربایجان دؤولت پئدوقوژی خاریجی دیلر اینستیتوتونون انگیلیس دیلی فاکولته سینى بیتیریب. اوچ آی کند مکتبینه معلم ایشله دیکدن سونرا عراق رئیسپولیکاسیندا ترجمه چی ایشله مه یه گؤندریلیب. مختلف فاصیله لرله اوچ دفعه عراقدا ترجمه چی و عالی تحصیل آلدیغی اینستیتوتدا باش لابورانت، معلم، دئکان معاوینی، کافدرا مدیری ایشله ییب. ١٩٩٠-جی ایلدن ایسه م.رسولزاده آدینا باکی دؤولت اونیورسیتتینده خاریجی دیلر کافئدراسی نین دوستتی و کافئدرا

پاشايئو ١٩٩٥- جي ايلده اؤز وسايطي حسابينا نظامي آدينا ادبيات اينستيتوتونون فولكلور علم مركزينده عراق توركمان اوجاغي موزه سي ياراتميش، عراقدا ياشايان آذربايجانليلايرين ادبياتي و مدنيتي ايله باغلي اولان سون اوتوز ايلده توپلاديغي شخصي اشيايلارين (او جمله دن اينجه صنعت اثرلري)، ايلامالارين، علمي منبعلرين، كتابلارين هاميسيني بورادا جمع ائتميشدير.

٢٠٠١- جي ايلده اوجاين كوللئكسياسي نظامي آدينا آذربايجان ادبياتي موزه سينه كؤچورولموش و آيريجا بير سالوندا "عراق-توركمان ادبياتي و مدنيتي" دايمي ائكسپوزيسياسي آچيلميشدير. يراق ريسپوبليكاسي نين "امكده شجاعته گؤره" مدالي ايله تلتيف ائدلميش (١٨٧٤)، كركوك وقفي نين (١٩٩٩) و توركمان جبهه سي نين (٢٠٠٣) ديپلوم و يوكسك مكافاتلارينا لايق گؤرولموشدور. پاشايئوين حيات و فعاليتيندن بحث ائدن "بو سئودا اؤلونجه دي" (٢٠٠١)، "عراق بيزه يراق دئييل" (٢٠٠٢) و س. كتابلار نشر ائدلميش، شاعير ح. كوردوغلونون "توووزوم منيم، اوغوزوم منيم" پوئماسي (١٩٩٨) پاشايئوه حصر اولونموشدور.

اودوللري

شوروي عالي و اورتا اختصاص تحصيلي ناظرليغي نين (٣٠ ماي ١٩٨٠) و شوروينين عراقداكي سفيرليغي نين (١٥ ماي ١٩٧٤) تشكورنامه سيني آيب.

عراق ريسپوبليكاسي نين "امكده شجاعته گؤره" مدالينا لايق گؤرولوب (١٩٧٤).

شوروي تحصيل ناظرليغي نين فخري فرماني ايله تلتيف ائدليلب (٢٨ اپرئل ١٩٨٢)،

خارجي ديپلر كافتدراسي نين مديري ايشله ديغي م.ف. آخوندوو آدينا پئداقوژي اينستيتوتون فخري ديپلومو ايله تلتيف ائدليلب (١٩٨٠، ١٩٨٢، ١٩٨٥).

«ادبي نظري مجموعه» سي نين رئاكسييا هئيتي نين عضوودور. ١٩٩٤- جو ايلدن نيظامي آدينا ادبيات اينستيتوتو نزدينده مدافعه شوراسي نين عضوودور. ٢٠٠٥-١٩٩٧- جي ايللر آراسي همين شورانين همصدري اولوب. پئداقوژي و علمي كادرلارين حاضرلانماسيندا خيدمتلري واردير. رهبرليغي ايله ناميزدليك ديسسئرتاسيالاري مدافعه ائدليلب. اونلارلا دوكتورلوق و ناميزدليك ديسسئرتاسيالاري اوزره اوپونئننت اولوب. بير چوخ درسليك و مونوقرافيالارين رئاكتورو و يارايچيسي اولموشدور.

اوزون مدت آذربايجان عراق دوستلوق جمعيتي نين صدر معاويني (٢٠٠٣-١٩٩٠) اولموشدور. قفقاز مسلمانلاري اداره سي نين نزدينده فعاليت گؤسترن علمي-ديني شورانين يارانديغي ١٩٩٧- جي ايلدن عضوودور. ٢٠٠٤- جو ايلدن يازيچيلار بيرليغي نين تفتيش كوميسسياسي نين صدريدير. آذربايجاندا: آكادئميكلر: بختيار واهابزاده، بكير نبيئو، تيمور بنيادوو، آكادئميانين مخير عوضلري: ياشار قاراينو، واسيم محمد عليئو، توفيق حاجيئو، آزاد نبيئو، نظامي جعفروو، فيلولوگيا علملري دوكتورلاري، پروفسورلار: م. تهماسيب، قاسي قاسمزاده، واقيف وليئو، موسي عاديلوو، مورتوز صاديوخوو، عزيزه جعفرزاده، زيدالله آغاينو، سدنيك پاشايئو، گولروخ عليبيلي، غضنفر كازموو، دكتر مهدي سولطانوو و باشقالاري، او جومله دن ده خارجي اولكه عاليملري ع. ترزيباشي، ع. بندروغلو، ف.ئ.ن. سينان سيد، م. خورشيد، پروف. ماهير ناقيب، پروف. صبحي ساعاتچي، م.ت. قاياچي، ائ.هورموزلو (عراق)، پروف. مصطفى آرقونشاه، پروف. جلال ارتوق، پروف. عيسي اؤزگان، كامال چاپراز، عيسي قاياجان، دوچنت دكتر. ت. عباسخانلي و ب. (توركيه) پاشايئوين تدقيقاتلاريني يوكسك قييمتلنديرميش، اونون ياراديجيليغي سانباللي مقاله لر حصر ائتميشلر.

Əsərləri

1. "Kərkük bayatıları", Bakı, "Azərnəşr", 1968 (Rəsul Rza ilə birgə), 184 s.
2. "Arzu-Qəmbər dastanı". Bakı, "Gənclik", 1971, 32 s.
3. Kərkük mahnıları. Bakı, "Gənclik", 1973, 48 s.
4. "Rusca-ərəbcə danışiq kitabı". Bağdad, 1974.
5. İraq-Kərkük atalar sözləri. Bakı, "Azərnəşr", 1978, 76 s.
6. "İngiltərə haqqında" (ingiliscə). Bakı, API nəşriyyatı, 1982, 128 s.
7. İraq-Kərkük bayatıları. Bakı, "Yazıçı", 1984, 352 s.
8. Kərkük tapmacaları. Bakı, "Gənclik", 1984, 38 s.
9. **Altı il Dəclə-Fərat sahillərində.** Bakı, "Yazıçı", 1985, təkrar nəşr, 1987, 230 s.
10. Altı il Dəcdə-Fərat sahillərində, Bağdad, 1996 (ərəbcə), 128 s.
11. Nəsiminin İraq Divanı. Bakı, "Yazıçı", 1987, 337 s.
12. Kərkük folkloru antologiyası. Bakı, "Azərnəşr", 1987, təkrar nəşr, 1990, 368 s.
13. "Göylər unutmuşdu yağacağı" (1991) - tərtibçi
14. İraq-Türkman folkloru. Bakı, "Yazıçı", 1992, 216 s.
15. İraq-Türkman folkloru, Bağdada, 1995, 160 s.
16. İraq-Türkman folkloru, İstanbul, 1998, 320 s.
17. Rusca-ərəbcə danışiq kitabı. Bağdad, 1994, 98 s.
18. Azərbaycan folkloru antologiyası. İraq-Türkman cildi (Ə.Bəndəroğlu ilə birgə), Bakı, 1999, 468 s.
19. Çağdaş İraq şerindən seçmələr. Bakı, "Elm", 2001 (Ə.Bəndəroğlu ilə birgə) 108 s.
20. "Yolun sonunadək" (2001) - tərtibçi

شوروی ناظرلر سووتتی نین خارجی اقتصادی علاقہ لر کمیته سی نین فخری فرمانی ایله تلطیف اندیلیب (۲۳ ایول ۱۹۹۴)،

رئیسپوبلیکا همکارلار اتفاقی نین فخری فرمانینا لایق گؤرولوب (۱۹۹۷)،

کرکوک وقفی نین (۱۹۹۹)، تورکمان جبهه سی نین (۲۰۰۳) اؤدوللرینی آلیب. رئیسپوبلیکا همکارلار تشکیلاتی نین " قیزیل قلم " مکافاتینا لایق گؤرولوب (۲۰۰۱).

سعودیه عربیستانی نین مدنیت ناظرلیگی نین اؤدولونو آلیب (۲۰۰۷).

ادبی فعالیتینه گؤره بین الخالق " رسول رضا " مکافاتینی آلیب (۲۰۰۸).

تورک دیل قورومونون فخری دیپلومونا لایق گؤرولوب (۲۰۰۸).

عراق و عراق-تورکمان بازارلار بیرلیگی نین فخری فرمانی ایله تلطیف اندیلیب (۲۰۱۲).

" آشیق شمشیر " مدنیت اوجاگی اجتماعی بیرلیگی نین تشکورنامه دیپلومونا لایق گورولوب (۲۰۱۳).

نظامی آدینا ادبیات اینستیتوتونون همکارلار تشکیلاتی نین " فداکار عالیم " دیپلومو ایله تلطیف اندیلمیشدیر (۲۰۱۲).

آذربایجان میلی علملر آکادئمیاسی ریاست هئیتی نین فخری فرمانی ایله تلطیف اندیلیب (۲۵ داکابر ۲۰۱۲).

۲۰۱۸-جی ایلهده جعفر جاببارلی مکافاتینا لایق گؤرولموشدور .

hesabına çap etdirmişdir. İngiltərənin tarixi, coğrafiyası və mədəniyyətindən bəhs edən “İngiltərə haqqında” (1981, ingilis dilində) adlı kitab, eləcə də ingilis filologiyasına dair onlarca elmi məqalə yazmışdır. ABŞ, İngiltərə, İraq, Türkiyə, Rusiya, Özbəkistan, Qazaxıstan, Gürcüstan və s. ölkələrdə keçirilən elmi simpoziumlarda məruzələr etmiş, elmi məqalələri çap olunmuşdur. Məqalələr, tərcümələr.

- Füzulinin həyat və yaradıcılığından bəhs edən məqaləsi ABŞ-da çıxan “Reforma” (№ 2, 1996, s.17-25) jurnalında və Bağdadda ərəbcə elmi məcmuədə
- (1995) çap olunmuşdur.
- İraq türkmənlərinin tarixi, folkloru və ləhcəsindən bəhs edən ABŞ-da nəşr olunan “Azerbaijan international” jurnalında (1.1.2003, 5.22-25) “Azərbaycanlılar İraqda az tanınan elat” adlı məqalə
- İraq türkmənlərinin İstanbulda çıxan “Qardaşlıq” (№ 22 və № 23, 2004)dərgisində isə ingiliscə “İraq-Türkmən tarixinə və ədəbiyyatına bir baxış” iki məqalə
- Aleksandr Dümanın Qafqaz səfəri ilə bağlı “Literaturnıy Azerbaydjan” jurnalında (№ 3, 2004, 8-23 səh.) “Düma Qafqazda” adlı rusca ssenarisi çıxmışdır
- A. Dümanın “Qafqaz səfəri” (1985, H. Abbasovla birgə) - tərcümə
- S. Benetin “Necə yaşayasan, yüzü haqlayasan” (1989) - tərcümə
- A. Kristinin “Mavi qatarın sirri” (1995) - tərcümə
- Prof. İ.Pərsinacın “M.F.Axundovun kritikası” (ABŞ, 1989) - tərcümə

21. Kərkük dialektinin fonetikasi. Bakı, “Elm”, 2003, 212 s.
22. İraq-Türkmən folklorunun janrlar sistemi (rusca), Bakınəşr, 2003, 128 s.
23. Kərkük folklorunun janrları. Bakı, “Elm”, 2003, 318 s.
24. İraq-Türkmən ləhcəsi (ortaqlı), “Elm”, 2004, 422 s.
25. Nostrdamusun möcüzəli aləmi. Bakı: Təhsil, 2007.
26. Nəsimi haqqında araşdırmalar. Bakı: “Qarabağ”, 2010.
27. Borcumuzdur bu ehtiram. Bakı: Qarabağ, 2010.-199, [1] s.
28. Dilimiz - varlığımız. Bakı: “Ozan”, 2011.
29. Seçilmiş əsərləri: I cild, II cild, III cild, IV cild, V cild, VI cild, VII cild. Bakı: Təhsil, 2012.
30. Elçin haqqında düşüncələrim. Bakı: Təhsil, 2013.
31. Kərkük sevdalısı^[5]
32. Altı il Dəclə-Fərat sahillərində. Bakı: Kitab Klubu, 2015.310 səh.
33. Ədəbi məktublar. Bakı, «Təhsil», 2015, 256 səh
34. Abbas Zamanov. Bakı: Gənclik, 2016.131, [1] s.
35. Əta Tərzibaşının folklorşünaslıq fəaliyyəti. Bakı, «Təhsil», 2016, 264 səh.
36. Ədəbi estafetlərdə keçən ömür. Bakı, «Təhsil», 2017, 416 səh.
37. Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası. Bakı: “Sabah”, 2017, 288 səh.
38. Nəsiminin İraq Divanı. Bakı, CBS-PP, 2018.384 s.
- 39.

Prof. Paşayev fil.e.n. Gülzar İbrahim qızı ilə birgə Hüseyn Arif – 80 (2004), İsi Məlikzadə – 70 (2004), Tofiq Bayram – 70 (2005), Əlibala Hacıadə – 70 (2005), Fikrət Qoca – 70 (2005), Bəkir Nəbiyev – 70 (2005) kimi çox maraqlı portret kitabları da tərtib edərək öz vəsaiti

فلسفه و پوئزیا: نیظامی، نسیمی و فوضولی تيمثالیندا

و بو اوستونلوگون بیر عامیلی ده اونون واختاشیری فلسفه ایله اوتوروب-دورماق شانسیدیر. آما کانتین اونودوغو بیر مقام وار: پوئزییا یا سادجه صنعتین بیر نؤوو کیمی باخیلا بیلمز. پوئتیکیک هم قدیملیگینه، هم ده اهاته دایره سیننه گۆره راسیوناللیقدان گئری قالمیر و هر شئین ایضاحینی عاغیل چرچیوه سینده آرایانلار پوئتیکیگین مغزینی توتا بیلمز. تصادوفی دئییل کی، هؤلدئرلین بیر شعیرینده حیاتین پوئتیکیگینه ایشاره ائدیر و هایدنگئر اونون بو بیر میصراعسین شرحینه بوتوو بیر اثر هسر ائتمیشدیر.

بو مقامدا " فلسفه و پوئزییا " پروبلئمینه شرقدن و قربدن باخیشلارین دا فرقلی اولدوغونو خاطرلتماق یئرینه دوشر. هانس قادامئر "فلسفه و پوئزییا " آدلی اثرینده قرب فلسفه سینی شرق مودریکیلیگیندن فرقلندیرن جهتلردن بیر کیمی، پوئزییا ایله فلسفه نین مسافه لی اولدوغونو و گاه اوزاقلاشیب، گاه دا یاخینلاشمالارینا باخمایارق، آرالاریندا همیشه پوزیتوو بیر گرگینلیک اولدوغونو قئید ائدیر. بلی، شرقده فلسفه و پوئزییانین سینکرئتیکیگی، اونلارین تام آیریلا بیلمه دیگی و بلکه هئچ آیریلماق ایستمه دیگی اؤنملی بیر مقامدیر.

و بو موناسیبتلری ایزله مک ایستسک، ان موناسیب ادبی مئیدان نیظامی یارادیجیلیغیدیر. نیظامی پوئزییاسینا فلسفه تاریخی کونئکستینده باخاق.

بعضا فلسفه تاریخی آیری-آیری خالقارین فلسفی فیکیر تاریخی کیمی (مثلن، " قدیم

علمی آراشدیرما

صلاح الدین خلیل اوف

برگردان : حسین شرقی دره جک

دونیانی داها درین آنلاماق اوچون علم، داها اینجه دویماق اوچون پوئزییا وار. فلسفه ایسه دویمونون اؤزونودرک مقامی و ایدراکین پوئتیکی سوییه سیدیر. فلسفه ایله پوئزییا آراسیندا موناسیبت مثله سی عصرلر بویو هم شاعیرلرین، هم ده فیلسوفلارین دیقت مرکزینده اولموشدور.

پلاتون فلسفه ایله پوئزییا آراسیندا نیفاقدان دانیشیر، آریستوتئل ایسه پوئزییانین فلسفه یه (تاریخدن) داها یاخین اولدوغونو دئییردی. کانت پوئزییانین بوتون صنعت نؤولری آراسیندا ان اوستون اولدوغونو وورغولاییردی...

نین بیر چوخ بۇيوك فيلوسوفلاری حاقیندا معلومات وئريلمه سی باخیمیندان دا اولدوقجا اهمیتلیدیر. نیظامی اؤزونمخصوص بیر فہملہ فلسفہ تاریخینہ بیر تاریخ کیمی دئییل، محض بیر فلسفہ کیمی یاناشیر. بئله کی، موختلیف دؤورلرہ فرقلی اؤلکلرہده یاشامیش بۇيوك فيلوسوفلار تاریخی و جوغرافی سدلی آشاراق بیر ماسا آرخاسیندا اوتورور، داها دوغروسو، واحد حؤکمدارین دؤوره سینہ توپلاشیرلار. " فیکرین، ایدئیانین زامانی و مکانی یوخدور " مؤوقعییندن چیخیش ائدن نیظامی مجلسہ تاریخین قارانیقلاریندا قالانلاری دئییل، بوتون زامانلار اوچون نور منبعی اولانلاری توپلائیرو اؤزو ده اولارلا بیر مجلسہده آیلشیر. مجلسہ یئددی فیلسوف چاغیریلیمیشدیر. ایکسی ایسه ائو صاحبیلریدیر: حؤکم صاحیبی، قیلینج توتان ایسگندر و سؤز صاحیبی، قلم توتان نیظامی. اصلینده، بوتون دئییلنلر نیظامی نین اؤز فیکر سوزگیندن کئچیریلیب قلمه آلینیر. او، اؤزوندن اول یاشایانلارین مؤوقعیینی سونراکی زامانلارین بیلکلی ایلہ زنگینلشدیریر و یئنی آرقومنتلر علاوه ائدیر.

مثلن، فالئسین (نیظامیده " والیس ") هر شئی سودان یارانمیشدیر " فیکرینی اینکیشاف ائندیرہ رک و تکمیللشدیرہ رک دیگر مؤوجودلوق حاللاری نین سودان نئجه تۆره یه بیله جگی نین علمی-بدیعی ترنومونو وئریر؛ سو سئیرلنده اود و هاوا، قاتیلاشاندا تورپاق یارانیر:

من ده عرض ائلگیم: دونیایا تمل،
منجه، سو اولموشدور هر شئیدن اول.

یونان فلسفہ سی " ، " ایسلام اؤلکه لرینده فلسفہ " ، " کلاسیک آلمان فلسفہ سی " و س.) تصنیف ائدیلیلر. لاکین بونون هئچ بیر علمی-مئتودولوژی اساسی یوخدور. صؤحبت آنجاق واحد عومومبشری فیکر پروسئسینہ هانسی خالقین هانسی دؤورده و نه کیمی بیر پای وئرہ سیندن، بو پروسئسده نه درجه ده فال ایشتیراکیندان گئده بیلر کی، بو دا " فلسفہ تاریخی نین " پرئدمئتینہ آید اولان مثلہ دئییل. بو باخیمدان، زردوشتون، کونفوتسی نین، سوکراتین فیکرلری عومومبشری سعجییه داشیدیگی کیمی، فرابی نین، ایبن سینانین، بهمنیارین فلسفی تدقیقاتلاری دا عومومبشری مضمونلودور.

فلسفہ تاریخی عومومبشری فلسفی فیکرین واحد بیر پروسئس کیمی اینکیشاف یولونو اکس ائتدیریر. تبییدیر کی، ایلک فلسفہ تاریخچیلری ده محض فیلسوفلارین اؤزلری اولموشلار. پلاتونون " دیالوقلار " ی، آریستوتئیلن "مئتافیزیکا " سی اونا قدرکی فلسفی فیکر حاقیندا معلومات وئر، اولارین مغزینی عکس ائتدیرن عساس منبعلر حساب اولونور. هله آنتیک دؤورده بعضی فیلسوفلار داها چوخ محض فلسفہ تاریخی اوزره ایختیصاصلاشمیشدیلار. بونا ان گؤزل میثال دیوگئن لائرتسکی سایلا بیلر. پلوتارخ عساسن تاریخچی اولسا دا، هم ده فلسفہ تاریخچسی ایدی.

آذربایجاندا دا فلسفی فیکر تاریخینہ دایر معلوماتلار لاپ چوخدان، هله اورتا عصرلردن قلمه آلینمیشدیر. نیظامی گنجوی نین " ایسگندرنامه " اثری (خصوصا " ایقبالنامه ") سادجه بدیعی اثر کیمی دئییل، هم ده بیر سیرا موهوم عومومبشری فلسفی ایدئیالار و دونیا خالقلاری

نظامی نین " اقبالنامه " سینده فالئسین دیلیندن دئییلن فیکیرلره فوضولی نین " متلول-اعتقاد " اثرینده ده راست گلیریک: " ایلک اونسور سودان عیبارتدیر، سویون هر بیر شکله دوشمک قابیلیتی اولدوغونا گۆره اونون سیخلاشیب-برکیمه سیندن یئر، سئیرلمه سیندن اود و هاوا عمله گلمیشدیر. گۆی ایسه اودون توستوسوندن تۆرنمیشدیر " . فوضولی اۆزوه ده بو فیکره طرفدار چیخیر و " قورانی-کریم " این هود سوره سیندن ۷-جی آینی میثال گتیریر: " اونون عرشى سو اوزرینده ایدی " .

فوضولی پیفاقوردان، هئراکلیتدن، دئموکریتدن، پلاتوندان دا میثاللار گتیرمیش و بونلارین ایچیندن اۆزونه داها دوغما اولان " وارلیغین سببی محبتدیر " (هئراکلیت) ایدئاسینی اۆنه چکمیشدیر.

فوضولی یونان فیلسوفلاریندان ایقتیباس گتیرمکله کیفایتلنمیر، اولناری اۆز مؤوقئیی نین، رهبر توتدوغو ایدئانین/ کونسئپتین ایضاحی اوچون، مقصدیؤنلو صورتده یادا سالیر. محمد پیغمبره ایستینادلا سؤیله دیگی و اۆزونون ده بوتون یارادیجیلیغی بویو اۆنه چکدیگی " تانری نین ایلک یاراتدیغی شئی عاغیلدیر " فیکرینی قدیم یونان فیلسوفلاری نین اثرلرینده ده آریاراق، بونو خصوصیله وورغولاییر. پیفاقورا ایستینادن اولجه عاغیل ایله روحون، سونرا دیگر شئیلرین یارادیلدیغینی ایدیعاً ائدیر. فوضولی نین تفسیرینده آریستوتئل ده فال عقلین هر شئیدن اۆنجه اولدوغونو قبول ائدیر. شاعیر بو درین فلسفی ایدئانی بئله تقدیم ائدیر: " عاغیل اۆز ماهیتینی و سببیتینی خاطرلامیش و بو خاطرلامادان شئیلر نشت ائتمیشدیر " . بیز " خاطرلاماق " ایفاده سینی اونا گۆره خصوصی

سونرا سویون دیگر تمل وارلیقلارا نظرن ایلکینلیگی، اود، هاوا و تورپاغین دا اولوشوموندا ایشتیراکی تصویر اولونور:

قیزغین حرکتدن و چاخناشمدان،
او یئره چاتدی کی، اود اولدو عیان.

قیزغین حرکت و چاخناشما... ایستیلیگین ذرهجیکلرین خاوتیک حرکتی ایله ایضاحی ۱۸۲۷-جی ایلده کشف ائدیلمیشدیر. نظامی بو بئیتده همین ایدئانی یئددی اسر اول سؤیله میشدیر. شاعیر داها سونرا وارلیغین دیگر تملرینی قلمه آلیر:

ایلدیریم بوخاردان آیردی اودو،
بوندان روتوبتلی هاوا دوغولدو.
سویون قاتیلیغی گئتدیکجه آرتدی،
همین قاتیلیق دا یئری یاراتدی.

داها سونرا نظامی سویون ایلکینلیگینی ایثبات ائتمک اوچون " نوظفه " ایله باغلی میثال گتیریر کی، بونون دا " قورانی-کریم " این تاثیرى ایله (ن-نهل سوره سی، ۴-جو آیه؛ یاخود ات-تاریق سوره سی، ۶-جی آیه و س.) دئییلدیگینه شوبهه یوخدور. بئله لیکله، فالئسین مؤوقئیی سونراکی دؤورلرین بیلکیرلیندن ده ایستیفاده ائتمکله آرقومنتلشدیریلیر. عئینی سؤزلری نظامی نین، دیگر فیلسوفلارین تعلیملرینه موناسیبتیله باغلی دا دئمک اولار. بیر شئی شکسیدیر کی، بورادا نظامی نین فلسفه تاریخچسی کیمی، یوخسا یارادیجی فیلسوف کیمی چیخیش ائدیگینی آیرماق چتیندیر.

اونلاری اۆز ایدئیا تکاملولونه یولداش ائدیر. آما ماهیتلر داها آیدین ایفاده اولونور. مثلن، پلاتونون تعلیمی بئله ایضاح ائدیلیر: " عالم ایکی عالمدن عیبارتدیر: ۱. عقل عالمی کی، اقلی قلیبلر و روحانی صورتلر اورادادیر. ۲. ایچریسینده جیسمانی بدنلر و نۆوه منسوب جیسملر اولان و پارلاق بیر گوزگو کیمی ایشیانین شکلینی اؤزوندە اکس ائتدیرن دو یغو (حیسس) عالمی؛ بئله کی، بو عالمده کی وارلیقلار او عالمده کی وارلیقلارین ایزلری (اینعکاسی)-دیر "

نیظامی اینسانی یئر اوزونون اشرفی، ان اوجا وارلیق ساییر و اینسان عاغلینا، ائلمه چوخ یوکسک قییمت وئریر. بونونلا بئله نیظامیده اینسانین مکانی یئردیر و اونون بؤیوکلوگو دونیانی ایدراک ائتمه سینده دیر. او، نسیمیدن فرقلی اولاراق آلاسه، دونیا و اینسانی فرقلی مرتبه لرده نظردن کئچیریر، عئینی موسئویه گتیرمیر:

من نیم، بیر ذره - گۆزله گۆرونمز،
سندن نور آلمیشدیر او ذره - سؤنمز.
سنین قودرتینله آشکار اولموشام،
هر بیر خزینه یه آچار اولموشام.

آلاھلا اینسانین نیسبتینی و موناسیبتینی ایفاده ائدن بو کونسئپت مؤولانا دا " داملا و دریا" تیمثالیندا داها دا اینکیشاف ائتدیریلیمیش، نسیمی یارادیجیلیغیندا ایسه ایشیغین ذرهسی منبعی ایله، داملا دریا ایله عئینیلشدیریلیمیشدیر. بیز آلاهی گۆره بیلیمیریک، آما اونون وارلیغی اینساندا تجللی ائدیر. آلاھا سئوگی ده اونون یاراتدیقلارینا سئوگیدن کئچیر.

او واختا قدر پئیغمبرلیگین سوبوتو مؤعجیزه لر ساییلردی. سون پئیغمبر اینسانلاری عاغلینی

وورغولاییریق کی، بونونلا شاعیر بیر طرفدن پلاتون تعلیمینی اؤنه چکیر، دیگر طرفدن ده موعاصیر هولوقرافیک یادداش کونسئپتی نین تمل ایدئیا سینا یول آچیر.

دیقتله یاناشیلدیقدا فوضولی یونان فیلسوفلاری نین فیکیرلرینه موراجیعتده چوخ واخت سربستلیک گؤستریر. نیظامی کیمی، او دا یئری گلنده اؤز فیکیرینی باشقاسی نین واسیطه سیله دئییر. مثلن، یوخاریدا آریستوتله ایستینادن دئدیگی فیکیرده خاطرلاما آکتی یارادیجیلیق اوچون ععاص کیمی وئرلییر. قدیم شرقین دو عالیست منبعلرینه ایستینادلا یازدیغی فیکیرده ده ایلك منبع اولان مودریک نور (سوهوروردید: نور ال-انور) اؤزو حاقیندا دوشونرکن بو دوشونجه دن وارلیغین ایکی اساسی اولان ایشیق و قارانلیق یارانمیشدیر. داها سونرا هئراکلیته ایستینادن دئدیگی فیکره گۆره، ایلك اونسورون تصوروندن روح و اقل یارانمیشدیر. فلسفه تاریخیندن معلوم اولدوغونا گۆره، ایراده و تصورون دونیانین اساسی کیمی گؤتورولمه سی شوپئنهائره مخصوصدور. ماراقلیدیر کی، فوضولی ده عئینی مؤوقئدن چیخیش ائدیر؛ نئی ایسه خاطرلاماق، دوشونمک، تصور ائتمک اونون یارانیشی، هیسسی مؤوجودلوغو اوچون شرط اولور. " نیینسه یارانماسی اوچون اونو ایستمک، لاپ چوخ ایستمک لازیمدیر " فیکری عیسی پئیغمبرده ده واردیر. " ایستمک " ایسه بیر طرفدن، ایرادی آکت اولسا دا، دیگر طرفدن، سئوگی، محبتدیر. " وارلیغین سببی محبتدیر " قناعتینه فوضولی فیکرین محض یوخاریدا گؤستریدیگیمیز تکامل یولو ایله گلیب چیخمیشدیر.

بلی، فوضولی ده نیظامی کیمی، بؤیوک فلسفه کلاسسیکلری نین فیکیرلرینه سربست یاناشیر و

بو مقامدا بيز شرق/ىسلام رنئىسانسى ايله علاقه دار بير يانليشا دوزه ليش وئريلمه سىنى واجيب ساييريق. بئله كى، بو موضودا يازانلار ين ۱۲-۱۱ اكرىتى اىسلام رنئىسانسى نين ۱۱-۱۲ عصرلرده، خليفه مؤمين و هارون الرشيد دؤورونده قديم يونان منبعلىرى نين عرب دىلىنه ترجمه سى ايله باشلاندىغىنى دوشونورلر. يعنى آنتىك ادبى-فلسفى ايرئين يئىدىن اويانىشى، جانلانماسى... اصلينده، قېرېده ده، رنئىسانس آنتىك هومانىزمىن اينتېباھى كىمى تقدىم اولونسا دا، آز-چوخ اينصافى اولانلار هاراداسا بير كونجده و يا مؤعترىضه ده عربلرين/موسلمانلار ين دا رولونو قئىد ائدىرلر. دوغرودان دا، آروپا رنئىسانسى، آنتىك ايرسین برپاسى كىلسه طرفيندن محو ائدىلمىش يونان اورىژىنال متنلىرى نين عربجه دن لاتىنجايا ترجمه سى سايه سينده مومكون اولموشدور، - صليب يوروشلرينده الده ائدىلمىش ان بؤيوك قنىمت... اما بو ترجمه آكتى محض آروپادا يونان ايرسى نين ايكىنجى حيات قازانماسى، آنتىك مدنيتىن هومانىست روخونا دؤنوش پروسسى اوچون اؤنملىدير. اىسلام عالمينده اينسانىن دونيانىن مركزينه دؤنوشو داها اؤنجه باش وئرمىشدى، هم ده يونان مدنيتى نين اينتېباھى كىمى دئىيل، سادجه يئنى دينىن يارانماسى ايله. اينسانى دونيانىن مركزينده گؤرمك، وارليغىن اشرفى سايماق - اىسلام دينى نين اساس كرنءولاريندان بىرى ايدى. و بو يئنى دونياگؤروشونون ادبىياتدا وصفى ده شرق/ىسلام شاعىرلىرى نين مىسسىياسى ايدى. يعنى نىظامى نين اينسان مركزلى دونيا كونسئپتى محض يونانلاردان دئىيل، ايلك نؤوبه ده " قرآنكرىم " دن قايناقلانيردى.

ايشلتمه يه، اؤزونه گونمه يه چاغىرير. يعنى مؤعجىزه لر دؤورو بيتير و حياتىن اؤزونو آنلاماق و شعورلو/يارادىجى صورتده ياشاماق دؤورو اينسان دؤورو باشلاير.

- تك بير مؤعجىزه وار، او دا حيات اؤزودور. " حيات چئشمه سىندن كئچدى محمد " ، - دئىير شاعىر " ايقبالنامه " ده.

نسيميده ايسه حاقىن اونوانى اينساندير. اينسانى اوجالدىن اونون سادجه عاغىل صاحىبى اولماسى دئىيل، حاقىن داشىيىجىسى اولماسىدير. نسىمى اينسانى هر شئىدن يوكسك توتور و دونيانىن وارليغىنى دا اينسان وارليغى نين تظاهورلريندن بىرى، من-اين دىشا يانسىماسى، وحدتن كئرتنه، ايدئال دونيادان جىسمانى دونيايا كئچىد كىمى گؤرور.

آلاھىن دا، دونيانىن دا وارليغى اينسانىن اونو تمسىل ائتمك سىقلىتى سايه سينده اوزه چىخىر. سىرادان بىرى، يارىمچىق، ناقىض اينسان بو سىقلىتدن و قودرتدن محرومدور و نسىمى "اينسان" دئىنده، " من " دئىنده محض بو بؤيوك مىسسىيانىن داشىيىجىسىنى، اينسانلىغىن حدفى اولان اينسانى-كامىلى نظرده توتور.

قرب پونتىك فىكرينده اينسانا موناسىبت خرىستىان دونياگؤروشو ايله هودودلاندىغىندان، بوردا اينسان آنجاق گوناھا باتمىش، اؤز موقدس مىسسىياسىندان آيرى دوشموش و بوتون آمالى بو گوناھدان تمىزلنمكله محدودلاشان بىر وارلىقدير. اينسان مركزلى دونيايا قايدىش اوچون آروپا ان آزى مین ايللىك قارانلىق تونئلدن كئچمه لى اولموشدو.

اىسلامىن دونيايا باخىشىندا ايسه اينسان آرتىق فرقلى بىر ستاتوسا مالىكدىر.

و اۆزۈ كامىللىشىدىكچە، موحىطين دە كامىللىشمە سى، - جنتىن ائله بو دونيادا ياشانماسى فورستى! جنتىن برپاسى ايكي ايستىقامند: بىرى - اينسان يئر اوزونده بىر جنت قورماق اوغروندا اوزون بىر يولچولوغا چىخىر، - سيويليزاسىيا يولونو سئچىر. نىظامى بو هدفه چاتماغىن يولونو گۆسترمكله قالمىر، حدفين اۆزونو دە تصوير ائدير، - " خوشبختلر اۆلكه سى ". بو ايدئال مسكنه اصلينده اينسانىن بو دونيادا قورماق ايسته ديگى جنت كىمى دە باخىلا بىلر.

او بىرى يول: اينسان اۆز ايلكىن من-اينه دۇنوش اوچون جىسمانى دونيانىن جاذىبه سىنى دف ائدير و " دونياسىنى دىيشركن " جىسمى اولماسا دا، روحو يئنىدن جنته دۇنور. نىظامى دئمىش، تورپاغي دف ائديب يئنىدن جنته قدم آتير، - اينكارى اينكار آكتى.

او واختا قدر پئىغمبرليگىن دىلىلى مۇعجىزه لر سايىلردى. سون پئىغمبر اينسانلارى راسيوناللىغا، عاغلىنى ايشلتمه يه، اۆزونه گونومه يه چاغىرير. ينى مۇعجىزه لر دۇورو بيتير و حياتىن اۆزونو آنلاماق و شوورلو/يارادىجى صورتده ياشاماق دۇورو - اينسان دۇورو باشلايىر.

- تك بىر مۇعجىزه وار، او دا اينسان حياتىدير. " حيات چئشمه سىندن كئچدى محمد " ، - دئير شاعىر " ايقبالنامه " ده.

...ينى حتى پئىغمبر ده هامى كىمى اۆز اينسان عاقىبتىنى ياشايىر، حياتىن رئاللىقلارى ايله اوزلشىر، كئشمكئشلىرىندن كئچىر. پئىغمبر اوچون ده شرفلى اولان اينسان حياتى، اينسانلىق يولو بوتون سئچىلمىش اينسانلار، بوتون لياقت صاحىبلرى اوچون ده ان بۇيوك شرفدير.

هئچ بىر شاعىر و هئچ بىر فيلوسوف دا موحىطين فۇوقونده، تكباشىنا يئتشمىر. هر

نىظامى " ايقبالنامه " نىن محمد (ص) پئىغمبره ايتحاف بۇلمه سىنده يازير:

جنتدن تورپاغا گلدىسه عدم،
او قويدو تورپاقدان جنته قدم.

اصلينده، بوردا صۇحبت ايلك پئىغمبرىن جنتدن يئر ائنىشىندن و سون پئىغمبرىن يئردن جنته يوكسه لىشىندن گئدير.

فلسفه موستويسىنه كئچسك و مۇوضونو اينسانىن تارىخى عاقىبتى و مىسسسىياسى اولراق قلمه آلساق، بئله دئمك اولار: ايلك اينسان موكممل اولماقلا باهم موكممل بىر موحيطد/شرايطده - جنتده يارادىلير... جىسمانى اينسانلار - اينسان ايدئياسى نىن جىسمانى تجسسوملرى ايلك حاليندان - كامىللىك زيروه سىندن اوزاقلاشير و اوزون بىر ائنىش يولو باشلانير. چوخالدىقچا ائنىر، ائندىكچە چوخالير... - كثرت دونياسى. اينسان اوغلونون " ايلك گوناھ " دامغاسى عصرلر بويو كىلسه نىن آنتى هومانىست ايدئولوژىسىنده حاكىم مۇوقى توتور.

ايلك اينسان - اينسان عومومىسىنىن/ايدئياسى نىن تجسسومو؛ ازه لى اولماسا دا، - ابدى... بلى، (بىر سحو اوزوندن) اينسانىن كوسمىك ترانسفئرى باش وئيرير. واحيد اولان چوخولوغا كئچىر، جىسمانى دونيادا ايدئيا/ماهيت اۆزو دئىيل، تظاهورلرى پئيدا اولور، وحدتدن كسرتة كئچىد باش وئيرير، موكممل تك اۆز وارليغىنى ناقيض چوخلار حاليندا داعوام ائتديرير.

پئىغمبرلىك مىسسسىياسى - اينسانىن يئنىدن اۆز ايلك حالينا، ايدئيا تمه لىنه دۇنمك عزمى، اۆز عالى مىسسسىياسىنى برپا ائتمك جهدى - آدمىن خلق اولدوغو ابدى مكانا دۇنوش نىسكىلى!

معنالانديريلماسى، پيفاقورچولوقلا علاقه لر ده
 يئنه عرب اليفباسى زمينينده اوزه چيخيردى.
 نسيميني داها دقيق آنلايا بيلمك اوچون عرب
 اليفباسى نين اؤزليكلرى يئترلى دئييل. درينلره
 وارماق اوچون ديليميزين - تورك ديلي نين
 فلسفى پوتئئسيالى دا آچيلماليدير.
 مثلن، نسيمي لئكسيكونوندا موهوم يئر توتان
 "اوز" سؤزو-حاق، حقيقت، وارليق
 كونتئكستينده معنالانديريلير.

حاق-تعالانين كلامى صورتين تفسيريدير،
 اى اوزون انا فتحنا، حاقدن آچيلدى بو باب.

بلى، ان درين حقيقتلر اوزده گيزله نير. و
 حقيقتين اوزه چيخماسى، بوتون سيرلى-سحرلى،
 مقدس كيتابلارين آشكار اولماسى اوچون اوزدن
 نيقابى/پردنى قالديرماق لازيمدير.

كيم كى، حاقتى پرده سيز اوزونده، ائى جان،
 گورمه دى... - دئين شاعير، بو پردنى وارليق ايله
 يوخلوق آراسيندا كيميلىرى اوچون كئچيد،
 كيميلىرى اوچون كئچيلمز سدد كيمي گورور.

"اوز"، "سيما"، "صيفت" آنلايشلارى
 نين بير طرفدن، اينسان صورتيني ايفاده ائتمه
 سى، ديگر طرفدن، "حقيقتين آچيليشى"،
 گيزلينلرين اوزه چيخماسى، ايچ دونياسى نين
 اوزه ترانسفئرى آنلاميندا ايشلنمه سى سادجه
 پوئزيا و فلسفه اوچون بير شانس اولماييب، هم
 ده ديلين اؤز حيكمت قاتينا نوفوز ائتميشدير.

ديليميزده وارليقلا يوخلوعون ديالئكتيكاسينا
 ماراقلى بير ميثال: "اوزلو" و "اوزسوز" اون
 عئينيت و فرق مقاملارى! اوزسوز = سيماسيز =
 اؤز مؤوقئيبى اولمايان. "اوزلو" اولماق - اوزونو
 ايتيرمكدن قورخماماق. (كيم قورخماز؟ - احتياط

زامانين اؤز روحو وار و هر بير موتفككير ايلك
 نؤوبه ده اؤز دؤورونون فيكير آخينيني تمسيل
 ائدير. نيظامى و اونون داوامچيلارى دا. نسيمي
 ايرسى نين ده همين دؤورده، همين مكاندا
 ياييلميش فلسفى دونياگوروشو و فيكير عنعنه
 لرى ايله موقاييسه لى تحليلى گؤستري كى، بو
 زيروه يه يوكسلن يول سادجه حروفيليكدن
 كئچمير... اونون نيميدن اؤنجه تائيرلنديگى
 حضرت على (ع) نين "نهج البلاغه" سى،
 منصور حلاجين "تواصين" اى،
 ش.ى.سوهروردى نين "ايشراقيليك" فلسفه
 سى، نيظامى نين "خمسه" سى، ماحمود
 شبوسترى نين "گلشن راز" اى، زنگين
 تصووف عنعنه لرى و اونون دا همين دؤورده
 گئنيش ووسعت آلميش بكتاشيليك طريقتى وار
 ايدى.

فضل الله نعيميدن، حروفيليكين بير تعليم
 كيمي ياييلماسيندان خيلى اؤنجه مؤولانا
 يازيردى:

"رحمت ايله زحمت آراسيندا بير نؤقطه فرقى واردير.
 الله ديلرسه، زحمتده كى نؤقطه نى قالديرار".

يعنى نينكى ديل، حتئى اليفا دا فيكرين
 آتريبوتونا چئوريلميشدى. خصوصن عرب
 اليفباسى فيكرين فانتازيياسى اوچون گئنيش
 مئيدان آچيردى. هم ده اليفبانين آرئالى عرب
 ديلي نين آرئاليندان چوخ گئنيش ايدى؛ فارس و
 تورك ديلينده سؤيلنلر ده بو اليفا ايله قلمه
 آلينير، ادبياتلاشير، يازيلى متنه چئوريليردى.
 خصوصن حروفيليك طريقتى محض يازيبا،
 اليفبايا خصوصى اؤنم وئرديگيندن، بو تعليمين
 بير سيرا اساس ايدئيالارى؛ رقلرين

"مکانسيز اولدو نسیمی، مکانی یوخدور آنین، مکانا سیغمایان اول بیمکان مکانی نئیلر؟! "

بلی، " مکانی یوخدور آنین! "، - دئییر نسیمی.
" نسیمی " دئمکله - اؤزه ایشاره ائدیر شاعیر،
آما اؤز مکانسيز... و زامانسيز.

زامان محدود، هودودو اولان، لوکال بیر حرکتین سورکلیلیک اؤلچوسودور. سونسوز مکاندا باش وئرن پروسئسلر زامانلا اؤلچوله بیلمز. سونسوزلوق - اینسان ذکاسی اوچون اچاتمازدير. آما بو شعیرده نسیمی سونسوز زاماندا دئییل، بیر اینساندان و اینسانلیغین سورکلی عؤمرو موقابیلینده بیر اینسانین سونلو/که سیلن عؤمروندن، - سونسوزلوق موقابیلینده آندان بهس ائدیر. اینسانین نورمال، گونده لیک حیاتی مکان- زامان کونتینیوموندا لوکاللاشیر/موینلشیر/به لیرله نیر، آما مکانا سیغمادیغی، اونون دیشینا چیخدیغی آنلار دا اولور. و بؤیوک اینسانین نورمال اینساندان فرقی محض بئله آنلاردا اوزه چیخیر.

بو آن سئزگی آیدیرمی، وجد و یا کشف آیدیرمی، یوخسا ایلاهی عشق مقامیدیرمی؟! بو آنین موعجیزه سینی دوپماق اوچون گرک هئچ اولماسا عؤمرونده بیر دفعه اونو یاشامیش اولاسان... شیمشک بیر آندا چاخیر، دنیا ایشیقلا نیر و یئنه اولکی حالینا دؤنور. بو آنی هامی یاشایا بیلیر، اونون سیقلتینی آنجاق یارادیجی اینسانلار بیلر.

نسیمی نین زامانا مونا سیبتی بوش یئرده اولوشمامیشدیر. عصرلر اؤنجه نیظامی سئزگی/وئرگی آنی نین سیقلتینی بئله دیرلندیریردی:

اوزو اولان و یا چوخوزلو اولان = سیماسیز). " اوز قویماق " - " اوز قویوبمو کی، اوزوم دره " ؛ "سیزین قارشینیزدا اوزوم یوخدو... " ، - یعنی اوزومو ایتیردیم. آما سادجه تک اوزو (سیماسی) اولان اوزونو ایتیرمگی درد ائده بیلر. " اوزونو ایتیرمک " - آبیرسیزلاشماق - اکیوزلو/چوخوزلو اولماق - سیماسیزلاشماق و س. اوزلولوک = چوخوزلولوک.

بوردان ثابتلیک و دیشکنلیک، وحدت و کسرت موضوعلارینا کئچید یارانیر. فلسفه ده ثابتلیک - وارلیغین، دیشکنلیک - یوخلوقون علامتی ساییلیر. " سیماسیز " - اؤزونه آید، ثابت سیماسی اولمایان دئمکدیر.

بلی، ائله بیر دنیا وار کی، اوردا هر شئیدن بیر دنه دی... و بو بیر دنه هر شئین ان کامیلیدی؛ یا آرتیق اولوشموش حالدی (مطلق گله جک - سون منزل - هدفده کی ایشیق)، یا دا هله پوزولمامیش حالدیر (مطلق کئچمیش - ایدئال حال، ایدئیا و یا لؤوحی محفوظ). و بیر ده ائله بیر دنیا وار کی، اوردا هر شئین چوخلو نوسخه لری وار، آما هئچ بیر تام کامیل دئییل، ایدئال دئییل - یا اولوشوم، یا دا پوزولوش حالیندادیر - بو، جیسمانی دونیادیر. پروسئسین هانسیسا بیر مقامی، مقاملار چوخلوقو... ایکی یول وار: بیر - پوزولما/پوزولوش سورجی، او بیر - اولوشما/ولوشوم سورجی. بیرینجی نین ایدئال حالی ایلک یارادیلیش حالی - آلهه یارادیر و سونرا بو دونیا یا - کسرت دونیاسینا آتیر/قووور/گؤندریر و بوتون مومکون واریانتلارین یوخلانماسی و یا یاشانماسی اوچون اونو چوخالدیر - هره بیر یول سئچیر...

بوردان دا زامان و مکان پروبلئمینه کئچید یارانیر:

نه لازيم دونيادا فرسيز بير شامتک
گئجه لر اوزونو جان وئريب سؤنمک؟
خوشبختدير شيمشکتک يالنيز بير آندا
پارلاييب سؤنلر فاني جاهاندا.

هايدنگئر وارليغي " ايندى " كيمي تقديم
اىدرکن، كئچميش و گله جگى عئينيله نسيمي
نين بو بئيتينده كى آرقومئنتله ايضاح ائدير:
كئچميش داها يوخدور، گله جک ايسه هله گلمه
ييب، دئمک كى، وار اولان آنجاق " ايندى " دير.
ياخود:

بى وفا دونيادان اوساندى كؤنول،
يوخ دئدى، دونيايى يوخ ساندى كؤنول.

وفاسيز دونيا، وصالسيز حيات يوخا برابردير. وفا
دا، وصال دا - اينسانين اؤز ايلاهى منشاينه
قوووشماسى، حاقين اوزه چيخماسى، گونشين
ايچدن دوغماسيدير. وارليق آنجاق حاقا اولاشماق،
اون-ا قوووشماقلا قازانيلير. حياتين، دونيانين
گئرچك سيماسى بيزه سئير مقاميندا دئييل،
كشف مقاميندا آچيلير. عصرلر سونرا بو حقيقت
هوسسئرل فنونمئنولوژيسينده يئنيدن اوزه
چيخاجاقدى... ۴۰۰ ايل سونرا كانت زامان و
مکانى اينسانين اؤز اقلي فاليتى نين واسيطه سى
اولاراق گوره جک، ۵۵۰ ايل سونرا هايدنگئر زامان
آنلايشينا وارليق و يوخلوغون ديالكتيكاسى
كونتئكستينده يئنيدن باخاجاقدى... اما تأسوف
كى، نسيمييه ايستيناد ائتمه دن، اوندان خبرسيز:
- كانت، هوسسئرل، هايدنگئر مى خبرسيز، بيزمى
خبرسيز!؟

تأسوف كى، بيزده موقاييسه لى تهليل آپاريلمير.
آپاريلاندا دا آنجاق شرق كونتئكستينده،
كئچميشين فونوندا آپاريلير. موعاصير فلسفه
سانكى آنجاق قره مخصوص ايميش و اونلار اؤز

ذهنين/منطيقى دوشونجه نين آدديم-آدديم
كئچديگى يولو سئزگى وجد مقاميندا بير آندا
كئچير و بو آندا بوتون قارانيقلار ايشيقلانميش
اولور... قرب فلسفى فيكرى اينتوييسيانين
اينتئلئكتدن/ذهيندن داها يوكسك بير مقام
كيمي شرحينه آنجاق ۲۰ عصرين اوللرينده
بئرقسونون تيمسالىندا ياناشا بيلميشدير. اونو دا
قئيد ائدك كى، بيزيم شاعير-فيلوسوفلارين
سئزگى تعليمى قربين اينتوييسيا كونسئپتيندن
داها موكممل اولموشدور؛ سادجه اؤنجه
تئرمينلرين قارشيلغي نين موعينلشديريلمه سى
طلب اولونور.

ينى نيظاميدن فوضوليه دهك دؤرد اسرليک
دؤور عرضينده بيزيم ميللى فلسفى دوشونجه نين
اؤز آوراسى، اؤز سيمووليكاسى و بديعى-
ائتئتيك اوسلوبو وار ايدى. و دويانين پوئتيك-
فلسفى فيكىر فزاسى نين ان پارلاق اولدوزلارى
محض بو زامان-مکان كونتينيوموندا برق ووروردو.
ياخود وحدت ايدئياسى! ان الحقدن وحدتى
ووجودا كئچيد!

نؤقطه نين/صيفيرين پوئنسيال زنگينليگى!
نؤقطه دن آچيلان يئنى وارولوش! باشقا دونيادا -
باشقا بير خط و يا باشقا اؤلچو اوزره داوام!

نسيميده زامان، وارليق و يوخلوق متله لرى
موعاصير فلسفه باخيميندان چوخ آكتوالدير. اونون
هله ايندييه دهك آچيلماميش زامان كونسئپتى
اصلينده هم كانت، هم ده هايدنگئر زامان
تعليملرينه ايشيق توتور:

مخصوصودور. او دا آذربایجانین جمعی بیر قرینه یاشامیش، آما مؤحتشم بیر فلسفی ایرس قویوب گئتمیش، دونیادا چوخ آز بیلینن فیلسوفلارینداندیر. نسیمی نین یازیب-یاراندیغی آرئالدا فیکیر آخینی شبوستری یارادیجیلیغیندان کناردا اولوشا بیلمزدی. بو رابیطه ان آزیندان فیکیرلرین موقاییسه سینده اوزه چیخیر. ایکی آذربایجانلی شاعیر-فیلسوفون یارادیجیلیغیندا وارثلیک مقاملاری ائله ایلك موقاییسه لردن اوزه چیخیر. هم ده ایدئیا وحدتی وار. بیزجه، آذربایجانلی فیلسوفلارین وحدت حالیندا آراشدیریلماسی سادجه فلسفی باخیمدان دئییل، هم ده میلی روحون تاریخی بوتؤولوگونو ایزله مک باخیمیندان ماراقلیدیر.

عومومیتله، نسیمی فلسفه سی یئیندن آراشدیریلمالیدیر. اونون پوئزییاسی حاقیندا آز یازیلمایب، آما فلسفه سی حاقیندا جیدی تدقیقاتا احتیاج واردیر. یازانلار چوخ اولابیلر، آما اونو سادجه حروفیلیک چرچیوه سینده آختارماقلا مطلبه اولاشماق مومکون دئییل. نسیمین اولکی و سونراکی فلسفی تمللرله علاقه قورولماسی بو بؤیوک فیکیر مأخذی نین آچیلماسی اوچون ایلکین شرطدیر.

بیز دیقتی بؤیوک فلسفی یوکو اولان بعضی مقاملارا یؤنلتمک ایستردیک:

ایدئیانین بیرینجی دئییلیشی: من - هر شئیم، بوتون دنیا؛ کورئی-عرض، یئرلر، گؤیلر - منده دیر... باشقا دئییلیشی ده بودور کی، منده اولمایان هئج بیر شئی یوخدور. باخ، بو مقام - چوخ اینجه بیر مقامدیر. بئله بیر منطیقی کئچید مومکونمو؟! "ان الحقق - حاق منده دیر" ایفاده سی نه آنلامینا گلیر؟

سیستئملمری سیفیردان باشلا یاراق قوروبلارمیش. آما فلسفه تاریخی بوتؤو بیر فیکیر پروسئسی، شرقدن قربه فیکیر آخینیدیر. بورادا آبیرومق بزن مومکون اولمور. نسیمینی ده تکجه فزولولاه نیمی اوزریندن آراشدیرماق عدالتسزلیکدیر و بئله اؤنیارغیلی باخیش اونون فلسفه سین، یارادیجیلیغینی مهدودلاشدیریر.

دوغرودور، شاعیرین فلسفه سی منصور هلاج اوزریندن ده آراشدیریرلار. چونکی اونون "ان الحق" ایدئیا سی نین کؤکلری منصور هلاج، حتی اوندان داها اوله گئدیر.

ائلجه ده "وحدتی ووجود" تعلیمی. ایستر بیزده، ایسترسه ده تورکیه ده بو تعلیمین ایبن عربی ایله باشلا دیغینی دوشونورلر کی، بو دا یانلیش تصور دور. ایزلر بیزی داها اؤنجه لره آپاریر. حاقین ایچدن درک اولونماسی، دونیانیمی اینسانین ایچریسینده، اینسانینمی دونیانین ایچریسینده اولماسی ایدئیا سی چوخ زامان باشا دوشولمور. بونا گؤره ده اینسان - دنیا مونا سیبتلرینده وحدت ایدئیا سیندان چیخیش ائدیلمه سی قاچیلماز دیر.

تملله گئتمه دن بئله بیر مقامی وورغولایاق کی، ایستر "ان الحق"، ایسترسه ده "وحدتی ووجود" تعلیمی اورتا عصرلرده سادجه آیری-آیری شخصلرله باغلی اولماییب، دؤورون فیکیر عنعنه سین، بیر فلسفی دوشونجه آخینینا چئوریلیمیشدی. اصلینده بو ایسلامی دوشونجه نین فلسفی اؤزونودرک آختاریشی، بؤیوک تسووف آخینی نین موهوم قوللاریندان بیری ایدی. و بو مؤحتشم قوووشا قدا دینی دوشونجه، فلسفه و پوئزییا دا بیر آرایا گلیمیشدی. بئله بیر قوووشمانین ان گؤزل نومونه لریندن بیری ده ماهمود شبوسترییه (۱۲۸۷ - ۱۳۲۰)

فئومئولوگىيا آدلى فلسفى تعليمده اۆز عكسىنى تاپمىشىدیر. "من" و "سن" - ايكى سوبىئكت بۇلگوسو سارتر و لئوئناسدا آچىلىر. سونرا ايسه "من"، "سن" و "او" (ينى بير باشقاسى) كىمى داوام ائتىدیريلير. فوضولى نين دئدىكلرينى واختيندا بيز اۆزوموز آچا بيلمه ديگىمىز اوچون سارترلار آچير و سانكى يئنى تمل قويور، سيفىردان باشلايىرلار. ياخود:

آنىب تنهالىغى قبر ايچره نيفرت قيلما اۆلمكدن،
طرىقى-اونس توت كيم، هر اوووج توپراق بير آدمدير.

ش ئكسپيرين هاملتتى، اونون قبيريستانلىقدا اينسانين تورپاغا دؤنوشو ايله باغلى فلسفى ريچتى قريده فلسفى دونياگؤروشون اولوشماسينا بؤيوك تاثير گؤسترميشدیر. اوندان بير عصر اؤنجه فوضولى "هر اوووج توپراق بير آدمدير" دئير. چوخ ماراقلى مقامدير: "هر اوووج توپراق بير عالمدير" ده دئمك اولار. چونكى بوردا "عالمه" "آدمين" بير عئىنيتى دويولور. آدمين، اينسان اوغنون باشلانغىجا دؤنوشو بوتون دونيانين، طبيعته كى سيركولياسىيانين آنالوقو كىمى كئچير. ينى اينسان ايله طبيعت آراسينداكى وحدتن صؤحبت گئدير. دونيانين ماددى و معنويه آيرىلىشى آرخا پلانا كئچير، گوجونو ايتيرير و بو ايكي دونيا عئىنى بير دونيانين فرقلى تجليليرى كىمى اوزه چيخير. وحدتى-وووجود تعليمى نين داها بير اسپئكتى، اؤرنكى:

اي ملك سيما كى، سندن اؤزگه حيراندى سنه،
حق بيلر، انسان دئمز هر كيم كى حيراندى سنه.

ايكى فرقلى واريانت: اول، منى و دونيانى احتياوا ائدن داها بؤيوك، سونسوز مكان وار. اما دونيا مگر سونلودورمو؟ بس من؟ من مگر سونلومويام؟ اوندا بيز ايكي سونسوزو احتياوا ائدن بير سونسوزلوقدان دانىشمالى اولاريق. ديگر طرفدن، دونيا دئدىگىمىز

سوالى ترسينه قويساق: - حاق منده دئيبلسه، من حاقين ديشيندامى قاليرام؟
آخى، حاق بوتون دونيانى احتياوا ائدر. حاق - بوتون وارليقدير، اونون ديشيندا هئچ نه يوخدور.
باشقا سوال - "ان الحق" - حاق منده دير "ايفاده سى" حاق هر يئرده دير، هم ده منيم ديشيمدادير "آنلامى ايله نه كىمى بير موناسيبتده دير؟
ياخود - اگر صؤحبت احتياوا ائتمكدن گئديرسه - هم منده دير، هم باشقا وارليقلاردا دير...
ينى من آيرى، يئرده قالان دونيا آيريدير، هاكك دا هم منى، هم ده دونيانى احتياوا ائدير.
نسىمى نين سلفى ماهمود شوبستري دئير:

اؤزون تا گوردو بير شخص معين،
سوال ائتدى، دوشوندو بس نيم من؟
كئچيب اول ذره ليكدن كل له يئتدى،
اونو سئير ائيله دى، سونرا قايتدى.

نسىمى نين موعاصىرى شاعير ابدال ايسه سانكى نسىمىنى تكرر ائدير:

ذره و گونش منم، گيزلى منم، فاش منم.

يعنى بو ايدئيالار بوتؤولوكده دؤورون روحوندا وار ايدى. و فرقلى شاعيرلر بو روحو فرقلى سوييه ده جانلانديرا بيليرديلر.
فوضولى دئير:

منده اولان آشيكار سنسن،

من خود يوخام، اول كى وار - سنسن!

بوردا "من" و "سن" اين عئىنيتى، ساده سئون و سؤيله نين عئىنيتىنى آشير. فرقلى بير باخيش بوجاغيندا سوبىئكت و اوبىئكتين بير-بيرينه كئچمه سى تصوير اولونور كى، بو دا عصرلر سونرا

ایدئیلار قديم چين فلسفه سينده ده وار: " گۆي و يئر، هر شئي منيم اؤزومدن، روحومدان، نفسيمدن و جانيمدان آرتيق دئيل. اؤلن هئچ بير شئي، دوغان هئچ بير شئي يوخدور "

اما بيزيمكيندن فرقليدير. چين فلسفه سينده دئيلير: " بوراخ، قوي جانيميز گۆيون و يئر، هر شئين جاني ايله قاريشسين؛ آغاجلارين جالاناراق بير آغاجا چئوريلديگي كيمي "

بيزده ايسه سونرادان قاريشماق، جالانيب بيرلشمك دئيل، تملده بيرليك ايدئياسى ترنوم اولونور. و بو بيرليگين... يئنه ده اينسان دايانير.

شاه ايسمايل خطاي يازير:

يئر يوخ ايكن، گۆي يوخ ايكن، تا ازلدن وار ايديم،
گۆهرين يئكدانه سيندن ايره لي پرگار ايديم.
گۆهرى آغ ائيله ديم، توتدو جاهانى سربسر،
يئرى-گۆيو، عرشى-گورشو يارادان ستتار ايديم.

اينسان اونا گۆره ازلدن وار ايدى كى، او، ايلاهى روح داشيبيجيسيدير.

اينسانين بو خصوصى، فؤوق ال ستاتوسو غرب فلسفه سينده اوزون مودت ديقتدن كناردا قالميش، حتى رئئسسانس دا هومانيزمى آنجاق بليرلى بير مقاما قدر آكتواللاشديرا بيلميش، اينسانمرکزلى دنيا مودئلينه كئچيد آنجاق ۲۰ عصرين اوللرينده اؤزونه يول آچا بيلميشدير. و بو " فرقى " باخيشا گۆره ماكس شئلئر فلسفى آنتروپولوگيانين ياراديجيسى حساب اولونور.

نيه؟ چونكى بيز اساسى نيظامى طرفيندن قويولان و نسيمي فلسفه سينده آرديجيل پرينسيپ و تعليم كيمي اولوشان، كريستاللاشان يئنى فلسفى كونسئپتى واختيندا پوئزيا ديليندن فلسفه ديلينه چئويريب دنيايا تقديم ائده بيلمه ميشيك.

واحد دئيل، نئجه كى، من اؤزومو اوندان آييريرام، ائلجه ده باشقالارى آييرير... و باشقالارى سادجه اينسانلار دئيل، هر نه قدر شئي وارسا - هاميسى سونسوزدور. دنيا اؤزو سونسوز سايدا سونسوزلارين جمعى كيمي!

ايكى جور سونسوزلوق وار: بير " سونسوز كيچيك " كى، هر شئيه داخيلدير. و بير ده " سونسوز بؤيوك " كى، هر شئيه احتياواندر.

يئنه ده داملا و دريائين، ذره و گونشين ديالكتيكاسى!

" ايچيميزده كى سونسوزلوقو كشف ائده بيلسك، اؤزوموز ده سونسوزلوقا قوووشموش اولاريق "

زنون " آخيلئس و تيسباغا " آپورياسيندا محض بو مقامى: سونسوز كيچيكلرين توپلامدا سونلو اولدوغونو نظره آلاميشدى. سادجه اولاراق او دؤورون ريبازى تفككورو بونا ايمكان وئرميردى...

و بير د: سونسوزلوق بير طرفدن سوركليليك، ديگر طرفدن ده توكنمزيك آنلامينا گلير و بونلارين دا بير عئينيت مقامى وار.

اصلينده، هر شئي سونسوزدو؛ بيزه سونلو كيمي گؤرونلر ده. سادجه بيزيم ايدراكيميز سونلو سايديقلاريميز سونسوزلوقونو تصور ائتمك اوچون يئترلى اولمور چوخ واخت. گؤرونور، بو گونون فلسفى تفككورو رياضى تفككوردن گئرى قالير...

مقصديميز سادجه بونلارى خاطيرلاتماق دئيل. مقصديميز ديقتى سونلو و كيچيك سايديقلاريميز (او جومله دن حياتين، عؤمرون) بؤيوك و حتى سونسوز پوئنسيالينا يؤنلتمكدير.

سادجه دوشونجه نين حدودلاريني گئنيشلنديرمك... بونون اوچون ايسه علمى-منطيقى چرچيوه نى آشاراق بديعى دوشونجه نين هودودسوز اوفوقلريندن بحرلنمك طلب اولونور.

وحدت ايدئياسى نين فرقى چالارلارى، دونيانين بوتونلوگو، داخيلي وحدتى حاقيندا

اولمامیش دیر. بو پلانین رئاللاشدیریلماسی اوچون الوثریشلی شرایط ۱۹-جو عصرین اول لرینده میدانا گلمیشدی.

“دنیزدن دنیزه بؤیوک ائرمینیستان” و یا “قارا دنیزدن خزر دنیزینه کیمی بؤیوک ائرمینیستان” یارادیلماسی کیمی اساس سیز ادعالاری میفیک دؤولتی یاراتماق مقصدی ایله، ایلك نؤوبه ده، تورک و موسلمان خالق لارینین محوینه یؤنلدیلیمیش “ائرمی لیک” ایدئاسینی یایان هله ۱۹-جو عصرین آخیرلاریندا یارادیلیمیش “داشناکسوتیون” پارتیاسی اولوب. بو ایدئانین گئچکلشدیریلمه سینده ائرمی لری دنونین هر یئرینده تورتدیک لری کوتلوی قیرغین لار، تئررور آکت لاری، سویقیریم لار، سویغونچولوق لار، غارت لار و سایر حیاتا کئچیریلر^۱.

۱۹۹۲-جی ایلین یانوار آییندا ائرمی تئررور دسته لری کرکیجاها ن قصبه سینده ۸۰ نفر، ۱۹۹۲-جی ایلین فئورال آییندا خوجاوند رایونونون قاراداغلی کندینده ۷۷ نفر و ۲۶ فئورال ۱۹۹۲-جی ایل تاریخده خوجالی شهرینده ۶۱۳ نفر دینج ساکینی قتله یئتیرمیش، ۶۵۰ نفرینسه ساغلاملیغینا جدی خسارت یئتیرمیش دیر.

قاراداغلی فاجعه سی نین دنونیا ایجتیماعیتینه چاندیریلماسی مقصدیله “سویقیریمی: قاراداغلی”، “سویقیریمی قاراداغلی: داوام ائدیر...” و “قاراداغلی، مباریزه” سندلی فیلم لری چکیلیب، “قاراداغلی سویقیریمی شاهیدلرین دیلی ایله” آدلی کیتاب نشر اولونوب. طبیعی کی، آذربایجان حقیقت لری نین، بئین الخالق و رئگپونال گوج لری ن هر طرفلی دسته یی ایله تاریخاً عثمانلی

^۱ سبحان طالیلی - قاراباغ اوستونده ائرمی لری هانسی اساس و فلکتلا تورپاق ادعالاری ائدیرلر؟ شرح -

<https://sia.az/az/news/social/771630.html>

قاراداغلی سویقیریمی

Qaradağlı soyqırımı

Doç.Dr.Sübhan Talıblı

سبحان اوغلو طالیلی

چئویرن : علی محمد نیا

گیریش

دنونیا تاریخینده ۱۹۱۸-جی ایله “دؤولتی” اولمایان هایلار (ائرمی لر) چار روسیاسینین، رئگپونال و بین الخالق گوج لری ن هر طرفلی دسته یی ایله تاریخی آذربایجان تورپاق لاریندا ائرمینیستان رئسپوبلیکاسینی یاراتدی لار. بؤیوک دؤولت لر عثمانلی ایمپئریاسینا قارشى و تورکیه رئسپوبلیکاسینا قارشى “ائرمی کارتی” ندان مهارتله ایستیفاده ائدیبلر. بوتون تاریخى فاکت لار، منبع لری، سندلر، تاریخى دینی-معنوی عابده لر ثبوت ائدیر کی، قاراباغ آذربایجان اراضی سی اولوب. ائرمی لری ن جنوبی قافقازدا، او جمله دن ده قاراباغ اراضی سینده مسکونلاشدیریلماسی روسیائین حاضیرلادیغی ایستراتژی پلانا او یغون اولاراق ۱۹-جو عصرین اول لرین دن باشلانیب. هله ۱-جی پیوترون دؤورونده ائرمی لری ن جنوبی قافقازا کؤچورولمه سی حاقیندا پلان حاضرلانسدا، او واخت بونو تام رئاللاشدیرماق مومکون

ایمپئریاسی، قافقاز، مرکزی آسیا و تاریخی آذربایجان تورپاق لاریندا اثرمنی لرین تۆرتدیک لری تئروور، ائتنیک تمیزله مه، سویقیریم لار، غارت لر، جینایت لر و سایر بین الخالق عالمه خارجی دیل لرده اثر لر، کیتاب لار، مقاله لر یازیلاراق چاتیریلمالی دیر. آذربایجان رئیسپوبلیکاسینین پرنزیدئنتی حیدر علیئوین

۱۹۹۸-جی ایل مارتین ۲۶-۱۵ "آذربایجان لی لارین سویقیریمی" حاقیندا وئردیگی فرمانین اثرمنی لرین جینایتکار عمل لری نین بین الخالق تشکیلات لارا و دنیا ایجتیماعیتینه چاتدیریلماسیندا رولو اولموش دور .

قاراداغلینین تاریخی و طبیعی-جغرافی مؤوقعی قاراداغلی کندی - آذربایجان رئیسپوبلیکاسینین خوجاوند رایونون قاراداغلی کند اینظیباطی اراضی دایره سینده یئرلشن کئددیر. خوجاوند رایون مرکزین دن ۱۳ کیلو متر غربده، خوجاوند-خانکندی اوتوموبیل یولونون قیراغیندا، داغ اته یی اراضیده یئرلشیر. اهالی سی اساساً حیواندارلیق، تاخیلچی لیک، باراماچی لیک، اوزومچولوک و بوستانچی لیقلا مشغول اولوردو. کئدین قاراداغلی، میرزه لی، میرزخانلی، مش محمدلی، اوسوفلو، محمدرضالی، ورنده لی، آلی، تاغیلی، محمدمصفی لی، گمجیل لی، گولپری لر، ابوالحسن لی آدی تیره و نسیل لری وار. شوشو، ایتوچان قایا، ناغی مئشه سی، حیدر باغی، کار داش، ناماز اولن یول، شیرین مئشه سی، سئب نین مئشه سی، پامبیک لی دره، قارانلیق دره، ماناس دره سی، ماناس دوزو، موسی دره سی، پیشیکلی دره، دهنه

دره سی، ورنده لی دره سی، بی لیک باغی، بابا بولاغی، محمد بولاغی، بی لیک بولاغی، کار داش بولاغی، چاناق بولاغی، فیندیقلی بولاغی، قورغالی بولاغی، چیچک بولاغی، ورنده لی کهریزی و سایر جغرافی آدلار قئیده آلینیب .

قاراداغ توپونیمی قارا و داغ سۆزلری نین بیرلشمه سین دن یارانیب. قارا سۆزو قدیم تورک دیلینده "بؤیوک" و "رنگ" آنلام لاری داشیمیش دیر. دئمه لی، قاراداغ سۆزو "بؤیوک، اوجا داغ"، "سوخورلارینین رنگی قارا اولان داغ" آنلامیندادیر. داغ (تاغ) سۆزونه ۶-۸-جی عصر لره عاید قدیم تورک یازیلی عابده لرینده کاشغارلی محمود سۆزلوگونده (۱۱-جی عصر)، "کیتابی-دده قورقود"^۲ داستان لاریندا دا راست گلینیر .

آذربایجاندا سووئت حاکمیتی قورولدوق دان سونراکی دؤورده، یعنی ۱۹۲۸-جی ایلده قاراداغلی کئدینده ۱-۴-جو صینیف حجمینده ابتدایی مکتب یارادیلیمیش، ۱۹۵۶-جی ایلده همین مکتب گئنیشلن دیریلره رک ۸ ایلیک اساس مکتبه، ۱۹۷۴-جو ایلده ایسه تام اورتا تحصیل

^۲ کیتاب-ی ددم قورقود الیسان-ی تایف-ی اوغوزان" (اوغوز طایفه لارینین دیلینده ددم قورقودون کیتابی) - اوغوز تورک داستانی. آذربایجان خالق-ادبیاتینین ان قدیم یازیلی عابده سی (۷-۶-جی عصر لر).

ياشايش منطقه‌سى منشأجه صفوى لر دؤولتى نين حاكميت اوغروندا مباريزه‌سينده بؤيوك رول اويناميش قيزيلباش لارين قاراداغلى طايغه سينين مسكونلاشماسى نتيجه‌سينده يارانميش دير. طايغه ايسه اؤز آدينى جنوبى آذربايجانين قاراداغ ماحالينين آدين دان آلميش دير. صفوى لر حاكميته كئچديك دن سونرا قاراداغلى لار موختليف اراضى لره ياييلميش لار. قاراداغلى آدى كندلر ده محض همين طايغايا مخصوص عائله لرين ائتيك آدينى عكس ائتديرير. ٢٠- جى عصرين ٣٠- جو ايللرينه دك لاجين رايونونون گوله بيرد كندى ياخينليغيندا دا قاراداغلى آدى كند اولموش دور. بو كندين آدى سارى آشيغين^٤ بير باياتى سيندا چكيلير^٥.

قاراداغلىيا هوجومون تشكىلى
قاراداغلىيا هوجومدا آرابو^٦ و آرامو بيرلشمه لرى،
مونته مثلكونيانين دسته‌سى ايشتيراك
ايتميش دير. همچنين، كنده هوجوم زامانى ٣٦٦-

وئرن بيليك اوجاغينا چئوريلميش دير. ايشغال عرفه‌سينده (١٩٩١ - ١٩٩٢- جى تدريس ايلينده) مکتبه تحصيل آلان شاگيردلرين ساى ٣٥٠ نفر دن چوخ اولموش دور. ١٩٥١- جى ايلده هئچ بير ضرورت اولمادان آذربايجان لى لارين ياشادىغي ورنده لى كندى لغو ائديله رك قاراداغلى كندينه بيرلشديريلميش دير. بو آرتيق قاراباغدا ائرمى مكرى نين (مقصدىؤنلو سياستى نين) نؤوبتى مرحله‌سى ايدى. بئله كى، آذربايجانلى لار ياشايان كندلرين آدلارى مقصدلى شكيله ده ييشديريلير، باشقا كندلره بيرلشديريلير ياخود تاماميله لغو ائديله رك اهالى سى نين ديگر اراضى لره كؤچورولمه‌سى تشكيل ائديليردى. بونولا موختار ويلايئته دئموقرافيك دورومو ائرمى لرين خئيرينه ده ييشمك، سئپراتچى ليق و تئررور عمل لرينه اساس لى زمين ياراتماق مقصدى گودولوردو. همين دؤوره كيمي فعاليت گؤستميش قاراداغلى كند سووت ليگى (ايجرا نماينده ليگى) ده لغو اولوناراق ائرمى كندى اولان قاغازا كند سووت ليگينه بيرلشديريلميشدى. عيى واختدا قاراداغلى كند كولخوزو دا لغو اولونموش و ائرمى لر ياشايان كندلرين تصروفات لارى ايله بيرليكه "ميچورين" آدينا كولخوزدا بيرلشديريلميشدى. ١٩٧١- جى ايلده قاراداغلى كندى ائرمى كندلرين دن آيريلاراق "تريمان نريمانوو" آدينا كولخوز ياراتميش، ١٩٨٠- جى ايل اوكتيابر آينين ٢- ده ايسه قاراداغلى كند سووت ليگى نين فعاليتى يئنى دن برپا اولونموش دور^٣.

^٤ سارى آشيغ (١٦- جى عصر، لاجين رايونو - ١٧- جى عصر، گولبريد) - باياتى اوستادى. ١٧- جى عصر آذربايجان آشيغ لارين دان اولان سارى آشيغين دوغوم و اولوم تاريخى دقيق معلوم دنيل. سارى آشيغ لاجين رايونونون گولبريد كندى نين ياخينليغيندا، حكرى چاپينين ساغ ساحلينده ١٧-١٩- جو عصرلرده مؤوجود اولان و حاضردا خارابالىق لارى قالان قاراداغلى كندينه آندان اولموش، ياشاميش و قاراداغلى كندى نين ياخينليغيندا حاضيركى گولبريد كندى نين اراضى سينده دفن اولونموش دور. آشيغين قبرى زنگه زور محلينين، اينديكى لاجين رايونونون گولبريد كندينه، حكرى چاپينين ياخينليغيندا دير. قبرين باش داشينا اونون خيالى شكلى ده حك اولونموش دور.

^٥ آذربايجان تويونيم لرى نين اننسيكلوپئديك لوغتى. II جيلده، ٢- جى جيلده، باكى: "شرق-غرب"، ٢٠٠٧، ص. ٢٤.

^٦ آرابو كؤنولو دسته‌سى (اثرمنيجه- арарар) **կամավորական ջոկատ** لاتين قرافيكاسى ايله آرابو كامووراكان ژوكات) و يا آرابو باتاليونو- قاراباغ محاربه سينده اساسا اثرمنيستان ائرمى لرى و خاريج دن گان ائرمى لردن تشكىل اولونموش ميللت چى پاراميليتاريست قروپلاشما. دسته نين آدى ايلك واخت لار "قارنگين نژده" اولوب. لकिन، ديگر ائرمى دسته لرى داخيلينده "قارنگين نژده" آدى دسته لرين اورتايا چيخماسى، دسته نين آدينين "آرابو" آدى ايله اوزلمه سينه سبب اولوب. "آرابو" ١٩- جو عصرده عثمانلييا قارشى قيام ائدن ايسنتپاتوس ميخيتاريان آدى شخصين تخلصو اولوب.

^٣ پاغاينوا ق، آسلانوو ش. قاراداغلى سويقيريمى: شاهيدلرين دىلى ايله. (اثرمنيستان سلاحي قوه لرى نين آذربايجانين خوجاوند رايونونون قاراداغلى كندينه تورتديكى سويقيريمين قوربان لارينين خاطره سينه حصر اولونور). باكى، "علم و تحصيل"، ٢٠١٣، ص. ٣١-٣٣.

قوهلر قاراداغلی و خوجالی سویقیریم لاریندا ایشتیراک ائتدی لر. قاراداغلی سویقیریمین شاهیدلری سویقیریم آکتیندا ٣٦٦-جی موتواتیجی آلاین ایشتیراکینی تصدیقله بیرلر.^{١٠}
قاراداغلینین ایشغالی

١٩٩١-جی ایلین یابین دان باشلامیش دینج اهالی نین قاراداغلی دان چیخاریلماسی عملیاتی ایلین سونوندا دئمک اولار کی، تامامیله باشا چاتدیریلمیشدی. ایشغال عرفه سینده قاراداغلینی ١٢٥ نفر مدافعه ائدیردی. بون لاردان یالنیز ١٤ نفری آغدام دان کؤمه یه گلیمیش میلی اوردونون، ٧٠ نفری ایسه قاراداغلی اؤزونومدافعه دسته سی نین دؤیوش چولری ایدی. بون دان باشقا ١٧ نفر یاشی ٦٠-دان یوخاری اولان کیشی، ١٣ نفر مکتب یاشلی اوشاق اللرینده سلاح ووروشماغا حاضر دایانمیشدی لار. ١١ نفر یاشی ٥٠-دن یوخاری اولان قادین کؤنوللو کندده قالاراق ارلرینه، اوغول لارینا و قارداش لارینا آرخا اولوب کؤمک ائدیردی لر. قهرمان آذربایجان قادین لارین دان زیور، سیتاره، تاوار، گر کمز، مینا، میناره، سادت، میرواری، مینایه، گولر و حقیقت

جی موتواتیجی آلاین دا قوهلرین دن ایستیفاده ائدیلمیش دیر.^٧

٣٦٦-جی موتواتیجی آلاین کوماندا هئیتی، اهالی نین مقاومتی ایله راستلاشدیق لارینا گؤره آلاین سربست چیخاریلماسینی تأمین ائده بیلمه دیگی نی قئید ائدیردی. بو مقصدله گنجده یئرلشن دئسانت دیویزیاسینین قوهلری جلب ائدیلمه لی اولدو.^٨ آنجاق بو قوهلر گلنه دک آلاین ١٠٣ نفری، اساساً ائرمنی لردن عبارت اولان و قیرغیندا ایشتیراک ائتمیش حربچی امره تابع اولماق دان بو یون قاچیراراق قاراباغدا قالدی لار. آلاین کوماندان لیغینین جینایت سؤوده لشمه سی و آلاین چیخاریلماسینا مسئول اولان دیگر شخص لری ن مسئولیت سیزلیگی نتیجه سینده حربی تئکنیکانین بیر حیسه سی، او جمله دن زیرئه لی تئکنیکا ائرمنی لره تحویل وئریلدی.^٩ بو

март.- с.1;

باخ: ولیئو خ، ٣٦٦-جی آلاین حربی قولوق چولارینین و دیگر شخص لری ن خوجالی سویقیریمیندا ایشتیراکی تام ثبوت یئتیریلیب. یننی آذربایجان. - ٢٠١١. - ٢٦ فئورال. - س. ١١؛ علی اوغلو، س. خوجالی: [٣٦٦-جی] دیویزیانین تورتدیگی قیرغین دان ٣٦٦ گون کنجیر.] ٥٢٥- جی قزنت. - ١٩٩٣. - ٢٦ فئورال. - س. ٤؛ ممدوو، ای. خوجالی دورد ای تام محاصره ده قالدی: ٣٦٦-جی موتواتیجی آلاین قارگاهیندا عملیات پلانی حاضر لاندی. ایکی ساحل. - ٢٠٠٨. - ٢٦ فئورال. - ص. ٥.

^{١٠} Today, Azerbaijan commemorates the 26th anniversary of the Garadaghly massacre committed by Armenian armed forces- <http://defence.az/en/news/124474/26-years-pass-since-garadaghly-massacre>

Xudafərin 204 (2022) خد آفرین ٢٠٤ - فروردین ١٤٠١

^٧ ٣٦٦-جی موتواتیجی آلاین — کنجیمیش سوونت اوردوسونون خانکندی شهرینده یئرلشن حربی بئرلشمه سی. روسیانین آذربایجان تاریخینه اوز ادینی قارا حرفلرله یازان ٣٦٦-جی موتواتیجی آلاین هم خوجالی، هم ده قاراداغلی فاجعه لرینده (١٧،٠٢،١٩٩٢) ایشتیراک ائدیپ. محض بو آلاین سایه سینده ائرمنی لر بیرینجی قاراباغ محاربه سی نین ایلك ایللرینده بویوک اوغور الده ائدیبلر. تأسف کی، ایندیبه قدر همین آلاین کومان دیرلری ائتدیکلری حرکتلرینه گؤره هنج بیر جزا المایبلار.

^٨ Салаев, Г. 40 дней Ходжалы: "героям" 366-го полка посвящается. Молодежь Азербайджана. - 1992. - 4 апреля. - с. -2

^٩ Литовкин, В. Десантники будут прикрывать вывод 366-го полка из Степанакерта. Известия. - 1992. - 3

قاراباغين آزادليغي اوغروندا موباريزنى دايدانديرمايين!
يوخسا قاراداغلى اؤز الينيزله قولدور يوواسينا چئوريله
بيلىر^{١٢} .”

فئورالين ١٥-ده سحر تئزدن ائرمى حربى
بيرلشمه لرى هر طرفدن قاراداغلى كندى اوزرينه
هوجوما كئچدى لى. هوجومدا قونشو ائرمى
كندلرى نين دؤيوش چولرى، موزدلو عسگرلر، روس
ظابطلرى، ٣٦٦-جى روس آلايينين عسگرلرى
ايشتيراك ائيدى لى .

آذربايجان خالقينين فاجعه لى تاريخ لرين دن اولان
قاراداغلى قتل عامى و يا قاراداغلى فاجعه سى-ائرمى
حربى بيرلشمه لرى ١٩٩٢-جى ايل فئورالين ١٤-ده
خانكنديدى يئرلشن كئچميش سووئت سلاح لى
قوه لرى نين ٣٦٦-جى موتوآتيجى آلايينين حربى
قوه سى نين و تئكنيكاسينين كمكى ايله خوجاوندن
قاراداغلى كندينه هوجوم ائتدى. ساكين لرين كندى
قهرمانجاسينا مدافعه ائتمه سينه باخمايلاق، فئورالين
١٧-ده غيرى-برابر دؤيوش لرده قاراداغلى كندى
ائرمى لى طرفين دن ايشغال اولوندو .

سويقيريمين قوربان لارى

١٩٩٢-جى ايل فئورالين ١٧-ده قاراداغلى كندى
تجاووزكار ائرمى سلاح لى بيرلشمه لرى طرفين دن
ايشغال اولونموش، كنده اولان ١١٨ نفر اسير
گؤتورولموش دور. اسير گؤتورولن لردن اكثرى تى گنج لى
اولماقلا ٣٣ نفرى كندين ياخينليغيندا وحشيجه سينه
گوللنميش، اؤلدورولن لرى و يارالى حالدا اولان لارى
بير يئرده تصروفات قويوسونا توكه رك اوزرلرينى
تورپاقلا اؤرتموش لى. اسير گؤتورولن لردن ٦٦ نفرى
اؤلدورولموش، ٥٢ نفرى بؤيوك چتتين ليكلره آزاد
ائيدلميش دير. اسيرليكن دن خلاص ائيدلن لرين بؤيوك
اكثريتى اسيرليكنده وئريلن آغير ايشكنجه لردن، اونلارا

دئكابر آيين دان باشلايلاق ١٢٥ نفره ياخين دان
كؤمك ليك ائتميش لى^{١١} .

٨ سئنتيا بر ١٩٩١-جى ايل تاريخده باش وئرين
تئروور نتيجه سينده آغدام دان قاراداغلى گلن
سرنيشين اوتوبوسو خوجاوند-خانكندى يولونون ٥
كيلومتري ليگينده پوسقودا دورموش ائرمى
سلاح لى لارى طرفين دن گوجلوش آتسه توتولدى.
اوتوبوس گول له لردن دئشيك-دئشيك اولونجا، ٤٠-آ
ياخين سرنيشين دن ٢ گنج اوغلان، ٦ قادين اولماقلا
٨ نفر قتله يئتيريلميش دير .

١٩٩٢-جى ايل يانوارين ١٥-ده قاراداغلى لارى
آذربايجان خالقينا سون دفعه مراجعت ائتدى لى و بو
مراجعت بير نئچه گون راديو ايله اعلان اولوندو.
مراجعتين متنى بئله ايدى: “تاريخين آمان سيز
وحشى ليكلرى قاراباغ تورپاغينين كئشيگينده دوران،
زامانين ان چتتين سيناق لارين دان مردليكله چيخماغا
چالیشان موباريز اوغول لاريني ذره قدر ده سارسيدا
بيلمير. دؤرد ايلدير كى، قاراباغين بير پارچا اينجى سى
اولان قاراداغلى دوشمن هدفينه چئوريلسه ده،
قورخماز اوغول لارى طرفين دن قورونور، مدافعه
اولونور. ايلرله يادداشيميزدا حك اولونمايان
اونودولموش بو كندين ساكين لرى عمرونون ان چتتين
گون لرينى ياشاير. ياشايش ائولرى، موختليف
اينظيياتى بينالار اود توتوب يانير، گوناھ سيز اينسان لار
قتله يئتيريلير، مال-دؤولت تالان ائديلب آپاريلير. بير
سؤزله ائرمى قول دورلارينين آرام سيز هوجوم لارينا
مروز قالير. دوشمن لى بو گؤزل، اهميت لى مؤوقعى اله
كئچيرمك ايسته يير. آخى قاراداغلى خوجاوند ايله
خانكندى آراسينداكى يولو كسميش، اونلارين بو يولدا
حركتينه بيردفعه ليك مانع اولموشدو! خوجاوندن
قولدور دسته لر طرفين دن ايشقال اولونماسين دان
سونرا قاراداغلىدا وضعت داها دا گرگينلشيب. دوغما
خالقيم! قانينيزدا ناموس، غيرت ايشارتى سى وارسا

^{١٢} زوالفوقارلى م. پ. قاراداغلى فاجعه سى: داغليق قاراباغدا
ائرمى تئروورو: ١٧ فئورال ١٩٩٢-جى ايل. باكى: ٢٠١٠،
قانون، ص. ١٠

^{١١} Garadaghy Massacre through the eyes of witness-
<https://en.azvision.az/news/81073/garadaghy-massacre-through-the-eyes-of-witness.html>

الاستان نریمان اوغلو قولیئو، شورا آودی حسین اوغلو حسینوو، شورا عیباد اوغلو ناظاروو، کمال بی لر اوغلو قولیئو.

اسیرلیکدن آزاد اولوندوق دان آز سونرا وفات ائندن لر قاراداغلی کندی ایشغال ائدیلدیکدن سونرا اثرمنی لر طرفین دن اسیر گۆتورولن کند ساکین لرین دن ۵۴ نفری خانکندی و عسگراندا ۲ آیدان آرتیق مدته اسیرلیکده ساخلانیلمیش دیر. اسیرلیکده اولدوق لاری دؤورده اینسانلیغا ضد اولان، اسیرلره قارشى بوتون بین الخالق حقوقون پرنسیپ لرینی پوزان اثرمنی لر طرفین دن وئرین آغیر ایشگنجه و عذاب لارین، معروض قالدیق لاری معنوی و پسیخولوژی سارسینتی لارین نتیجه سی اولاراق اسیرلیکدن آزاد اولوندوق دان آز بیر وخت سونرا وفات ائتمیش لر. اونلارین سیاهی سی بئله دیر: ۱. فامیلت گرای اوغلو شیرینوو ۲. ظلومخان میریش اوغلو حسینوو ۳. یوسف نریمان اوغلو قولیئو ۴. مینایه صمد قیزی امیرخانوو ۵. سیتاره صمد قیزی حسینوو ۶. محمد حسین اوغلو حسنو (اوغلو شهید اولوب) ۷. قولو ایوب اوغلو خلیوو (قارداشی شهید اولوب) ۸. شمیل آلی اوغلو محمدوو ۹. سردار قاچای اوغلو تاغییئو (اوغلو و قارداشی شهید اولوب) ۱۰. اوز قاچای اوغلو تاغییئو (قارداشی شهید اولوب) ۱۱. میرواری تهمز قیزی حسینوو ۱۲. گول لر دوستو قیزی تاغییئو ۱۳. مینا میرخودار قیزی صادیقوو ۱۴. ایلقار قاسیم اوغلو علیئو- (آتاسی شهید اولوب) ۱۵. تئوون هبیل اوغلو تاغییئو (اوغلو شهید اولوب) ۱۶. آتلیخان فرمان اوغلو حسینوو ۱۷. فیرودون هومبت اوغلو حسینوو.

قاراداغلی سویقیریمی زامانی شاهیدلرین خاطرهلری ایلقار حسینوو قاراداغلی موصیبتینی گۆرموش کند ساکین لرین دن بیری دیر. او، عائله عضولبله بیرلیکده ۱۹۹۲-جی ایلین فئورال آییندا اثرمنی لره گیروو دوشوب. ایلقار حسینوو یکی آی اثرمنی گیروولوغوندا قالارکن اولمازین موصیبتلره دوچار اولوب. ایلقار حسینووون دئدیکلرین دن: "قاراداغلی جاماعاتی

وورولموش نامعلوم ترکیبلی اینهلرین تأثیرین دن قیسا زاماندا وفات ائدیپ ۱۳ .

کندده ۲ عائله نین هر بیرین دن ۴ نفر، ۶ عائله دن ۲ و ۳ نفر اولدورولموش، ۴۳ عائله اوژ باشچی سینی ایتیرمیش، ۱ عائله دن هر یکی والیدئین قتله یئتیریلیمیش. قاراداغلی کند ساکین لرینین هر ۱۰ نفرین دن بیری قتله یئتیریلیمیش دیر. اولدورولن لر دن ۲۱ نفری آهیل و قوجا، ۱۰ نفری قادین، ۸ نفری مکتبلی اولموش دور. ۱۴۶ اوشاق یئتیم قالماسی ایله نتیجه لیمیش دیر. ۱۴ تئروریست اثرمنی قولدور دستهلری طرفین دن تۆره دیلن سویقیریم زامانی قاراداغلی کندینده ۹۱ نفر قتله یئتیریلیمیش دیر. ایشغال نتیجه سینده کندده ۲۰۰ آئو، ۱ مدنیت آئوی، ۳۲۰ یئرلیک اورتا مکتب بیناسی، ۲۵ چارپایی لیق خسته خانا بیناسی و دیگر اوبیئکتلر، آذربایجان لی لارا مخصوص تاریخی، دینی، مدنی عابده لر و قبیریستان لیق داغیدیلیمیش. کندین ۸۰۰ نفره یاخین ساکینی مجبوری کۆچکون اولموش دور ۱۵ .

اثرمنی اسیرلیگینده اولارکن قتله یئتیریلن لر کند ایشغال ائدیلدیکدن سونرا اسیر گۆتورولن لرین بیر قیسمی ائله کندین اطرافیندا جا قتله یئتیریلیمیش، بیر قیسمی ایسه خانکندی ۱۶ حبس خاناسیندا ایشگنجه وئرله رک قتله یئتیریلن لر: عمران احمد اوغلو حسینوو، بؤیوک کیشی له له اوغلو شیرینوو، کامیل سردار اوغلو تاغییئو، فاضیل جاواد اوغلو ولیئو،

۱۳

https://az.wikipedia.org/wiki/Qarada%C4%9F1%C4%B1_q%C9%99tlam%C4%B1

۱۴ <http://www.xocavend-ih.gov.az/news/1056.html>

۱۵

https://azertag.az/xeber/Qaradagli_faciesi_qurbanlari_nin_xatiresi_anilib-1247282

۱۶ قاراباغ خانلیغی طرفین دن خانکندی (خانین کندی) آدیلا ۱۸-جی عصرده قورولموش دور. سووئت حاکمیتی قورولدوق دان سونرا آذربایجان اس اس ر مرکزی ایجرايه کومیته سی ۱۹۲۳-جو ایل ایل یولون ۷-ده "داغلیق قاراباغ موختار ویلایتی نین یارادیلماسی حاقیندا" دنکرنتله خانکندی ویلایتین مرکزی اعلان اولونوردو. ۱۹۲۳-جو ایلین سننئیابیندا شهر س.شامیانین آدی ایله "ایستپاناکرت" آدلاندیریلیمیش دیر. ۱۹۹۱-جی ایله آذربایجان اس اس ر عالی سوونتی نین قراری ایله شهرین اولکی و تاریخی "خانکندی" آدی برپا ائدیلمیش دیر.

بیزه اوچ گونده بیر دفعه ال بویدا قارا چۆرک وئیردی لر.

اثرمنی لر بیزی گونده ان آزی بئش-آلتی دفعه دؤیور، موختلیف ایشگنجه لر وئیردی لر. بیر نچه نفر ایشگنجه لر دؤزمدیگی اوچون ائله حبس خاناداجا دونیاسینی ده بیئدی. آرماتورلا ووروب سکیز نفرین قابیرغالارینی قیرمیش، آیق لارینی سیندیرمیشدی لر. ایکی نفری ایسه دیوارا چیریب بئینینی پارتلاتمیشدی لر. اونلار تکجه کیشی لره دئیل، قادین لارا و اوشاق لارا دا بو جور دهشتلی ایشگنجه لر وئیردی لر. ایکی آی سونرا قیزیل خاچ جمعیتی نین کؤمک لیگی ایله بیزی آزاد ائتدی لر. منیمله بیرلیکده گیروولوقدا اولموش بیر نچه نفر آزادلیغا چیخین دان سونرا دونیاسینی دیئدی. همین واخت دان ۱۹ ایل کئچسه ده، اثرمنی لرین وئردیگی ایشگنجه لرین آغری سی هله ده جانیم دان چیخما ییب^{۱۷} .”

قاراداغلی کند ساکینی محمد علی بایرامو ۱۹۹۰-جو ایلدن باشلایاراق اثرمنی لرین سلاح لی هوجوم لار ائندیگی نی بیلدیریب: “اثرمنی لر کنده مئبل ساتما غا گلن ۳ نفری اؤلدوردولر. سونرا کن دین یاخینلیغین داکی مال فئرماسیندا ۱ نفری یارالادی لر. ۱۹۹۱-جی ایله هم کندی، هم ده مال فئرماسینی آتسه توماغا باشلادی لر. بیز فئرمایا گئندده گوردوک کی، آرالاریندا قادین لار دا اولماقلا ۶ نفری یان دیرلیب. کن دین مال-قاراسینی کنارا چیخان کیمی آپا ریددی لر. ۱۹۹۲-جی ایله وضعیت داها دا گرگینلشمیشدی. کند ساکین لری منه دئدی لر کی، گندیم کؤمک گتیریم. اولجه آغداما قرارا گاه گلدیم. آرتیق مالی بی لی کندی ده ایشغال ائدیلمیشدی. قاراداغلی داکی قادین لاری، اوشاق لاری و قوجالاری چیخارتماق اوچون وئرتولوتا احتیاج وار ایدی. وئرتولوت ایستمک اوچون گنجه یه گئتدیک. اورادان

آراسیندا ائله بیر عائله یوخ دور کی، اثرمنی وحشیلیگین دن اؤز نسیبینی آلماسین. کندیمیز ۱۹۹۲-جی ایلین فئورال آییندا ایشغال اولونوب. اما هله ۱۹۹۱-جی ایلین سننتیا پریندا اثرمنی لر قاراداغلی جاماعاتینا دیوان توتوموشدو. سننتیا بر آیین ۸-ده اثرمنی لر آغدام-قاراداغلی اوتوبوسونو آتسه توتوموشدولار. ۸ نفر یئرینده جه هلاک اولموش، ۱۰-دان آرتیق گونا هسز اینسان آغیر یارالانمیشدی. ۱۹۹۲-جی ایل فئورال آیین ۱۵-ده اثرمنی لر قاراداغلی نی دؤرد بیر یان دان آتسه توتدولار. ائولرین اکثریتی آلووا بورونموشدو. آتیشما ایکی گون داوام ائتدی. کنده قالان ۱۱۸ نفر دن ۲۵-ی هلاک اولموشدو. دؤرد نفر ایسه آغیر یارالیدی. گنجه یارالی لاری دا گؤتوروب یولا دوزلدیک. آرمیزدا ۱۰ قادین و ایکی اوشاق واردی. اثرمنی لر بیزی تعقیب ائدیردی لر. پاترونوموز قورتاردیغی اوچون اونلارا مقاومت گؤستره بیلمیردیک.

اثرمنی لر هامینی اسیر گؤتوردولر. کیشی لری قادین لار دان و اوشاق لار دان آیردی لر و بیزی آیری-آیری ماشین لارا میندیردی لر. بیزی اثرمنی قیبرستان لیغینا گتیردی لر. دئدی لر کی، ۹ نفر کؤنوللو آشاغی دوشسون. هئچ کیم یئرین دن ترپنمه دی. بوندان غضبلنن اثرمنی قول دورلاری اوتوماتلا ماشینا آتیش آچدی لر. ۱۰-۱۵ نفر یئرینده جه اؤلدو. تخمیناً ۲۰ نفر ایسه آغیر یارالاندی. وضعیتین آغیر اولدوغونو گؤرن کند ساکین لرین دن بیری قاچماق ایسته دی. اونون بو حرکتی اثرمنی لری داها دا غضبلندیردی. اونلار بیزی یئنی دن آتسه توتدولار. اؤلن لرین سای ۳۲ نفره یوکسلدی. سونرا بیزی خانکن دینه آپاردی لر. بیزی ایکی آی خانکن دی حبس خاناسیندا ساخلادی لر. حبس خانانین پنجره لری یوخ ایدی. هر گون قار یاغیردی. ساختا اینسانین ایلیگینه ایشله بیردی. گیروولارین هامی سینی دیزه قدر سویون ایچینده ساخلاییردی لر.

^{۱۷} 2-جی خوجالی سویقیریمی - قاراداغلی فاجعه سی نین ۱۹-جو ایلی تاماملاندی

<http://www.yalquzaq.com/?p=18069>

حیسه میزی کندی کنارینداکی "پیر" دئییلن یئره قدر پیدادا گتیردی. یولدا شاهموراد کیشینی اؤلدوردولر. بورادا "کاماز" میندیک، ائلدار یئره دوشوردولر، آغاجلا دؤیوب اؤلدوردولر. بیلیک باغیندان کئچنده توت باغینین قیراغیندا "کاماز" ساخلادی. دندی لر ۱۰ نفر دوشسون. تئلما اؤزو ایله گؤتوردوگو قومبارانی اثرمنی لره طرف آتدی. دوشمن دن نئچه نفر اؤلدو بیلیم. بیزی آتسه توتماغا باشلادی. ماشین داکی لارین چوخو اؤلدورولدو. من یارالانمیشدیم. سونرا یولا دوشدوک. یولدا علمدار ی دوشوردولر. اوندان خبریمیز اولمادی. منی و بیر نئچه کند ساکینینی مالی بیلی کورپوسونده دیگر همکندلی لریمیزدن آیریپ خانکندینه آپاردی. لار. بیزی سحره قدر دؤیدولر. سحر چؤله چیخاندا گؤردوم کی، حبس خانانین قاباغیندا بیزیم جاماعات یئره بیخیلیپ، اثرمنی لر ده اوستلری ایله اورا-بورا گئدیرلر. بیزی "کاماز" میندیریب عسگرانا گتیردی. لار. عسگراندا مشققتلی گون لریمیز باشلاندی. بیزه اولمازین ایشگنجه لر وئردی، لار، دؤیوردولر، آج-سوسوز ساخلا بیردی. لار. بیر گون اثرمنی نظارت چی سی ایلقارا دندی کی، اوزونون بیر طرفی نین توکونو سپره کیمی اللرینله یولماسان سنی گول له له یه جه یم. سحره قدر بیریمیز ایلقارین اوزونده کی توکلری یولدوق، دیگریمیز اوفوردوک... سونرا ایلقاری بیزدن آیریپ آپاردی. لار. ایکی نفر قاراداغلی، ۲۸ نفر خوجالی ساکینی بیر یئره ایدیک. هر گون بیزی آپاریپ دؤیوردولر. خوجالی ایشغال اولونان دان ۳ گون سونرا منی نؤوبتی دفعه دؤیمه یه آپاردی. لار. قایتاراندا قالدیغیم کامئرایا دئییل، خوجالی لی لارین ساخلا نیلدیغی کامئرایا سالدی. لار. ایچری خوجالی ساکین لری ایله دولو ایدی. اثرمنی لر تئز-تئز گلیر، قاپینی آچیب بیچاقلا، تاپانچا ایله ایچریده کی لری اؤلدوروردولر. سحره قدر او قدر آدمان ۴ نفری ساغ قالمیشدی، هامی سینی اؤلدورموشدولر. بیزیمکی لر آغدام دان عسگرانا هوجوم ائتمیشدی. لار. اثرمنی لر

دا الی بوش قاییتدیق. اؤزونو مدافعه دسته لری و پولیس لرله بیرگه آغدام دان خوجاوند ایستیقامتینده یاریپ کئچمک ایسته بییمیز ده آلینمادی. گولبلی کندی دن مئشه ایله قاراداغلییا دوغرو گئندنه همکندیمیزله - ویدادی حسینولا قارشیلادیق. دندی کی، کند ایشغال ائیلدی. تک او قاچا بیلیم. جاماعاتی خانکندی طرفه آپاریپ. لار... اثرمنی لر کندی میزین ساکین لرینه قارشى دهشتلی جینایت لر تورتدی. لار. بیزیم عائله دن ده ۴ نفر - آتام، قارداشیم، باجیم قتله یئتیریلدی، بیر قارداشیم ایتکین دوشدو..."

کند ساکینی ملاهت تاغییئو: "قاراداغلی بیزیم یارالی، آغری لی یئریمیزدیر. جاما تیمیز چوخ اذیت لره، ظلم لره مروز قالیپ. دئمک اولار کی، کئنده هر بیر عائله فاجعه ایله اوزلشیپ. قاراداغلیدا آتامی، قارداشیمی، قارداشیمین اوغونو، داییمی، قایینیمی، عمی لریمی، عمیم اوغلان لارینی ایتیرمیشم. هامی سی منیم دوغمالاریم ایدی. من فاجعه توردیلمه میش دن اول کئندن چیخمیشدیم. او زامان ۲۲ یاشیم وار ایدی. هئچ یادیم دان چیخماز. فاجعه دن سونرا اسیر و گیروولوق دان آزاد اولان همکندلی لریمیزدن یاخین لاریمیزی، ایتکین لریمیزی سوروشوردوق. او اینسان لارین دئدی ک لری بیزی دهشته گتیریدی. اینسان لارا اولمازین ایشگنجه لر وئریپ، دؤیوب، لار، آج-سوسوز ساخلا ییب، لار، دیش لرینی، دیرناق لارینی چیخاریپ. لار... بو فاجعه نی اونوتماق مومکون دئییل. ایسته بییم اودور کی، قاراداغلییا قهرمان کند آدی وئریلسین."

فاجعه نین شاهیدی اوروج علیئو ایللر کئچمه سینه باخمایارق، هله ده همین گون لری خاطر لایاندا دهشته گلدیگینی بیلدیره رک دئییب: "اثرمنی لر فئورالین ۱۴-ده کئنده هوجوما کئچدی. لار. دوشمنه اینادلا مقاومت گؤستردیک، گئجه-گوندوز دؤیوشدوک. آیین ۱۷-ده گول له میز قورتاردی. کند ساکین لرینی ایکی "کاماز" ییغیب آپاردیلار. بیر

قېرىستانلىغىمىزا، قېرى اوستونده باشىنى كسمه يە... بئله وحشى ليكله اۆلدورموشدولر اونو... بىزى كامرالاردا بئش-بئش، آلتى-آلتى ساخلايىردىلار. هر بئش نفر اسيره گونده بىر پارچا چۆرك وئىردىلر، بىر ده بالاجا ايستكانلا بىر سو. او بالاجا ايستكان داكى سو ايله ساده جه دوداغىمىزى ايسلايدىق كى، اۆلمه يك...بىزه بوتون گونو ايشگنجه وئىردىلر. ائرمىلر كىمىن قىزىل دىشلىرى وار ايدىسه اونو زورلا اسىرلىرىن آغزىن دان چىخارىردىلار. كىم مقاومت گۆستىمك اىستىيىدىسه دۆبۇب اۆلدوروردولر. منىم ده دىشلىرىمى زورلا چكىب چىخاردىلار^{۲۰}."

آذربايجان مىللى اوردوسونون قادين ظابطلىرىن دن بىرى اولان صابيره ماحمودووا دا سويقىرىم اکتىنىن شاهيدلىرىن دن بىرى دىر. او، بو سۆزلىرى دئمىش دىر: "اوزون مدت دىر محاصره ده اولان قاراداغلىيا ارزاق داشىيان هئلىكوپتېر ۱۲ يانوار ۱۹۹۲-جى ايلده ائرمىلىرى طرفىن دن وورولدو و كندىن اهالىسى طالعيىن اومىدىنه بوراخىلدىلار...فئورالين اولىنده ائرمىلىرىنى سلاحلى قوهلىرى ۳۶۶-جى موتو ائىجى آلايىن ياردىمى ايله قاراداغلىيا يئنى دن هوجوم ائتدىلر. اهالى مقاومتتە داوام ائتدى. ۱۵ يانواردا اولان اعلان ائتمىشىدىلر كى، سون داملا قانلارينا قدر دۆبۇشه جكلر...۱۹۹۱-جى ايلين يايىن دان اوشاقلار، ياشلىلار و قادينلار كندىن هئلىكوپتېرلر واسطهسى ايله ائوكواسيا ائدىلمىشىدىلر. تخمىناً كندده اوغلانلارينا، ارلىرىنه باخماق و عسىرلرە يئمى حاضرلاماق اوچون ۱۱ قادين قالمىشى...۱۴ فئورالدا ائرمىلىرى كنده يئنى دن هوجوم ائتدىلر...من هله ده سلاح سىلرىنى و گوناھسىز اينسانلارين قىشقىرىقلىرىنى ائشىده بىلىرم^{۲۱}..."

عسىرلىرىنى ترك ائىردىلر، بىزى نوراگاه كندىنه آپارىب انبارىن زىرمىسىنه سالدىلار. ائرمىلىرى منىم ده، دىگر گىروولارىن دا قىزىل دىشلىرىنى كلبتىنله چىخاردى. ۴۳ گون اوردا قالدىق. سويون اىچىنده ساخلايىردىلار، دۆبۇردولر، ايشگنجهلر وئىردىلر. خوجالى ساكىنلىرىن دن نچهسى آجىن دان، سويوق دان، دۆبۇلمك دن دونياسىنى دىيشدى... بو گون ساغام، ياشايىرام، اما اسىرلىكده چكىدىكلىرىم، او مودحىش گونلرى، عذاب-اذىتى آغىر يوك كىمى اۆزومله داشىيىرام^{۱۸}."

حسىنووا حقىقتىن دندىكلىرىن دن: "ائرمىلىرىنى سلاحلىلار بىزى محاصره يه ائلمىشىدىلار. گۆزوموز نه لر گۆرمه دى؟ - كندچىمىز ائلدارى گۆزوموزون قاباغىندا آغاچان اۆلدوردولر. - آغاچان، دۆيه-دۆيه. كندده يولون، آسفالتىن قىراغىندا "پىر" دئىلن يئرده اۆلدوردولر اونو. تۆكۆلدولر، آغاچان دۆبۇب اۆلدوردولر. سونرا دا منىم گلىنىمىن آتاسىنى اۆلدوردولر. هئچ بىلمدىم نه ايله ووردولار اما كىشى نىن باشى ايكى يئره پارالاندى. سونرا دا قويدولار ماشىنىن آلتىنا ازىب تانىماز حالا سالدىلار. جمعيت (نىنگى) كندى يانىندا زاهىد آدىلى كندچىمىزى اۆلدوردولر. قارداشى قىشقىرىماق اىسته ينده اليمى توتدوم آغزىنا كى، سسى ائشىدىلمه سىن. اليمى قان چىخانا قدر دىشله مىشىدى. واقىف ايدى آدى... الله اۆلنلر يئنه رحمت ائله سىن، همىن عذابلار دۆزمه دى اۆلدو^{۱۹}."

نوفل علىغوىن دندىكلىرىن دن: "خانكندى تورمه سىنده اسىر ايدىك. بىر جاوان كندچىمىز واردى - وطن آدىندا، اونو گۆزومون قاباغىندا اۆلدورمه يه آپاردىلار. تورمه ده بىزه نظارت ائدن ائرمىلىرىن سوروشدوم كى، او اوشاغى هارا آپاردىلار؟ دندى كى، آپاردىلار

^{۱۸} قاراداغلى فاجعه سىن دن ۳۰ ايل اۆتور-

https://azertag.az/xeber/Qaradagli_faciesin_den_30_il_otur-2017367

^{۱۹} ياغايئوا ق، اصلانوش. قاراداغلى سويقىرىمى: شاهيدلىرىن دىلى ايله. (ائرمىستان سلاحلى قوهلىرىنن آذربايجانين خوجاوند رايونونون قاراداغلى كندىنده تورتىدىكى سويقىرىمىن قوربانلار يئنىن خاطر سىنه حصر اولونور). باكى، "علم و تحصيل"، ۲۰۱۳، ص. ۱۰۵

^{۲۰} ياغايئوا ق، اصلانوش. قاراداغلى سويقىرىمى: شاهيدلىرىن دىلى ايله. (ائرمىستان سلاحلى قوهلىرىنن آذربايجانين خوجاوند رايونونون قاراداغلى كندىنده تورتىدىكى سويقىرىمىن قوربانلار يئنىن خاطر سىنه حصر اولونور). باكى، "علم و تحصيل"، ۲۰۱۳، ص. ۱۰۹

^{۲۱}

https://az.wikipedia.org/wiki/Qarada%C4%9Fl%C4%B1_q%C9%99tliam%C4%B1

کامپانیاسینین فعال ایشتیراکی لارین دان بیری اولموش دور. او، قاراداغلی، خوجالی و آذربایجانین بیری سیرا دیگر یاشاییش منطقه لرینده دینج اینسانلارا قارشى سویقیریم جینایت لرینه بیلاواسیته رهبرلیک ائدن شخص لردن اولموش دور. مارکار مثلکونیان "منیم قارداشیمین یولو" کیتابیندا مونتنین قاراداغلینین ایشغالیندا ایشتیراکی ایله باغلی بون لاری یازیر: "... او، سویوققانلی لیکلا "ب-۷"-نی چینیینه قویدو، هدفی سئجدی و تتیگی باسدی. بیرینجی مرمی گورولتو ایله ایکینجی مرتبه ده کی کونج پنجره دن ایچری داخیل اولدو، ایچریده هر شئی یاندیردی. پنجره دن ساری آلوو پوسکوردو. بو، سیقنال ایدی و هوجوم ائدن لر کندی گول له یاغیشینا توتدو. ...گونورتا ساعت ۵-۵ ده دستهلر تاپشیریغی یئرینه یئتیردی. همین گون ائرنی طرفدن جمعی بیری دؤیوش چو اولدورولموشدو. دوشمن طرفدن ایسه ایکی نفر اولدورولموش، اسیر گؤتورولموش ۴۸ نفر آذربایجان لی ایسه یوک آتوموبیلینه طرف ایره لیه بیردی. اسیرلر ایستپاناکثرته (خانکندینه) آپاریلدی و آذربایجان لی لارین الینده اولان ائرنی اسیرلری ایله ده ییش دیریلنه قدر اورادا ساخلانیلدی. ...آرابو و آرامو دستهلرین دؤیوشچولری (قاراداغلی کندی نین ایشغالیندا ایشتیراک ائتمیش موزدلو ائرنی تئروورچولارین دان عبارت دستهلر - رتد.) کندی کناریندا ایچریسینده دینج اینسان لارین، او جمله دن قادین لارین دا اولدوغو ۳۸ اسیری خنده یه آتدی لار. آرابو و آرامو دستهلرین عسگرلری اسیرلری گول له لمه یه باشلادی لار و بیچاق لاری ایله، استثناسیز اولراق، هامی سینی دوغرادى لار. آشتاراک دان اولان وطن پرور دسته سی نین ۵ عضو دن بیری اولان ائدو بیر نچه نفرین اوزرینه بئزین تۆکدو و یاندیریلیمیش کیریتی اولنلارین اوستونه آتدی. مونته خنده یه یاخینلاشاندا اورادا یانمیش مئییتلرین قالیق لاری وار ایدی. ...عمومی لیکده، ایکی گون عرضینده قاراداغلیدا

ائرنی لرین قاراداغلیدا تورتدیکلری سویقیریم باره ده اعتراف لاری

فرانسا، آتش، لیوان و بیری سیرا دیگر اروپا اولکه لرینده تورکیه سیاست آدام لارینا، عموماً تورکلره قارشى تئروور اکتلاری تورتیمیش، "آسالا" تئروور تشکیلاتینین آپاریجی فیقورلارین دان بیری ساییلان بین الخالق تئروورچو مونته مثلکونیانین قارداشی مارکار مثلکونیانین "منیم قارداشیمین یولو" کیتابیندا^{۲۲} یازیلیر: "... او، سویوققانلی لیکلا "ب-۷"-نی چینیینه قویدو، هدفی سئجدی و تتیگی باسدی. بیرینجی مرمی گورولتو ایله ایکینجی مرتبه ده کی کونج پنجره دن ایچری داخیل اولدو، ایچریده هر شئی یاندیردی. پنجره دن ساری آلوو پوسکوردو. بو، سیقنال ایدی و هوجوم ائدن لر کندی گول له یاغیشینا توتدو..."

مارکار مثلکونیان اؤز اثرینی قارداشی، "آسالا"^{۲۳} بین الخالق ائرنی تئروور تشکیلاتینین رهبرلرین دن بیری اولموش مونته مثلکونیانین آذربایجان تورپاق لارینین ایشغالین داکا ایشتیراکینا حصر ائدیب.

۱۹۸۹-جو ایله ده مونته مثلکونیان ائرنیستانا دعوت اولونموش و بورادا آذربایجانا قارشى ایشغالچى لیک

Melkonian, Markar. My Brother's Road: "An American's Fateful Journey to Armenia I.B. Tauris. 2005, 344 p.

^{۲۳} طالیلی س.ع. - آسالانین آنتی-آذربایجان آکسیالاریندا ایشتیراکی بیئی تئروور دالغاسی یارادا بیلر - شرح

<https://az.trend.az/azerbaijan/politics/3274579.html>

) term. *Havastani Azatagrut'yan Hay Gaghtni Banak* (۱۹۹۱-۱۹۷۵-جی ایله رده فعالیت گؤستریمیش ائرنی تئروور تشکیلاتی دیر. تورکیه جومهریتی طرفین دن تئروور تشکیلاتی کیمی تانیمیش دیر. "ائرنیستانین آزادلیغی اوغروندا گیزلی ائرنی اوردوسو" آدلانان بو تشکیلاتین آدینین ابرویاتوراسی اینگیلیسجه " *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia* " کیمی دیر. آسالانین اساس مقصدی شرقی تورکیه، شمالی ایران و آذربایجانین ناخچیوان و داغلیق قاراباغ بؤلگه لری نین ده داخیل اولدوغو بیری اراضیده "بؤیوک ائرنیستان" دؤولتی قورماق دیر. آسالا اساساً تورکیه و آذربایجان وطنداش لارینا قارشى تئروور اکتلاری حیانا کئچیریر. تشکیلاتین "ابو نیدال"، "قارا سننتیابر" کیمی تئروور قروپ لاری ایله علاقه لری نین یارادیلما سیندا اونون لیدنری آکوپ آکوپیانین بؤیوک رولو اولموش دور.

کنچمیش داغلیق قاراباغ موختار ویلایتی نین خوجاوند (کنچمیش مارتونی) رایونونون قاراداغلی کندینه هوجوم ائدهرک، همین کندین ساکین لری حسنوو آلتای محمد اوغلونو و حسنیوو خیال حبیب اوغلونو اودلو سلاحلا قتله یئتیرمه سی فاکتینا گۆره ۲۹ فئورال ۱۹۹۲-جی ایله قاراباغ رایونلار آراسی پروکوروولوغو طرفین دن آذربایجان رئیسپولیکاسی جنایت مجله سینین ۷۰ و ۹۴-جو ماده سی نین ۴، ۶-جی بندلری ایله (کۆهنه رئاکسیادا) ۶۴۵۲۶ سالی جینایت ایشی باشلاناراق ایستینتاق آپاریلیمیش دیر. ایش اوزره بیر سیرا ایستینتاق-عملیات تدبیرلری ایجرا ائدیلمکله، ضررچکمیش و شاهیدلر دیندیریلیمیش، محکمه-طب، محکمه بالیستیک و محکمه-بیولوژی ائکسپرتیزالار کئچیریلیمیش، لاکین جینایت تۆرتمیش شخص لر معین ائدیلمه دیگینه گۆره سونونجو دفعه ۲۰ دئکابر ۱۹۹۲-جی ایل تاریخده جینایت ایشی نین ایجراعاتی همین دؤورده قوه ده اولان آذربایجان رئیسپولیکاسی جنایت مجله سینین ۲۰۹-جو ماده سی نین ۳-جو بندینه اساساً دایاندیریلیمیش دیر .

۱۸ دئکابر ۲۰۰۳-جو ایل تاریخده آذربایجان رئیسپولیکاسی باش پروکوروونون، داخیلی ایشلر نظری نین و میلی تهلوهک سیزلیک نظری نین امری ایله یارادیلیمیش بیرگه ایستینتاق عملیات قروپوندا یوخاریدا گۆسته ریلن جینایت ایشی اؤیرنیلیمیش، ۱۸ مای ۲۰۰۴-جو ایل تاریخده جینایت ایشی نین ایجراعاتینین دایاندیریلیماسی باره ده ۲۰ دئکابر ۱۹۹۲-جی ایل تاریخلی قرار لغو ائدیلمیش و جینایت ایشی نین ایجراعاتی تزه لنهرک بیرگه ایستینتاق عملیات قروپونون ایجراعاتیندا اولان ۸۰۳۷۷ سالی جینایت ایشینه بیرلشدیریلیمیش دیر .

۱۵-۱۷ فئورال ۱۹۹۲-جی ایل تاریخده ائرمنی سلاحلی بیرلشمه لری طرفین دن قاراداغلی کندینه سلاحلی باسقین نتیجه سینده ۴۹ نفرین قصاداً اؤلدورولمه سی، ۵۷ نفره ایشگنجه لر وئریمه سی

و اونون اطرافیندا ۵۳ آذربایجانلی قتله یئتیریلیمیشدی^{۲۴}...

قاراداغلی فاجعه سی ایله آذربایجان رئیسپولیکاسینین حقوقی آددیم لاری

قاراداغلی فاجعه سی ایله باغلی آذربایجان رئیسپولیکاسینین باش پروکوروولوق معلوماتیندا بیلدیریلیر کی، ائرمنی سلاحلی بیرلشمه لری نین عضولری آذربایجانلی لاری بیر میلی قروپ کیمی محو ائتمک مقصدیله ۱۴-۱۷ فئورال ۱۹۹۲-جی ایل تاریخ لرینده خوجاوندین قاراداغلی کند ساکین لرین دن ۹-و آزیاشلی، ۱۰-و قادین، ۱۴-و ۶۰ یاشدان یوخاری، ۳۴-و کیشی جینسین دن اولان جاوان لار اولماقلا ۶۷ نفری اؤلدورولر. ایکی نفره آغیر بدن خسارت لری یئتیریب، ۹-نو ایسه گیروو گۆتورولر. عینی زاماندا یاشاییش بینالارینی و دؤولت اوبیئکت لرینی غارت ائدهرک یاندیریب لار. آذربایجان اراضی لرینده قانون سوز فعالیت گۆسترن سئپاراتچی رژیمنین سلاحلی حربی بیرلشمه لری و ائرمنیستان سلاحلی قوه لری طرفین دن یئرلی آذربایجانلی اهالییه قارشى توره دیلن سوله و اینسان لیق علئییه نه، هابئله محاربه و دیگر جینایت لرین آراشدیریلیماسی مقصدیله ایستینتاق-عملیات قروپو یارادیلیب. حاضردا رئیسپولیکا حربی پروکوروولوغوندا جینایت مجله سی نین موافیق ماده لری ایله ایستینتاق تدبیرلری داوام ائندیریلیر^{۲۵}.

آذربایجان رئیسپولیکاسی باش پروکوروولوغونون بیرگه ایستینتاق-عملیات قروپوندا ایستینتاق ائدیلمی ۸۰۳۷۷ سالی جینایت ایشی نین قاراداغلی سویقیریمی ائپیزودو اوزره آرایشیندا قئید اولونور کی، "۱۹۹۲-جی ایل فئورال آیینین ۱۵-دن ۱۶-نا کئچن گئجه ائرمنی سلاحلی قولدور دسته لری نین

^{۲۴} پاغاینوا ق، اصلانوو ش. قاراداغلی سویقیریمی: شاهیدلرین دلی ایله. (ائرمنیستان سلاحلی قولری نین آذربایجانین خوجاوند رایونونون قاراداغلی کندینده تورتدیگی سویقیریمین قوربان لارینین خاطره سینده حصر اولونور). باکی، "علم و تحصیل"، ۲۰۱۳، ص. ۹۹-۱۰۱

^{۲۵} <https://oxu.az/society/574304>

“قاراداغلی سویقیریمی تۆردیلرکن سویقیریمما گۆره جینایت مسئولیتینی نظرده توتان مادهنین ۰۱,۰۹,۲۰۰۰-جی ایل تاریخه دک قوهده اولموش آذربایجان رئیسپولیکاسی جینایت مجلله سینده نظرده توتولماماسینا باخمایارق، همین جینایت عمل لرینین ۲۰۰۰-جی ایلین سننتیابر آیینین ۱-دن قوهیه مینمیش آذربایجان رئیسپولیکاسی جینایت مجله سینین ۱۶-جی فصلینده نظرده توتولموش صلح و اینسان لیک علئیهینه جینایت لره عاید اولماسینی، هابئله بیرلشمیش میللت لر تشکیلاتینین باش مجلسی نین "مدتین حربی جینایت لره و بشریته قارشو جینایت لره تطبیق ائدیلمه مه سی حاقیندا" ۲۶ نوایر ۱۹۶۸-جی ایل تاریخلی قطعنامه سی ایله قبول ائدیلمیش و ۱۱ نوایر ۱۹۷۰-جی ایله قوهیه مینمیش کونوئسیاسینی، یوخاریدا صدالانان جینایت لره تۆردیلدیگی واختدان آسیلی اولمایارق هئج بیر مدت تطبیق ائدیلمه مه سی باره ده آذربایجان رئیسپولیکاسی جینایت مجله سینین ۷۵,۵-جی ماده سینده نظرده توتولموش صلح و اینسان لیک علئیهینه جینایت لره تۆرتمیش شخص لره همین ماده نین مسئولیته جلب ائتمه مدت لرینین محدودلاشدیریلماسینا دایر مدعالارینی، بوندان باشقا آذربایجان رئیسپولیکاسی کونستیتوسیاسینین ۱۵۱-جی ماده سینده اساساً آذربایجان رئیسپولیکاسینین قانونئریجی لیک سیستمینه داخل اولان نورماتیو-حقوقی آکت لار ایله (آذربایجان رئیسپولیکاسینین کونستیتوسیاسی و رئفئرنندوملا قبول ائدیلمه آکت لار استئنا اولماقلا) آذربایجان رئیسپولیکاسینین طرفدار چیخدیگی دؤولت لار آراسی موقاویله لر آراسیندا ضدیت یارانارسا همین بین الخالق موقاویله لرین تطبیق ائدیلمه یی، بو قبیل دن جینایت لره تۆرتمیش آذربایجان رئیسپولیکاسی وطنداش لاری، اجنبی لر و یا وطنداش لیغی اولمایان شخص لری جینایت لری تۆردیلمه سی یئرین دن آسیلی اولمایارق بو مجلله اساسیندا جینایت مسئولیتینه جلب ائدیلمه سی و

فاکتی ۱۷ اییول ۲۰۰۵-جی ایل تاریخده آذربایجان رئیسپولیکاسی باش پروکورورونون معاوینی، آذربایجان رئیسپولیکاسینین حربی پروکورور و عدلیه ژنرال-لئیتنانتی خانلار ولیئو طرفین دن آذربایجان رئیسپولیکاسی جینایت مجله سینین ۱۰۳-جو ماده سینده توصیف ائدیلمیش و جینایت ایشی نین ایستینتاقی داوام ائتدیریلیمیش دیر .

آذربایجان رئیسپولیکاسینین داغلیق قاراباغ بؤلگه سینده یاشایان و ائرمینیستان رئیسپولیکاسین دان گلمیش میللت چی ائرمی لردن عیبارت تشکیل اولونموش قانون سوز سلاح لی بیرلشمه لر طرفین دن خوجاوند (کئچمیش مارتونی) رایونونون قاراداغلی کندینده یاشایان آذربایجانلی اهالینی بیر میلی قروپ کیمی بوتؤلوکده و یا قیسماً محو ائتمک مقصدیله سلاح لی هوجوم ائدرک کند ساکین لرینی اؤلدورمه و بین الخالق حقوق نورمالاری و آذربایجان رئیسپولیکاسی قانون لاری ایله معین ائدیلمیش اساسلار اولمادان خوجاوند (کئچمیش مارتونی) رایونونون اراضی سینده قانونی یئرلشن آذربایجان لی لاری مجبوری حرکت لرله دیدرگین سالما جینایت لرینده اتهام اولونان مارتیروسیان ولادیمیر قئورقئیویچ و دانئیلیان سلاویک ماکاروویچین ۲ اییون ۲۰۰۸-جی ایل تاریخده، نسیبیان قریقوری یئقیائوویچین ایسه ۱۳ اییون ۲۰۰۸-جی ایل تاریخده آذربایجان رئیسپولیکاسی جینایت مجله سینین ۱۰۳ و ۱۰۷-جی ماده لری ایله تقصیرلن دیربلن شخص قیسمینده جلب اولونمالاری حاقیندا قرار چیخاریلیمیش، باکی شهری یاسامال رایون محکمه سی نین قرار ایله باره لرینده حبس قطعی امکان تدبیری سئچیلیمیش و آختاریش لاری تأمین ائدیلمیش دیر .”

آذربایجان رئیسپولیکاسی باش پروکورورلوغونون بیرگه ایستینتاق-عملیات قروپوندا ایستینتاق ائدیلمه ۸۰۳۷۷ سالی جینایت ایشی نین قاراداغلی سویقیریمی ائپیزودو اوزره آراییشیندا بیلدیرلیر کی،

مدعالارینی نظره آلاق مارتیروسیان ولادیمیر قورقئیویچ، مارتیروسیان کامو قورقئیویچ، بابایان وارتان ائمیلوویچ، آیراپئتیان گاگا موخانوویچ، دانیلیان سلاویک آرسنووویچ، نسیبیان قریقوری یئقیانوویچ، میکائیلان والئری لئوانووویچین تورتدیکلری عملده بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتینین باش مجلسینین "سویقیریم جینایتی نین قارشسی سنین آلینماسی و اونا گۆره جزالاندیرما حاقیندا" ۹ دئکابر ۱۹۴۸-جی ایل تاریخلی کونوئسیاسیندا و آذربایجان رئسپوبلیکاسی جنایت مجله سنین ۱۰۷-جی ماده سینده نظرده توتولموش سویقیریم، همچنین آذربایجان رئسپوبلیکاسی جنایت مجله سنین ۱۰۷-جی ماده سینده نظرده توتولموش دئپورتاسیا جینایتلری نین ترکیبی اولدوغونا گۆره اونلارین آذربایجان رئسپوبلیکاسی جنایت مجله سنین ۱۰۳ و ۱۰۷-جی ماده لری ایله تقصیرلن دیریلن شخص کیمی جلب اولونمالاری باره ده قرارلار چیخاریلیمیش، باره لرینده محکمه لر طرفین دن حیس قطعی امکان تدبیری سئچیلیمیش و اونلارین آختاریشینین حیانا کئچیریلیمه سی اوچون سندلرین مووافق اورگان لارا گۆندریلمه سی تعیین ائدیلمیش دیر^{۲۶}."

آذربایجان رئسپوبلیکاسینین اینسان حقوق لاری اوزره مووگیلی (اومبودسمان) سبینه علیئوا قاراداغلی فاجعه سی نین ۳۰-جو ایلدؤنومو ایله باغلی بئین الخالق ایجتیماعیته ائدیگی چاغیریشدا قئید اولونوب کی، "۱۹۹۲-جی ایل فئوالین ۱۷-ده ائرمنیستان ساحلی قوه لری آذربایجانین خوجاوند رایونونون قاراداغلی کندینه حربی تجاویز ائتمکله مولکی اهالییه قارشسی سویقیریمی جینایتی تۆردیب. بو قانلی جینایت نتیجه سینده قاراداغلی کندی ایشغال اولوناراق یاندیریلیب، ۱۱۸ نفر دینج ساکین گیروو

جزالاندیریلیماسی، ائله جه ده آذربایجان رئسپوبلیکاسی جنایت پروسسوآل مجله سنین ۲،۳-جو ماده سینده ده آذربایجان رئسپوبلیکاسینین طرفدار چیخدیغی بین الخالق موقاوله لره بو مجله دن فرقلی دیگر قایدالار معین اولوندوقدا، بین الخالق موقاوله نین قایدالارینین تطبیق ائدیلمه سی نین نظرده توتولدوغونو، آذربایجان رئسپوبلیکاسینین ۲۵ دئکابر ۲۰۰۱-جی ایل تاریخ دن قوشولدوغو، ۱۱،۱۹۵۰-۰۴-جی ایل تاریخ ده آوروپا شوراسیندا قبول اولونموش "اینسان حقوق لارینین و اساس آزادلیق لارین مدافعه سی حاقیندا" کونوئسیانین ۷-جی ماده سی نین ۲-جی بندینه اساساً تۆردیلدیگی زامان سیویل اۆلکه لرین تانیدیغی اساس حقوق پرنسیپلرینه مووافق اولاراق جینایت حساب ائدیلن هر هانسی حرکت و یا حرکت سیزلیک تۆرتمه یه گۆره ایسته نیلن شخصین محاکیمه ائدیلمه سینه و یا جزالاندیریلیماسینا مانع اولماماسی، آذربایجان رئسپوبلیکاسینین ۲۲ یول ۱۹۹۲-جی ایل تاریخ ده قوشولدوغو بیر لشمیش میللتلر تشکیلاتینین باش آسامبلیئاسینین مولکی و سیاسی حقوق لار حاقیندا بین الخالق پکتین ۶-جی ماده سی نین ۳-جو بندینه اساساً حیات دان محروم ائتمه گئوسید جینایتی ترکیبی داشییارسا، نظرده ساخلاماق لازیم دیر کی، حاضر دا ماده نین هئچ بیر مدعاسی حاضر کی پکتدا ایشتیراک ائدن دؤولت لره، گئوسید جینایت لری نین اؤنلنمه سی و اونا گۆره جزا حاقیندا کونوئسیاسینین مدعالارینا او یغون اولاراق قبول ائدیلن ایستینلن عهده لیک دن هئچ بیر وجهله گئری چکیلمک حقوقو وئرمه مه سی، پکتین ۱۵-جی ماده سی نین ۲-جی بندینه اساساً حاضر کی ماده نین هئچ بیر مدعاسی، تۆردیلدیگی آندا بین الخالق حقوق طرفین دن قبول ائدیلن عمومی حقوق پرنسیپلرینه او یغون اولاراق جینایت عملی ساییلان ایسته نیلن حرکت و خطایا گۆره ایسته نیلن شخصین محکمه یه وئریلمه سینه و جزالاندیریلیماسینا انگل تۆرتمه مه سی باره ده

^{۲۶} باغایئوا ق.، آسلانوش. قاراداغلی سویقیریمی: شاهیدلرین دیلی ایله. (ائرمنیستان ساحلی قوملری نین آذربایجانین خوجاوند رایونونون قاراداغلی کندینه تۆردیلدیگی سویقیریمین قوربان لارینین خاطره سینده حصر اولونور). باکی، "علم و تحصیل"، ۲۰۱۳، ص. ۱۴۲-۱۵۲.

خالقینین و دۆولتینین تجاوزه، تئروورا و ایشغالا معروض قالماسینین اؤیرنیلمه سی باخیمیندان اهمیت کسب ائدیر.

تاریخی و ازهلی تورپاق لاریمیزین مدافعه سی و اراضی بوتؤولوگو اوغروندا جان لارینی فدا ائتمیش شهیدلریمیزین خاطره سینده درین احتیرام علامتی اولاراق خوجاوند رایون ایجرا حاکمیتی طرفیندن "یئنی خوجاوند" قصبه سینده "شهیدلر خیابانی" خاطره کومپلئکسی، رایونون دوشمن ایشغالیندان آزاد اولونموش، قدیم یاشایش مسکنی "ترگیزتپه" اراضی سینده رایون شهیدلری نین، عینی زاماندا بو اراضی لر اوغروندا گئدن دؤیوش لرده قهرمانجاسینا دؤیوشموش شهید اولموش وطن اوؤلادلارینین عزیز خاطره سینده "شهیدلر" عابده کومپلئکسی، ۲۰۱۲-جی ایلده قاراداغلی کند ساکین لری نین شخصی وسایطی حسابینا "یئنی قاراداغلی" قصبه سینده قاراداغلی کند شهیدلری نین و فاجعه قوربان لارینین خاطره سینده عابده اوچال دیمیش، هر ایل ۱۷ فئورال تاریخینده همین عابده نین اؤنونده شهید عائله لری نین، رایون ایجتیماعیتی نین، مئدیا منسوب لارینین و دیگر قوناق لارین ایشتیراکی ایله گئنیش آنیم مراسیم لری کئچیریلیر. ۲۰۱۷-جی ایل فئورال آیینین ۲۵-دن ۲۶-نا کئچن گئجه ائرمینستان سلاحلی قوه لری نین خوجاوند ایستیقامتینده حیاتا کئچیرمک ایستدیکلری تخریباتین قارشسی سینی آلارکن قهرمانجاسینا شهید اولموش ایگید حربی چی لری میزین خاطره سینده خوجاوند قصبه سینده "خاطره" پارکی یارادیلیمیش دیر.

قئید ائدک کی، ۱۹۸۸-۱۹۹۲-جی ایللر عرضینده داغلیق قاراباغ اراضی سینده آذربایجان وطنداش لارینا قارشسی ائرمینی میللتیندن اولان ۱۹۵ نفر سویقیریم، تئروور، دئپورتاسیا و دیگر خصوصی ایله آغیر جینایت لری تۆرتمه سی حاقدا ایستر مطبوعاتدا، ایسترده کیتابلاردا، ایسترسه ده آذربایجان حقوق-

گۆتورولوب و اونلاردان ۶۸ نفری امان سیزجاسینا قتله یئتیریلیب. ائرمینستانین حربی-سیاسی رهبرلیگی نین آذربایجان لی لارا قارشسی حیاتا کئچیردیگی ایشغال چی لیک و ائتنیک تمیزلمه سیاستی نین داوامی، آذربایجان خالقینا بسله دیگی نیفرتین ایفاده سی اولان قاراداغلی سویقیریمینا بئین الخالق قورومار طرفیندن حقوقی قیمت وئرلمه لی، صلح و بشریت علئیهینه یؤنلمیش بو جینایت عملینی تۆردن لر بئین الخالق حقوقی مسؤلیته جلب ائدیلمه لی دیرلر.^{۲۷}

قاراداغلی فاجعه سی ایله بئین الخالق و رئگیونال تشکیلاتلارین مؤوقعی

قاراداغلی فاجعه سی ایله باغلی بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتینا، موختلیف بئین الخالق و رئگیونال تشکیلاتلارا آذربایجان طرفیندن دفعه لرله حادثه باره ده مکتوب لار گۆندریلمیش دیر. قیرمیزی خاچ کومیته سی آذربایجان لی مولکی شخص لری ن اؤلدورولمه سینی قینامیش دیر.

نتیجه

ایگیرمینجی عصرین اول لرینده آذربایجان لی لارین ائرمینی لر و اونلاری دستکله یین رئگیونال و بئین الخالق گۆجلرین دسته یی ایله آذربایجان خالقینا قارشسی ایرقی، دینی آیریسئچکی لیک سیاستی ائتمیش، تورپاق لاریمیز ایشغال ائدیلمیش، آذربایجان خالق تاریخی آذربایجان تورپاقلاریندن کۆچورولموش، تورک-موسلمان خالق لارینا قارشسی ائتنیک تمیزلمه و سویقیریمی سیاستی حیاتا کئچیریلیمیش دیر. بئله سویقیریم لاردان بیر ایل اولان قاراداغلی فاجعه سی نین هم یئرلی ایجتیماعیته، هم ده دنیا ایجتیماعیتینه چاندیتریماسی آذربایجان حقیقت لری نین، آذربایجان خالقینین باشینا گتیریلرن موصیبت لری ن، آذربایجان

^{۲۷} اومبودسمان قاراداغلی فاجعه سی ایله باغلی چاغیریش ائدیپ-

<https://apa.az/az/sosial/ombudsman-qaradagli-faciasi-ile-bagli-cagiris-edib-687236>

فاجعه‌سی حاقدا معلوماتلار بئین الخالق و رئگيونلار تشکيلاتلارا، دونيا مطبوعاتينا و علمي تدقیقاتلار مرکزلینه اطرافلی، فاکت، دلیل و سندلر اساسیندا معلوماتلار چاتدیریلمالی دیر.

قائبات

1. Sübhan Talıblı - Qarabağ üstündə ermənilər hansı əsas və faktla torpaq iddiaları edirlər? ŞƏRH-
<https://sia.az/az/news/social/771630.html>
2. Pağayeva Q., Aslanov Ş. Qaradağlı Soyqırımı: Şahidlərin dili ilə. (Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin Azərbaycanın Xocavənd rayonunun Qaradağlı kəndində törətdiyi soyqırımın qurbanlarının xatirəsinə həsr olunur). Bakı, "Elm və təhsil", 2013, s. 31-33
3. Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti. II cildə, II cild, Bakı: "Şərq-Qərb", 2007, s. 24.
4. Салаев, Г. 40 дней Ходжалы: "героям" 366-го полка посвящается. Молодежь Азербайджана.- 1992.- 4 апреля.- с.-2
5. Литовкин, В. Десантники будут прикрывать вывод 366-го полка из Степанакерта. Известия.- 1992.- 3 марта.- с..
6. Vəliyev, X. 366-cı alayın hərbi quluqçularının və digər şəxslərin Xocalı Soyqırımında iştirakı tam sübuta yetirilib. Yeni Azərbaycan.- 2011.- 26 fevral.- s.11.
7. Əlioğlu, S. Xocalı: ["366-ci" diviziyanın törətdiyi qırğından 366 gün keçir]. 525-ci qəzet.- 1993.- 26 fevral.- s.4.
8. Məmmədov, E. Xocalı dörd ay tam mühasirədə qaldı: 366-cı motoatıcı alayın qəragahında əməliyyat planı hazırlandı. İki sahil.- 2008.- 26 fevral.- s.5.
9. **Today, Azerbaijan commemorates the 26th anniversary of the Garadaghly massacre committed by Armenian armed forces-**
<http://defence.az/en/news/124474/26-years-pass-since-garadaghly-massacre>
10. **Garadaghly Massacre through the eyes of witness-**
<https://en.azvision.az/news/81073/garadaghly-massacre-through-the-eyes-of-witness.html>
11. Zülfiqarlı M. P. Qaradağlı faciəsi: Dağlıq Qarabağda erməni terroru: 17 fevral 1992-ci il. Bakı: 2010, Qanun, s.10
12. https://az.wikipedia.org/wiki/Qarada%C4%9Fl%C4%B1_q%C9%99tlam%C4%B1
13. <http://www.xocavend-ih.gov.az/news/1056.html>
14. https://azertag.az/xeber/Qaradagli_faciesi_qurbanlarinin_xatiresi_anilib-1247282
15. 2-ci Xocalı soyqırımı – Qaradağlı faciəsinin 19-cu ili tamamlandı--<http://www.yalquzaq.com/?p=18069>
16. Qaradağlı faciəsindən 30 il ötür-
https://azertag.az/xeber/Qaradagli_faciesinden_30_il_otur-2017367
17. https://az.wikipedia.org/wiki/Qarada%C4%9Fl%C4%B1_q%C9%99tlam%C4%B1
18. Melkonian, Markar. My Brother's Road: An American's Fateful Journey to Armenia I.B. Tauris. 2005, 344 p.
19. Talıblı S.Ə.- ASALA-nın anti-Azərbaycan aksiyalarında iştirakı yeni terror dalğası yarada bilər – ŞƏRH-
<https://az.trend.az/azerbaijan/politics/3274579.html>
20. <https://oxu.az/society/574304>
21. **Ombudsman Qaradağlı faciəsi ilə bağlı çağırış edib-**
<https://apa.az/az/sosial/ombudsman-qaradagli-faciesi-ile-bagli-cagiris-edib-687236>

محافظه اورگانلارینین آپاردیغی تدقیقاتلاردا فاکت و معلوماتلار واردیر.

فیکیرمهجه، هم یئرلی، هم ده دونیا ایجتیماعیتینه آذربایجانلیلارین سویقیریمین باش وئردیگی تاریخی شرایطی، تورک-موسلمان اهالییه قارشى تۆزدیلمیش سویقیریمین سببلرینی، ماهیتینی، نتیجه‌سینی، اثرمنی-داشناک، بولشئویک و خارجی قوه‌لرینین تاریخی مقصدلرینی؛ اثرمنی تجاوووزکارلارینین چیرکین نیت‌لرینین حیاتا کئچیریلمه‌سینه هاوادارلیق ائدن رئگيونل و بئین الخالق قوه‌لرین مقصدلرینی، مستقیل آذربایجان رئیسپولیکاسینین آذربایجانلیلارین سویقیریمی ایله باغلی حیاتا کئچیردگی تدبیرلرین ماهیتینی و اهمیتینی، بئین الخالق عالمه آذربایجانلیلارین سویقیریمینا عاید تاریخ فاکتلاری ایضاح ائتمه‌یی، آذربایجانلیلارین سویقیریمینا عاید هم آذربایجان، هم ده خارجی دلیللی منبع شوناسلیغا، تاریخشوناسلیغا، آرخبو ماتئریاللارینا، علمی ادبیاتا، دؤورو مطبوعاتا، فوتولارا، آذربایجان خالق جمهوریتینین (۱۹۲۰-۱۹۱۸) فؤوق العاده تحقیقات کومیسسیاسینین ماتئریاللارینی، ائله‌جه ده تاریخی سندلردن چیخیش ائده‌رک آذربایجانلیلارین سویقیریمینی بشرییه قارشى جینایت فاکتی کیمی اساسلاندیрмаغی، باکی، قوبا، شاماخی، شرقی آنادولو، ناخچیوان، زنگه زور، سالیان، نئفتچالا، لنکران، ایروان، جنوبی آذربایجانین خوی، سالماس، اورمیا بؤلگه‌لرینین شهر، قصبه، کندلرینده و دیگر بؤلگه‌لرده باش وئرمیش سویقیریم حاقیندا تاریخی حقیقتلری اطرافلی شکیلده چادیریلماسی سؤن درجه مهم و اهمیت‌لی دیر. تجاوووزکار اثرمنیستانین ۱۹۹۱-جی ایلین نوپابر - ۱۹۹۲-جی ایلین فئورال آیلاریندا جمیللی، کرکیجاهان، قوشچولار، مالی بی‌لی، مئشه‌لی، قاراداغلی کندلرینین ایشغالی زامانی اثرمنی سلاحلی دستهلری دینج اهالییه قارشى تۆرتدیک‌لری حربی جینایتلر، خوجالی فاجعه‌سی، آغدابان فاجعه‌سی، باللیقیا فاجعه‌سی، ائله‌جه ده قاراداغلی

بو ديل ده كيتاب لار يازيلىب اوخول لار قورولسون. بئله ائعتراض لار سبب اولدو كي، بنگلادش، پاكستان دان آيريلسين، البتده بو ايش بو راحتليقدا اولمادى، چوخلو اينسانلار حبسه گنديب، چوخلارى دا جانلاريني الدن وئرديلر، باشقا اؤلكه بو راحتليقدا ايسته ميريدي كي، بو ايش اولسون اما بو اؤلكه نين تورپاق لاريندا آخان قان لار اوستونلوك قازانديلار.

بنگلادش اؤلكه سى دوغو پاكستاندان آيريلدى. اؤزو اوچون بو اؤلكه نين ديلي بللى اولوب، بنگال ديلينده كيتابلار يازيلىب، اوخول لار قورولدو. بو قونو اوچون او اؤلكه ده چوخ اينسانلار اؤز جانلاريني آلدە وئريب، هلاك اولدولار، اونلارين آخيب يئره توكولن قانلارى سبب اولدو بين الخالق قورومو فنورال آي نين ايرمي بيريني ۱۹۹۹- جى ايلده دونيا آنا ديلي گونو آدلانديرسين. او گونده برى هر ايل بو گونو بوغولموش ديل لرين خالقي سايقى لاييب، بو گونو حؤرمت له آنيت بير گون بيليرلر.

آنا ديلي ندير؟ اؤنجه بير سورو هامى لار اوچون بودور. آنا ديلي، او ديل دير كي، اوشاق آناسى نين دؤل ياتاغيندا، آنا ايله بيرليك ده ايليشكلرى اولور، اونلار برابر اؤز دويغولاريني بير - بيرى ايله دگيشديريرلر. اونلارين آراسيندا ايلك دفعه سسر لر آليش - وئريش اولور، بو سسر لرى اوشاق چوخ ياخشى آنلاييب، او سسه اونسيت باغلايير. بونا گوره دير كي، اوشاق دونيا يا گؤز آچاندان سونرا آغلان زامان لار آنا سسينى ائشيتجك اوونور، راحتليق تاپير. بو ايش او سبب دن اولور كي، اوشاق او سسى تانييا بيلير، هامى محبت لر، گؤزل دويغولار يانليز بو ديلده اوشاغا چاتا بيلير. هامى سئوگولو سؤزلر ايلك دفعه بو ديلده آنادا اوشاغا دئييلير. بو سبب دن دير كي، «سوسانه

هر گون آنا ديلي

حاضر لايان: محمود بنى آدم

آى مئهربان اؤز آنام

گؤزلريمه، گؤز آنام

هر نه ديم دئمه دى

گولدن آغير سؤز آنام. (احمدهانى)

۲۱ فنورال دونيا آنا ديلي گونو آدلانيب دى. اؤنجه ليكجه بو گونون بير بئله آدلانماغى نين سببى بنگلادش اؤيرنجيلرى نين طلب لرى اولوبدور. بنگلادش ۱۹۵۲- جى ايلده دوغو پاكستان آدلاناردى. او زامانلار بو اؤلكه ده اؤيرنجى لرى نين اؤز آنا ديلينده درس اوخوماق لارى ياساق اولوموشدو. بونا گوره اونلار ائعتراض لاريني باشلاييب، ايسته ديلر كي، بنگال ديلي، اوردو ديلي نين يانيندا ايكمجى ديل اولوب،

ده قاليرلار، بو قونو سبب اولور توپلومون ساوادستيز اينسانلاري چوخالسین.

بونا گوره یونسکو چوخلو کونفرانس لار توتماق لا چالیشیر آنا دیلین نین اؤنملی اولماسینی بیلدیرسین، اینسانلارین اؤزلرینه ایناملاری اولسون، یادیرغاماق آرادان گئتسین، اوخوللاردا آنا دیلی راحتلیق لا اوخونسون. آنا دیلینده اؤگرتیم(تحصیل) سانکی دیل لری اؤیرنمک اوچون گیریش یولودور. آنا دیلینده تحصیل آلماق سبب اولار اوشاق لار آلهی دیل لری چوخ تئز اؤیرنسینلر، او قونولاردا گۆزه گلن اوغورلوق لار قازنسینلار، آنا دیلینی اؤیرنمک آلهی دیل لره ایلیشیک دئییل، بلکه یول آچاندیر.

«بولز و جینتیس» بیر اورتاق باخیشدا دئییرلر کی، کاپیتالیزم سیستمینده اوخوللاردا اولان تحصیل لر سبب اولور آداملارین کیملیگی دگیشدیریلسین، بو سیستم اینسانلاری اؤز ایناملاریندان آلیر، او اؤنملی دوشونمه لر آرادان گئدیر، آداملار بیر شئی کیمین اولورلار کی، بو سیستمین قوللوقوندا اولسونلار. بو ایکی عئلم بیلیمچی سی مریتوکراتیایارار بگلیک(تئورئمینی رد ائدیب دئییرلر کی، کاپیتالیزم سیستمینده تحصیل قونوسوندا تارزلیق یوخدور. بو سیستم چالیشیر اؤزونه سایاق اولموش طبقه نی قوروسون بئله ایشلر سبب اولور اونلار اوخوللاردا اوشاق لاری سئچمه ائله سینلر، اونلار یئته نکلی لری آختارمیرلر بلکه اؤزلرینه اوخشارلاری سئچیرلر، آما بو ایشلری بئله گؤسته ریرلر کی، سئچم لر یارار بگلیکدیر.

«شارع پور»: لذت وئرن تئورئمینده دئییر، هر بیر شئی کی، اینسانلار لذت وئره یا اونلارین آغریلارینی آرادان آپارا، آداملار اونا مثبت جاواب وئرلر.

«پارسا» دئییر: آنا دیلینده اؤگرتمه، اوخوجولار لذت وئرر، بونا گوره اونلار بو قونویا چاواب مثبت وئریرلر.

بو دؤرد مرحله دن سونرا دئمه لیک کی، بیر اؤنملی قونو باخیم دیر. بو قونو آدامین توتارینا، کئچمیش گونلرینه، ایستکلرینه باغلی دیر. اوشاق اگر تحصیل

ماریانه ایمپراطوری» دئییر: (آنا دیلی او آراج دیر کی، اوشاق اؤز کیملیگینی اوندان آلیر.) یا بو قونودا دیر کی، «نلسون ماندلا» دئییر: (اگر بیر اینسانا کی، او دیلی باجاریر سؤز دانیشسان، سنین سؤزلرین اونون بئینینه یول تاپار، آما ایسه اونون آنا دیلینده دانیشا بیلسون، او سؤزلر او اینسان نین کؤنلونده یئر تاپار.)

هامی میللتلر اؤز کولتورلری ایله تانینارلار. تاریخ ده یانلیز او میللتلر دیری قالیبلار کی، باجاریب و چالیشیلار اؤز آتا - آنا عنعنه لرینی، اسکی مدنیتلرینی قورویوب، ساخلا سینلار. بئله میللتلر هئچ واخت ایناملارینی الدن وئرمه ییبلر، اونلار فخر ائدیب، قول - بوداق وئریلر. دیل بیر بئله قونولارین قول بوداغی دیر. او کولتورلارین بوی - بوخونلو آغاج لاری دیر. هر دیلین اؤزونه سایاق دویغولاری، ایستکلری واردیر، چوخلو بو ایستکلری سانکی دیل لره تاپماق اولماز، اونلاری سانکی دیل لره آیدینلاشدیرماق اولماز. ایسه بئله سؤزلر، بئله حیسلر آلهی دیلده یازیلیب، دئییلسه ده اؤز شیرینلیگینی الدن وئرلر. هر دیلین اؤزونه سایاق چوخلو گؤستریجی لری، سیموول لاری واردیر کی، سانکی دیل لره اونلاری تاپماق اولماز، یئنی دیلده اونلار اؤز معنالارینی الدن وئرلر. بئله نشانلر هر دیلدن گئتسه، او دیلده آرادان گئتمه لی دیر. دیلی اولمویان اینسان، داها بیر کولتور، مدنیت، دویغو صاحبی دئییل.

بونا گوره یونسکو اینسانلارین آنا دیلینه اؤنم وئریب، او دیل لری آلقیشلا ییر، بو قوروما گۆره هامی دیل لری اؤنم لیگی واردیر، بو اؤنم لری بیر سیراسی بودور:

۱ - اینسانلار توپلوسونون کولتورلارینی قورماق، اونلارین مدنیت و کیملیگینی هامی اینسانلارین قورولوشوندا تانیتمه لری.

۲ - منفی اؤگرتمه لرین قاباغینی آلماق، بو قورولوش(یونسکو) بئله دوشونورکی، اوخوللاردا اؤگرتمه آنا دیلینده اولمویاندا اوشاق لار اوجا مرتبه لی تحصیل لردن دالی قالیب، چوخلاری دا یاریم تحصیل

بیلدیكلرينی دیله گتیرسین، یا باجاراماقلارینی سوروشسون هامی آرزولاری، ایستکلری اؤلوب، آرادان گنده جکدیر. داها بئله اوشاغین یوکسکلیک فیکرلری اولمویاجاق، اونون دیلی، اؤزو کیمی آلچاقلانیب داها او اوشاق اؤزونو برابر گۆرمویه جک. بئله ایشلر اولاندا اوشاغین هامی کیملیگی آرادان گنده جک، ایندی یانلیز اونو اینجیمه سی، محو اولوب، آرادان گئتمه سی اؤنم دئییل، بلکه اونون بوتون مدنیتی ده او توپلومدا محو اولمالی دیر...

آنا دیلی ان اؤنملی یول دور کی، اوشاق باجارا بیلسین بوتون دویغولارینی قورخوسوز، قایغی سیز دیله گتیرسین. آنا دیلین اوخویوب، یازان و دانیشان اوشاقلار سانکی دیل لری، او دیلده اولموش عئلمی قونولاری هامیدان یاخشی اؤیرنه بیلیرلر. بو سبب دندیر کی، اوشاق لارا آنا دیلینی اؤیرتمک اؤنجه لیکجه آتا - آنانین بورجودور.

اوشاقلار لارا آنا دیلینده شعر اوخویوب، اونلار بیچیملی سؤزلر دانیشین، اوشاقلار ریتیمیک سؤزلری چوخ سئورلر. چوخ چالیشمایین کی، اوشاقلار هامی جومله لری سیزین کیمی دوغرو دانیشسینلار، چوخ چالیشمایین اونلار یانلیش سؤزلرینی دوزلتسینلر اونلار اؤزلری بیر آز زاماندا بونو باشا دوشوب، دوغرو سؤزلری دیله گتیره جکلر. لازیم دیر اونلار آنا دیلینده دانیشاسیز.

گرک هر دن آتا - آنا اؤز اوشاغی اوچون چرن - پرن دانیشیب، اونا ماهنی لار اوخوسون. بو قونو چوخ اؤنملی دیر چونکی بونلار هامیسی اوشاغین یادیندا قالب اونو اؤز آنا دیلینه مارق لاندیراجاق، کئجمیش آنالارین باياتی لارینی یادا سالین! اونلارین چوخو هله بیزیم یادیمیزدا قالب، اونلاری یادا سالاندا اؤز آنا دیلیمیزه فخر ائدیپ، اونا ساری اوچماغیمیز گلیر.

داغلارا دولو دوشر

قار دوشر، دولو دوشر

قبریمی یول اوسته قاز

آنامین یولو دوشر.

آلان دیله اؤنم وئرمه سه، بو دیله باغلی لیغی اولماسا، اونو اؤیرنمک اوچون کؤنولسوز اولاجاق. بیلیریک کی، کؤنولو اولماق اؤیرنمه نین وئرمی دیر، ایلگی سیز اوشاق تحصیل آلماقا چوخلو وئریملری اولمویاجاق، اسناد تئورئمینه گۆره آدام لارین باسیلیب - قالخماسی نین سببی کؤنولو کدور. «بندورا» بئله دئییرلر کی، باخیش، گۆرمک، یامسی لاماقدان قباقدیر. چونکی باخیش چی اؤزونون بیلگی لرینی هنده وریندن آلیب، اونلاری پروسس ائله بییرلر، آما بو ایشلر یامسی لامادا یوخدور. بو بیلیم چی بئله دوشونور کی، اؤیرنمه، وئرم ایله فرق لی دیر. آدام لار باخیم ایله اؤیره نیرلر. اونلارین آراسیندا علاقه اولماسا وئرم (عملکرد) اولمویاجاق.

«برنشتاین» دئییر کی، بیر اوشاغین بؤیویوب، باشا چاتماسیندا، اونون توپلوم ایچینده اولماسیندا دیلین اصلی رول واریدیر. دیل واسیطه سی ایله بیر اوشاق باجاریر توپلومدا، عایله ده، یولداشلاری نین ایچینده اؤزونه سایاق اولان عنعنه لری دیله گتیرسین، اونلاری سانکی لارا دئسین، آلاهی عنعنه لردن باش چیخارتسین. «اریکلنه برگ» بئله دوشونور کی، بیر اوشاق دیل اؤیرنه بیلمز مگر اینسان لارین ایچینده بؤیویوب باشا چاتسین کی، بیر - بییرلری ایله قونوشوب، دانیشسینلار. البتده بو قونو یانی دیلی اؤیرنمک، ایله دیلی اؤیرتمک فرق لی قونودولار. ائله کی، بو تئورئم بللندیریر، اؤگرتیم قورولوشو ایکی طرفلی باغلی لیک دیر، بئله باغلی لیغی نین آراجی دا دیل دیر. اؤیرتمن له اؤیرنجی نین آراسیندا دوزگون باغلی لیک اولسا، سبب اولار او اؤلکه ده آنلام اینکشافی اولسون، اؤیرنجی لر اؤکونلوکلرینی الدن وئریب، هامی توپلوم اوچون چالیشماسینلار، بو شراییط ده اولور کی، من لیک آرادان گئدیر. هامی بیلیم چی لری ن نظرینه گۆره اوشاق لارین لاپ یاخشی ارسه مه - بوی آتما زامانی ایکی یاشدان، اون ایکی یاشا قدیر. بو سن دیر کی، اوشاق لارین توپلوم شکل لری یارانیر. ایسه بو زامانلار اوشاق باجاریلمه سه دویغولارینی،

تخلوص اونون " دمبلوو شیکسته سی " بسته سی
 کیمی یاریمچیق قالمیش عؤمرونون قیسمتی ایمیش!
 دئییلنلره گۆره، جنوبدا افسانوی سمندر قوشو کیمی
 سارنگ آدلی بالاجا نغمکار بیر قوش اولوب؛ سون
 دفعه دمبلوو داغی نین دؤشوندن پروازلانیب، ایستی
 سودا یویونوب (قوسوللانیب)، یانارداغدا پاک ووجودو
 ایله اودلارا توتوشوب، یاناراق کوله دؤنوب و نسلی
 کسلیب...

سارنگ تک آلیش، یان، آلوون عرشه اوجالسین،
 جان آتشینه قوی ایسینن میلتن اولسون!

بو، میر کاظم آسلانلی نین – سارنگین عؤمرونون
 قایه سی ایدی. بیر معناسی دا " یوز رنگ " اولان بو
 تخلوصون صاحیبینه تانری بیر نچه ایستعداد بخش
 ائلمیشدی. بئله نادیر، وئرگیلی اینسانلارا دونیادا
 همیشه تسادوف اولونمور. بیر نچه صنعتین ماهیر
 بیلیجیسی اولان سارنگی – میر کاظم بیی اؤز زمانه
 سینده موعاصیرلری چوخ یاخشی تانییردیلا. او،
 گۆرکملی عالیم، جفاکش حکیم، پئداقوق، شاعیر،
 ترجمه چی، بسته کار، موسیقیشوناس، پولیقوت
 اولاراق گئنیش شؤهرت قازانمیشدی.

آما چوخ تأسوفلر اولسون کی، ساغلیغیندا اولدوغو
 کیمی اؤلوموندن سونرا دا بیر چوخلاری ائلمیزین-
 اوبامیزین بو معنوی زیروسینی گۆرمه مزلییه
 ووروبلار....

بلی، اؤتن عصرین سرت دؤنگه لرینی،
 کئشمکشلرینی یاشامیش سارنگ اهاته سینده عؤمور
 سورن آداملاردان حتی همکارلاریندان، یاخینلاریندان
 آغیر محرومیتلر گۆرموش، هاقسیز یئر
 سیخیشدیرلمیش، اینجیدیلیمیشدیر. سانکی اون
 ایکی خالقین دیلینی بیلن بو میلّت عاشیقینی اؤز
 دوغما دیلینده آنلاماق، باشا دوشمک ایستمه
 میشدیلر.

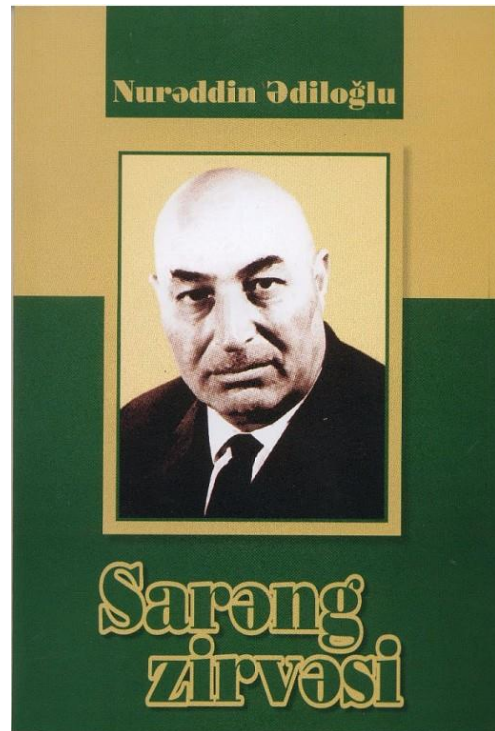
Sarəng tək alış, yan... سارنگ تک آلیش، یان...

Nurəddin ƏDİLOĞLU

نورالدین عدیل اوغلو

چئویرن : تانای شرقی دره جک

ci ildə şair, həkim, alim, bəstəkar,
 pedaqoq Mir Kazım bəy ASLANLININ -2022
 SARƏNGİN anadan olmasının 110 illiyidir.
 Yazıçı-jurnalist Nurəddin Ədiloğlunun
 Bakıda 2005-ci ildə "Yarımqıq qalmış
 şikəstə", 2012-ci ildə Sarəngin anadan
 olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş
 "Sarəng zirvəsi" kitabları nəşr olunub.
 "Xudafərin" dərgisi müəllifin Sarəng
 haqqında yazılarından birini oxucularına
 təqdim edir:

دئییلر، اؤلمک قورخولو دئییل، ساغ ایکن یاشاماق
 قورخولودور. اؤلوموندن سونرا اوزون مودت اونودولان
 تییب عالیمی میر کاظم آسلانلی بدیعی اثرلرینی
 سارنگ ادبی تخلوصو ایله قلمه آلمیشدیر. گۆرونور، بو

کاظم بیین عالمینده پوئزیا روحون موسیقیسی،
موسیقی ده قلبین پوئزییسی آنلامیلا سسلشیر.

سۆز وار موسیقیدیر روحون قیداسی،
قلبین ملهمیدیر، عشقین صداسی.
... ائی حکیم، اولسایدیم یئرینده سنین،
موسیقی اولاردی آدی نوسخمین.
بیرینه یازاردیم من " شبی-هیجران " ،
بیرینه یازاردیم " سئوگیلی جانان " ...

حکیم-شاعیرین وصفینده موسیقی خسته نی
ساغلاملاشدیران عوضسیز بیر نعمتدیر:

... دردی اریردیم، تئز قوجالداردیم،
خسته می چالغیلا من ساغالداریم.

شعرلرینده، قزلرینده، روبایلرینده سارنگ اؤز
دردینی یازان ائل آشیغینا بنزه بیر، ائله ایفا ائله دیگی
مئلودیالاری دا سانکی عشقین و قمین اوستونده
کؤکله ییردی...

بنؤوشه جارچیدیر سئودا دمیندن،
اوزونده مؤهرو وار هیجران قمیندن.
اوستونده گۆردویون شئه دامجیلاری،
یقین گۆز یاشیدیر یار سیتمیندن.

" داغلار، سیزه گلدیم دئمه یه دردیمی، داغلار! " -
دئین شاعیرین قلبی نین فرحی ده، دردی نین ملهه
می ده اؤزونه، صنعته، حاقا و وطنه اینامی ایدی:

سارنگ، حقیقته، حاقا سن یار اول،
ناکسدن، آلچاقدان، چالیش کنار اول.
ائی صنعت، ائی وطن، ای حاق سن وار اول،
یالان ضالته دوشمه یه بیلمز!..

دوزدور، شخصیته پرستیش دؤورونون ائولر بیخیب،
قاپیلار باغلادیغی وعدهلرده بی اوغلو میر کاظم
آسلانلی نین باشی نین اوستونو آلمیش قورخونج
بولودلاری داهی بسته کاریمیز اوزئییر بی حاجیبیلی
داغیتیش، اونو مودافیعه ائتمیشدیر. آنجاق همیشه
فیتری ایستعدادینا پاخیللیق، قیسقانجلیق ائندلر
دونیا سینی دییشن گونجن جاسوس کیمی اونو ایزله
میش، عؤمرونو قایچیلامیشدیر.

اوزئییر بیله اونستی میر کاظم آسلانلی نین
اوتوزونجو ایللرین تامامیندا کونسرواوتوریا دا تحصیل
آلماسی، بسته چیلیک و ایفاچیلیق صنعتینه بییلنمه
سییله سونوجلانیر. بونا قدر ایسه او، ایکی عالی مکتب
- آذربایجان کند تصروفاتی و ن.نریمانوو آدینا دؤولت
تیبب اینستیتوتونو بیتیرمیشدی. طب اینستیتوتوندا
درس دئییر، آذربایجان دؤولت علمی-تدقیقات
کورورتولوگییا و فیزیوتراپییا اینستیتوتوندا موعالیجه
مئتودلاری ایله مشغول اولوردو.

اوزئییر بی اونا - میر کاظم به یه پیانو دا
باغیشلامیشدی. میر کاظم بیین ائوینده تار، اود، سه
تار، روباب، ویالینو، قوپوز کیمی موسیقی آلتلری وار
ایدی و او بو آلتلرده چوخ گۆزل هاوالار ایفا ائدرمیش.
اونون " عاشیقین سون نغمه سی " ، " ساری
بولبول فانتازییسی " ، " باش موخممس " ،
"ماساللی ماساللاری " ، " موغام بایاتی " کیمی
اثرلری آذربایجان رادیوسونون قیزیل فوندوندا
ساخلانیلیر.

شعر ایله موسیقینی سئومه یه محکوم اولالی،
آیریلیق آتشی سارنگی ده پرگار ائله دی.

میر کاظم بی آذربایجان موغاملارینا دا چوخ یاخشی
بلد ایدی. یازدیغی مئلودیالارین اکرستی محض
موغام اوسته دی. " سۆزون یئری کؤنول،
ایسمارلاندیغی یئر دوشونجه دیر، مئیدانا چیخاران
دیلدیر " - حضرت الی (ع) بئله بویورموشدو. میر

آنجاق حیاتی باشا دوشمک، آنلاماق، درک ائتمکله اینسانلاری تانیماق آنلاییشی آیری- آیری شئیلردی. ناکسدن، آلچاقدان اوزاقلشماق سارنگ اوچون ده چتین اولوب. و اگر بئله لرینه اورجاه اولماسایدی، دمبلوو داغی نین دؤشونده حاقیقتن ده گولوستان آدلی دونیادا شؤهرت قازانا بیله جک بیر کورورت شهری اولاجاقدی! چوخ ایشیقلی آرزولاری کیمی بو نیتی نین اوستوندن قارا خط چکنلرسه آز دئییلدی:

- دئینده ده سارنگ اؤز روحونون ابدیباشارلیغینا اینانیردی.

بو گون اونون عزیز روحونون شاد و یاد اولونماغا بؤیوک حاقدی وار.

۱۹۹۲-جی ایلده ماساللیدا سارنگین ۸۰ ایللیک

یوبیلئی آدینا لاییق قئید اولوندو. لاکین ۲۰۰۲-جی

ایلده ۹۰ ایللیک یوبیلئی نین کئچیرمک تکلیفینه

محل قویان اولمادی. سؤز یوخ کی، سارنگین زنگین

ادبی ایرسی نین اؤیره نیلمه سی داوام ائتدیریلدی.

۱۹۹۶-جی ایلده ۸۵ ایللیک یوبیلئی عرفه سینده

اوخوجولارا اونون " ائله باخما، لاله " شئیر و

قزلردن عیبارت کیتابینی تقدیم اولوندو. ۲۰۰۵-جی

ایلده حیات و یارادیجیلیغینا حصر اولونموش "

یاریمچیق قالمیش شیکسته " مونوقرافیاسی ۹۵

ایللیک یوبیلئی عرفه سینده سارنگسئورله حدیییه

ائیدلیدی. آذربایجان رادیوسوندا " سارنگ عؤمرونون

هنکایته لری " آدلی بیر ساعاتلیق ماراقلی وئرلیش

رادیو-دینلگیجیلرینه تقدیم اولوندو. یئری گلمیشکن،

بو وئرلیش رادیونون قیزیل فوندونا داخل ائدیلب.

۱۰۰ ایللیگینده -۲۰۱۲-جی ایلده " سارنگ زیروه

سی " آدلی کیتاب ایشیق اوزو گوردو، تانیمیش

رئژیسور آیدین داداشوون " ترک ائتمه می... "

تاممترالی سندلی فیلمی اولکه نین جنوب بؤلگه سی

نین تاماشاچیلارینا تقدیم اولوندو.

سارنگ رقیبلرین قوووتلی چیخدی،

... تیکدیگین سارایی دوستلارین ییخدی.

ائل سؤزو دئدیله شعرلرینه،

سنی بو بؤهتانلار یامانجا سیخدی.

بو شعر ده اوستونه ساییز-حسابسیز

اویدورمالارین هوجوم چکدیگی میر کاظم بیین

اوتوپورترئتیدی. تبیی کی، هر دؤورون وفاسیز "

دوستلاری " اولور.

سارنگین سوفره سی نین باشیندا اوتوران، بیر علمی

موسسیسه ده چالیشدیغی اوزدنیراق عالیملر بئله اونو

دده-باباسی نین بی اولدوغونا، اؤزونوسه کومونیست

اولمادیغینا گؤره قیناییر، اصلینده ایسه دئدیگیمیز

کیمی، فطری ایستعدادینا پاخیللیق ائدیردیله.

آشیب-داجاقدیر ائللر قلبینده،

منیم گؤوهرلریم واختی گلنده...

بو دا میر کاظم بیین اوزاقگؤرنلیگیندن سوران وئرن

کؤنول ترانه سیدیر. اونا گؤره - اؤلوم عؤمرون سونو

دئییل، منزلباشیدیر:

اؤلوم یوخدور بو عالمده،

جیسمیم جیسمه تبددولدور.

سارنگ، حقیقتە، حاقا سن یار اول!
ناکسدن، آلقادان چالیش کنار اول!
ای صنعت، ائی وطن، ای حق، سن وار اول!
یالان ضالالتە دوشمه یه بیلمز!

آللە روحونو دایما شاد ائلسین!
نورالدین عدیل اوغلو، سارنگین تدقیقاتچیسی،
یازیچی-ژورنالیست (باکی)
@@@@@@@@@@@@

ووقار احمد

منیم مندن باشقا کیمیم وار منیم؟
منیم مندن باشقا کیمیم وار منیم؟
گۆره سن نئیلە دیم، اولوبدور قنیم؟
یادیمدان سیلینه چتین گونلریم،
منیم مندین باشقا کیمیم وار منیم؟

سیرداشیم اؤزومدور، همدیم اؤزوم؟
قم چکن قلبیمدیر، بیر ده کی، گۆزوم،
اؤزومه تسکینلیک وئریر اؤز سؤزوم،
منیم مندن باشقا کیمیم وار منیم؟

ایچریم آللولو، یاندیریر چؤلوم،
بیر کیمسه یوخدور کی، دردیمی بؤلوم،
گوزگویه باخمیرام، کدرلی گۆروم،
منیم مندن باشقا کیمیم وار منیم؟

گۆیلر ده پریشان، من ده پریشان،
اورگیم دئیینگن، اولوب دالاشان،
ائی دنیا! دئییلیم سنله باریشان،
منیم مندن باشقا کیمیم وار منیم؟

۱۳،۰۳،۲۰۲۲

سارنگ باره ده سون ایلدرده قلمه آیینان مقاله لر
روس، اینگیلیس، تورک دیلرینه ترجمه ائدیلیب و
دوניה اوخوجوسونا تقدیم اولونوب.
سارنگین " گوللر " شعیرینده اینسانپرور شاعیر
اوبرازینی گۆرمک اولور.

بیر گولدن ائشیتدیم: - باهار وار اولسون!
بیر گولدنس: -بشر بختیار اولسون!
بیر گولدن ائشیتدیم: داغویا نیفرت،
بیر گولدن د: آلاه بیزه یار اولسون!

سوندا سارنگین گونوموزله سسلشن بیر شعیرینی
اوخوجولارا تقدیم ائدیرم.

یالان دوغرولوغو اسیر آنادا،
فیتنه حاقیقتی درده سالاندا،
حیا، آبیر، عیصمت یاندا قالاندا،
دووران ضالالتە دوشمه یه بیلمز!

حیله لر سئل اولوب جیخسا قورشاغا،
آقیل موهتاج اولسا اگر آخماغا،
تورپاق بورج وئررسه اودو جاخماغا،
زامان ضالالتە دوشمه یه بیلمز!

قارغا نغمه دئسه، بولبول آغلاسا،
جهالت تیکاندان دسته باغلاسا،
لاله نین باغیرینی خزان داغلاسا،
رئیهان ضالالتە دوشمه یه بیلمز!

جاققالار دونیادا مراما یتتسه،
جئیرانلار باش آلیب مئشه دن گئتسه،
تولکو-مولکو کلیب کوخالیق ائتسه،
آسلان ضالالتە دوشمه یه بیلمز!

پنجره میزدن اوتاغا
 سن دنیز قیراغی قو قوشلارینان
 بالیق دوتورسان
 بورداسا
 قارقالار هورکور مندن
 آرامیز ائله بو
 آرامیز آراسی
 سن جیبیمده سن
 الیمده سن
 گۆزومده سن
 سن جیبیمده تهرانی دولانیرام
 سن جیبیمده خیابانی فیرانیرام
 کوچه نی
 یاغمورو
 قاری - بورانی...
 سن جیبیمده
 آخشام اولور
 موبایلیمین زنگینده آچیلیرسان
 جانلی جانلی
 اوتاغیما آچیلیرسان
 آچیلیرسان
 یاتاغیما آچیلیرسان
 آچیلیرسان
 هر آنیما آچیلیرسان
 آچیلیرسا آ
 قارقیش بو چاغا
 بو زامانا
 بو گونه
 آجی آیریلیغی دادام
 قویماد
 منه - سنه
 اؤزونو قورو
 ساچلارینین رنگی هک اولماسین

شعیریمیز - شاعیریمیز

ŞİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

حاضر لایان علی طالبی قاپاباشی ادبی خبرنگار

حیدر عبادی (باریش)

آرامیز - آراسیز

سن هر آن یانیمداسان
 موبایلیمین گورونتوسونده
 نه موتلو گورونورسن
 یئشیل بویالی دوداقلارین
 ییرتیق ییرتیق ساری کونینگین
 جییریق جییریق لی شالوارین
 داها مان دئییل کی
 مانلار کوچدو - قاچدی
 یوخسوللوق نه باهالاشدی
 آرامیز - آراسیز
 سن شیکاگودان آنلاین
 من کندیمیزدن
 گوروشوروک
 ثانیه ده - دیکه ده
 یوللار بو قدر گوده
 یوللار بو قدر قیسیسا
 یوللار بو....
 من ائویمیزدن دولانیرام سیزین شهری
 سن ده دادیرسان کندیمیزین پاییزی
 توت آغاجینین ساریشین یارپاغی
 شیکاگو پارکینا دوکولور
 پارکین سرینلیی

بو گئجه یوخودا گۆرۆشدوک یئنه

نیسگیل آلنیردی گۆزوندن سنین.
دانیشا - دانیشا بوغوردو قَهَر ،
پئشمانلیق یاغیردی سۆزوندن سنین.
هر گئجه یوخوما گیرهن گۆزل قیز...

یادینا گلیرمی سون گۆرۆشوموز ؟
گلمیشدین دئییه سن آیریلایق داها.

بوردا یوللاریمیز آیریلیر بیزیم ،
دئدین : گئت، تاپشیردیم سنی آلاها.
هر گئجه یوخوما گیرهن گۆزل قیز...

دئییردین: آیریلماق خوشبخت اولارام ،-
آیریلایق ، بلکه من خوش گونه چیخام.
خوشبخت لیک ان بؤیوک بهانهن ایدی ،
ایندی خوشبخت سن می یانیندا یوخام؟!
هر گئجه یوخوما گیرهن گۆزل قیز...

باش قویوب دیزیمین اوسته یاتاردین ،
من سیز گۆزلرینه یوخو گیریرمی ؟!
بیر واخت لار من اؤپوب سیغالایاردیم ،
ایندی ساچلارینی کیمسه هؤرورمو؟!
هر گئجه یوخوما گیرهن گۆزل قیز...

آیریلماق ایسته دین ، آیریلدیق آما ،
منیم تک سئوه نین اولماز ، اونوتما.
هله ده یولونو گۆزله بییرم من ،
قاییتسان ، هئچ آرزوم قالماز ، اونوتما ،
هر گئجه یوخوما گیرهن گۆزل قیز.

99/02/13

دوغروسو آغلاماق بوشالتمیر داها،
هر آن بولود کیمی دولان قلبیمی.
داها سئویندیرمیر دونیادا هئچ نه،
هیجران اللرینده قالان قلبیمی...

اؤزوم ده بیلیمیرم کیمه م، نه چی یم،
هله ده بیلیمیرم هاردان گلمیشم.
آتام کیم، آنام کیم؟ خاطیرلامیرام،
نه واخت دوغولموشام، هاچان اولموشم.

بیر پاییز گئجه سی، خزان الینده،
سس سیزجه سارالیب، سولان چیچه یم.
یا دا بیر قیش گونو ساختالی قارین،-
ظالیم اللرینده اولن چیچه یم.

داها بئزمیشم ده اؤزوم اؤزوم دن،
بیلیمیرم اؤزومو هارا آپاریم.
بیر قوش دا دئییلیم اوچام گۆیلره،
یاخشیزی بودور کی گورا آپاریم.

1400/10/22
20:45

علی طالبی قایاباشی

ساخلارام قلبیم ده یاشارام سنه
ایلر حسرتینده قالسامدا بئله
غزل لر قوشمالار قوشارام سنه

او تبریز عطیرلی سئوگینی آلدیم
سئویندیم یئرلردن گوی لره قدر
دویغولار بئینیم ده رقص ائيله دیلر
محو اولدو کونلومو دیدن غم - کدر

دانشدین مات قالدیم سوزوندن دئدیم
کاشکی او دانشان دیلیندن اوپوم!
هر کلمه ن قلبیمده توی توتمودولار
قویمادین آیللیب الیندن اوپوم

من سنین اونونده کیریدیم سوسدوم
بالا آناسیندا کیریین کیمی
او کوورک سسینه مست اولوب جوشدو
ماهنی بسته له دی قلبیمین سیمی

اوره بیم ایسته دی دیلیم دئمه دی
اولار قوجاقلایام بیر قوجاق سنی؟
سنی اوره بیمده ساخالایاجاقام
توتمارام کیمسه دن هئی سوراق سنی

سنی سئوه سئوه یاشایاجام
سنه دویونه جک اوره بیم مودام
سنه سوز وئریم سنین قالارام
عشقین اوره بیمده یاشایار . تامام

سنی تبریز بیللیب زیارت ائتدیم
سنی تبریز قدر سئودیم اوره بیم
عمرونون هر آنین موتلو اول - یاشا
داها بوندان اوجا یوخدور دیله بیم
سنی تبریز قدر سئودیم اوره بیم ...

سئوگی محبت دیر حیات آنلامی
گولوش دور سئوینج دیر یاشامین تامی
تک سنه آلیشیر قلبیمین شامی
ساعاتیم دقیقه م باغلیدیر سنه
سنله شیرین لشیر بو حیات منه

گونش چیخمایاندا گونشیم اولدو
گوزوم نم اولاندا غم ایله دولدو
من اوچون یوز دفعه دیریلیب اولدو
قوربان اولوم سنله کئچن هر گونه
سنله شیرین لشیر بو حیات منه

شیرین دویغولاریم شعر قیزیم سن سن
سئوگی یه یول گئدن هر ایزیم سن سن
بو قوربت شهرده تبریزیم سن سن
سنله اولوب سنه داریخدیم یئنه
سنله شیرین لشیر بو حیات منه

سنسیز داماریمدا کوورک آخار قان
سنینله جننت دیر باهاردی هر یان
ووقاردا سهندیم ساوالانیم سان
آل منی قوینوندا بورونوم چنه
سنله شیرین لشیر بو حیات منه

علی طالبی قایاباشی

او صاف محبتی تمیز سئوگینی

شہلا نوروزی

گوچون ووروب دیره نیردی، گوزوم کی آغلاماسین
اوره ک دوپونتوده دیر آه ... گندن آياقلاماسین

بو یول اوزون یولابنزیر ایتیک ایتیک ایتره ریک
دئنن سئوینجه بورونموش گوزومدو، باغلاماسین

قیزیل گولون قوخوسویلانفس چکر کپه نک
سولوب گولوشلو دوداقلار، یاناقدا دیغلاماسین

آی ایله صحبت ائدن من، نامازلانیردی سحر
او گیزیلی سوزلره وورغون قاپیمدی باغلاماسین

قانادلانیر گویه دوغرونه اوچماغا تله سیر
سینییدی قول _ قانادیم گوی، منی سوراقلاماسین

گئدنه گتتمک اولار می اورک بونو قانمیر
وفاسیزیق، داها دونیا، بیزی وراقلاماسین

تبریزله نیرسن هر گئجه آلوولانان باخیشلاریمدا
من آلیشماقدان یورولان بیر مومو اوغورلاماغا
محکوم اولموشام
هئچ بیر قاپی اوزومه آچیلیمیر

حیدر سیدیادگار

بو جهانی نیلیرم من باده سیز پیمانہ سیز
ایستمم. دهری. گر اولسون بیردمی میخانه سیز

مسجد و منبر نه لازیمدیر. منہ ساقی گتیر
مجلسه بیر بیر دولاندیر باده نی پیمانہ سیز

منکی مستم. جمله عاشق مست دیر. معشوق مست
شادلیغیم افسانه دیر دهر اولماسین. افسانه سیز

می ایچن لر بیلمه سه دوردی کشین احوالینی
مست اولانماز عابد و زاهد بیر آن دردانه سیز

بو گئجه من ایچمیشم می اوز حالیمدان چیخماغا
هاردادی پیر طریقت؟ قالمیشام کاشانه سیز

حیدرم گر مست عشقم گوزلری فتوا وئریب
اولماسین هئچ بزمیمیز بیر آن دلی دیوانه سیز

آيسو مختارى

من سنه حسرتتم

هانسى اوباداسان، هانسى ائلده سن
كىمين اۋره گينده، هانسى ديلده سن
هانسى ماهنيداسان، هانسى تئل ده سن
من سنه حسرتتم، من سنه آرزى
يوخلوغون چئويريب ائديب تام آرزى...

سنين اۋره گينه سيغينمايان من
سئوگى ننى سينده اووونمايان من
سنين خاطيرينه توخونمايان من
من سنه حسرتتم، من سنه آرزى
يوخلوغون چئويريب ائديب تام آرزى...

ايستيرم اۋزومو چايا تاپشيرام
كئفله ديب گۈزلىرىن ، ياپيش اشيرام
سنه ساريلميشام، سنده ياشيرام
من سنه حسرتتم، من سنه آرزى
يوخلوغون چئويريب ائديب تام آرزى...

عطين اللريمىدن، اتاقدان گلير
چيخيرام يولاغا، يولاقدان گلير
ايپىمى قيرديغين پيچاغدان گلير

گۈز آلتيندان باخان كيشى آدلانميش هر بيرى
منى كنديرلره يوخولادير
آدديلاريمى قۇرخودمادان ديم ديك اتيرام

من هانسى آنا دان، دۇغولان گولوش قۇخولو
قىرميز ياناقلى قيز حسرتين داشيمالى يام

و آرزولارين چين اولمايانبولومونده هر گونن
يالقيزليغيندا ايتن قادينليغىمى ياشامالى يام

من بير واقتسىز دۇغومام
منى بوتون معصوميتيمله دارا چگمه يه حكم
وئريب بو شهرين فاحشه قۇخويان آل لرى

بوررادان آى كوچه لى سئوگى قارانلىقدا باتير
دان سۇكولمورگونشه كيرلى بولوت قاش گۈز اتير

كينك لر نئچه واقتير باغى يالقيز بوراخيب
گول گنديب گيزليده اۋز قيزليغىنى گيزلى ساتير

باشيميز آغريبير اما هانى دستمال گتيرن
گتيرنلر ده اينان درديمزه دردى قاتير

پردە چكميش گۈزۈنه پنجرلردن باخيرام
پاييزين سۇن گونو ده قارلى ياتاقلار دا ياتير

باھارا تئز ياناشان كۈرپه تومورجوق كيمىنم
گۈنشە اۋز تۇتۇرام ساختا منە بۇللۇ چاتير

داريخير شھلا گۈزۈم قار چيچگين گۈرمه يلى
گئىنيب آغ دۇنونو قار ننه سى غمزه ساتير

سئون، سئودىگىنى اوزمىز بىر بئله،
سنة يالوارىرام دارىخما هله.

گۆزلىرىم ايسلانار، ايلقاردايتىرمز
سئون، سئودىگىنىن اىن اۆتورمىز
سونونجو پئشمانلىق بره بيتىرمىز
ايرىلىق سۆزونو گتىرمه ديله
سنة يالوارىرام دارىخما هله.

من عومور دولوسو سئوگى محتاجى
اۆلدورر گۆزلىرىن باخما قىقاجى
اۆلدورورسن؟! هانى قولونون خاچى
وئردىگىن چىچكى وورارام تئله
سنة يالوارىرام دارىخما هله.

بئزسن ده بو دمىر انسانلىقلاردان
فىكرينه دالماسىن بىر آنلىق گومان
سئومه رم باشقاسىن، سئومه رم اينان
سئوگى بىر اولماقدىر دائم ال - اله
سنة يالوارىرام دارىخما هله.

قىما كونلوم سنسىز يارالى قالا
ايدىن باخىشلارنى كونلومه جالا
كىم گۆروب مجنون لار لىلاسىز قالا
طالع روحوموزا سالىب ولوله
سنة يالوارىرام دارىخما هله.

سنسىزلىك نه قدر امان سىز گله
لاله لر ساياراق گلمه رم ديله
دويمامىشام آخى من سندن هله
گۆنش سىز گۆن لر دن ائتمه رم گيله
سنة يالوارىرام دارىخما هله.

من سنة حسرتىم، من سنة آرزى،
يوخلوغون چئويىرىب ائدىب تام آرزى...

آند اولسون سئوگىمىز ياپا - يالقىزام
سئوگى اؤره گىنده بىر اؤووج بوزام
داغلار اتگىنده نانا، يارىپىزام
من سنة حسرتىم، من سنة آرزى
يوخلوغون چئويىرىب ائدىب تام آرزى...

دالغالار گۆزومده دالدا لانيىرلار
ساعات لار گئت به گئت سنى دانىرلار
يامان دارىخمانى يالان سانىرلار
من سنة حسرتىم، من سنة آرزى
يوخلوغون چئويىرىب ائدىب تام آرزى...

آغلايا - آغلايا قالمىشام يئنه
سئوگى دب دن دوشوب دئىرلر منه
اؤزومو بىر قوجاق يئتىرىسم سنة
من سنة حسرتىم، من سنة آرزى
يوخلوغون چئويىرىب ائدىب تام آرزى...

اؤره گىم دلنىب، داملايىر، دامىر
اؤزونده بىر داملا سئوگى ساخلامىر
قارىب يوخلوغون كۆنلوم توختامىر
من سنة حسرتىم، من سنة آرزى
يوخلوغون چئويىرىب ائدىب تام آرزى...

آيسو مختارى

دارىخما هله....

سنة سۆز وئرمىشيم، بىر ايلقارىم وار
توخونماز سئوگىمه نه بوران، نه قار
سئوگىم چىچك له نه ر گلنده باهار

يازار : اکبر رضایي (سسيز اردشير اوغلو)

موناسیبتلی گونلرین دادی بعضا چوخ چوخ اولور. اینسانین بعضی واختلار نه ائتمه سی نئجه داورمانماسی بللی اولمور. یعنی آدام بیلیمیرکی نئجه اوره ییندن گله نی یئرینه گه تیرسین. بو گۆزل گونلرین بیرى ده آنالار گونودور. آنا آدینا آدلانان گون ان موقددس گونلردن و ان گۆزل موناسیبتلردن بیرى دیر. هامی اینسانلار بو گونو اولدوقجا اؤنملی سایمالی دیرلار. یالنیز بو گونده اولسادا اللریندن گله نی اورتایا قویمالی دیرلار. هامیمیزین باشیمیز حیاتا و اؤز آئيله میزی نئجه یاخشیجاسینا یوروتمه یه قاریشیبیدیر. بو آرادا اولابیلرکی آنالاریمیز ایچین پاییمیزا دوشنی و بؤیوک بورجوموزو اوره ییمیزجه یئرینه یئتیرمه میش اولاق. اولابیلرکی بیز ساده جه ائله بو گونده داها آرتیق آنالاریمیزین بیزیم حیاتییمیزا نئجه وارلیق قاتماسینی بیر آز آرتیق دوشونک. اونلارین اوره یینی اوخشیایب و نئجه سئودیکیمیزی دیلیمیزه گه تیرک و نازلارینی چکک. آنالار و قادین لار گونونو اورکدن تبریک ائدیرم. دونیاسینی دیشمیش آنالارا اولو تانریدان باغیش و حیاتدا اولان آنالاریمیزا جان ساغلیغی دیله

بوغسادا کونلومو اؤزلم له کدر
جانیمایا دویدورار، سونوما یئتر
اؤلوم یاشاسادا منده بو گون لر
سئودا ساراسینی وئرمه رم سئله
سنه یالواریرام داربخما هله.

دورد نالا چاپاجاق ایچیمده قهر
توز باس میش کونلومه توخونار کچر
عهدیندن دؤنن لر گئدر بی خبر
سنی بو پاییز لار گل دؤنک ائله
سنه یالواریرام داربخما هله.

آیسو مختاری

دامار - دامار دولانیرسان آغیر - آغیر دردییم !!!
ورم - ورم داغا دونمه ، باغیر - باغیر دردییم !!!

بوو توربه ده اوتورب دور گیلاسلا قالدیرسین
بو تانرینی... بوراخیب... هی چاغیر - چاغیر دردییم !!!

دمیر ، سیمیت عصیری هی یوباندیریر اؤلومو
آدام دامیر دی قینیندان صاغیر - صاغیر دردییم !!!

باشیمدا چن دولانیر ایندی گۆزلریمده شه هر
یاغیش - یاغیش شه هره میخ یاغیر - یاغیر دردییم !!!

چاناق - چاناق اوزومو آ... خ بو مؤوره لیک لرده
قانا - دویان گۆزو ایله صاغیر - صاغیر دردییم !!!

ایچیمده هیمله شیب اینسانلیغیلا ، شیطانلیق
یئتیم بیر اوفکه سوسوب دور فاغیر - فاغیر دردییم !!!

آنام منیم آنام منیم

دۆزوملوسن غم كدرده

چۆزوملوسن هر بير درده

آييقسان آخشام سَحَرده

آنام منیم آنام منیم

دايان اوپوم اللرينى

هؤروم او آغ تئليرينى

بیزه وئردین ایللرینى

آنام منیم انام منیم

سن سئوگییه گرفتارسان

شان حیاتا اعتبارسان

كۆنلوموزده بيرجه یارسان

آنام منیم آنام منیم

ییرم... گۆزومون نورو جانیم آنا ، بؤیوتدون سنى

منى يانا يانا...

آنا

اونودولماز بيرجه یارسان

يازدا ياغيش قيشدا قارسان

بو حياتا سن باهارسان

آنام منیم آنام منیم

قوجالساندا ناز گولومسن

خوش نغمه لى بولبولومسن

بوللو بارلى سونبولومسن

آنام منیم آنام منیم

سنين اوخشار تايين اولماز

محبتين بير آن سولماز

سنى سئون باشين يولماز

آنام منیم آنام منیم

شيرين اولسون هر آن چايين

دادلى اولسون سنين پايين

گۆزل اولسون يازين يايين

آنام منیم آنام منیم

سندن آلير كۆنول زورو

سنسيز اولماز حیات دورو

سنسن گۆزوموزون نورو

آنام منیم آنام منیم

توختاخليقسان جانيميزا

دورولوقسان قانيميزا

سببكارسان شانيميزا

شوشا يولو ظفر يولو
 سئوينچ يولو، ماهشئر يولو
 سولوم ساھرا، ساغيم ساھرا
 يارى قاراباغ'يم ساھرا!
 دونيانين سونو بو مويدو؟
 بئنييم گوردوغوم اويكو مويدو؟
 ييكيلان كؤپرو يانان اورمان
 عرشا چكر بئنى آرشا!
 كيرئميتلى بير بينادان
 نه كالميشتى؟
 ييخيق بالكون
 سؤكولموش تئنها بير دووار!
 گؤتور گؤتور، سؤك گؤتور!
 مايينلانميش يوللار- ايزلئر
 ياكين-اوزاك ...

سانا كوربان آنا توپراك!
 يارالييز سن دئ، بئن دئ
 يول يانيندان يول چئكئندئ
 " ديقتلى اول!" ديئئن دئ.

كاديم بير خالق
 گويا " بيزيم اورادان دا،
 هايلى اؤندئ "
 اوزاك " نوه'ون زامانيندا "
 ائلى آلاھ آمانيندا ياشيوردو
 بو دا اونون وئرديشييدي
 اؤغرئنديغى " كابيليئت "
 اؤغرئنديغى " ائل ايشييدي "
 گويا او زامان خئتتى آدى...
 شوشا دا بايكوش اولودو.
 يوجا عالي باش كوماندان
 پيادئ گئچتئين او يولو

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

İLHMİN ZƏFƏR YOLU

ايلهامين ظفر يولو

قاراباغ ساواشيندا، يئنيئمئز ميللتئين ۴۴ گونلوك
 ظفر روحو، آذربايجانين ديرلى خالق شاعيري
 نریمان حسن زاده نين شعير لرينده...

توركيه توركجه سينده

شوشا يولو ظفر يولو
 اوتوز ايلليك سفر يولو
 يوجا عالي باش كوماندان
 سفرده سين سن او زامان
 سيجاكتا، فيرتينادا، قاردا
 اوزاك ياكين او يوللاردا
 يول ايچيندئن يول سئچئرسين
 گئچيلمئز يوللار گئچئرسين
 فيكرين ذهنين يوللاريني
 قيرخ دورد گونون يوللاريني!

او دا شعیر سۇیلئردى
 شعیریمیزین سۇزوموزون
 آرکاسییدی، یییئسییدی
 داغیلیردی دئردى گامى
 بو دویمان گیبى، چئن گیبى
 چوجوک گیبى سئوینیردی
 او، بیر شاعیر گۇرئن گیبى
 ایکینجى موئللیفییدی
 آزئربایجان " شعیرى نین دئ
 اورتاغییدی بو میللئتین
 هایرین دا، شعریندی.

ایلهام اورادا آرامیزدا
 بیرمی بیر یاشیندایدی
 شوشا نین آکلیندایدی
 یئنى یئتمى گئنچ گیبى
 دۇنوپ اونا باکارلاردى
 دوغان آيا، دوغان گونئ
 باکار گیبى.
 آناسى زاریفی هانیم
 اولو اؤندئرین آریزی.
 کار آلتیندا دینلییوردو
 شعیریمیزی.
 ایلک دئفا تانییوردو
 او دا بئنى.
 آنام گئلیپ، باجیم گئلیپ
 آلكیشلییور

ایلهام پئریسى - میهریبان
 یانیندا گئچتین او یولو
 او بایکوشلار اولویاندا
 ساھرادا گئچتین او یولو
 سیرتیندا آسکئر کییافتتى
 داعوادا گئچتین او یولو
 گئلدى کاردئشین ائردوغان
 کاوگادا گئچتین او یولو
 ائووئل دئ گئچتین او یولو
 سونرا دا گئچتین او یولو.

سئلام شوشا، سئلام واگیف!
 اولو اؤندئر، بیر دئ سئلام!
 آیدئنین اؤنوندئیم
 هئیکئل گیبى دورموشوم
 کار یاغار اوستوموزى
 سیلکئلییور بیرى گۇغو
 یئرین دوغماسى، اؤگئى یئنى
 بیر بیرینى کاریشمیشتى
 کوسکونلئردئ باریشمیشتى
 اولو اؤندئر آلكیشلییور
 سئلاملییور کونوکلاری
 سئلام، ائى شوشا داغلاری!
 یوزوموزدئ سئوینچ-مئراک
 او کونوردو چارشاف چارشاف
 کاتیلیمیشتى شاعیرلئرى
 وورولموشتو او یئرلئرى

بیری بولبولی بئنزئردی
 او سئسی، سئلی بئنزئردی.
 بیری دییور اوزئیردی
 او دییوردو، بو دییوردو

سوسموپوردو یانیمدا هنرکئس
 جیدیر دوزوندی بو هئوئس
 بو آشک، بو ایلهام، بو یورئک
 سئوئجئک، سئویندیرئجئک

اؤزو اؤزونون ائوئزی
 قیرخ دورد گونون یئتیرمئسی.

داغلار آچتی کوچاغینی
 نیننیمسین ایسا پیناری
 بیر دویونجا نئفئس آلایم
 شیفامسین ایسا پیناری

نئرنئدن آلدین سن بو سئسی
 ائی آلاهُ یُن موجیزئسی
 ائی قاراباغ شیکئستئسی/یارالیسی
 بئنیمسین ایسا پیناری

بئن بیر پینار، سن بیر پینار
 گئجی اویانیک، گوندوز اویانیک
 اوکو چالالیم، چال اوکویالیم
 هاوامسین ایسا پیناری

کوینون یئشیل، هاوان سئترین
 سوفران گئنیش، دیلین شیرین
 ناسیل بیلئیم، نئیدی سیررین
 رویامسین ایسا پیناری

نئی اؤزو وار، نئی بئنزئری
 شؤهرتتی دیللئر ائزبئری
 قاراباغ یُن شاهئسئری

اؤیلی بیلدیم اورادا بئنی.
 -ائللی دوکوز یاشینداییم!
 کئندی دئدی بیزیم ایلهام
 یوجا عالی باش کوماندان
 آینی یاشین ایچیندئیدی
 اولو اؤندئر دئی او زامان
 بو تاریهتی، هاکیکاتی
 تئسادوف دئی ایشیتیمیشیم
 زارورئتتی.

بئلکی بو دا دئرک ائدیلمئز
 بیر هیکمئتتی!
 ائللی دوکوز-ائللی دوکوز!
 بیربیری نین ائوئزیددی
 بیر توپراغین نئفئسیددی
 بیر داغین دا، ایکی کارلی
 زیروئسیددی.

آذربایجان بو دا سانا
 آلاهُ یُن بیر کاتکیسیددی
 او حاککا یوجالمئلییدی
 آسکئر چئکیپ آچمالییدی
 بیزیم ظفر یولوموزو.
 زامان تاکدیم ائتمئلییدی
 یوزییلیمیزا
 ایلهام آدلی اوغلوموزو.

++++++

سئلام شوشا، جیدیر دوزو
 داغلاردا مئیدان گوزگوسو
 اوزاکتا سئگاه اوکویان
 شارکی، چاهارگاه اوکویان

نازیک بیر اوغلان چوجوغو
 گئلیردی یوزو آشاغی
 بیری دییور هان اولاجاک
 شارکی اوکویان اولاجاک

سن بئيم گونول آلثيم
 شارکيم سازيمسين شوشا
 زيروئدي کارلي کيشيمسين
 دئرئدي يازيمسين شوشا

يئرلر گننیش، گوکلر تميز
 ائتئغين گوللو سوفراميز
 بورادا گنجي، اورادا تئبريز
 کوروم آراز يمسين شوشا

ياغان لئيساندي، گورشاددي
 پناه هانين روحو شاددي
 گيدئن گيتي، کالان کالدي
 سن آلين يازيمسين شوشا.
 آسکتر گوردوم گور سئسليدي
 دون شوشا يوللاريندا
 " ظفر يولو " دئديغيميز
 هئمئن شوشا يوللاريندا
 بو گون شوشا شئهيريندي
 آکشاميندا سئهيريندي
 بو يئرلئرئدي صاحبي وار
 بيئسي وار
 دوشمانين يوز هيلئسي وار
 يوز بيريدئ ايهانئتتي
 بو توپراغين هر کاريشي
 شئهيتلئرئدي ائمانئتتي
 " گوزئل شوشا سن کور تولدون "
 دئدي عالی باش کوماندان
 تاريخ بير عدالتی!

هاری بولبول، هاری بولبول
 نئ بو بويدا چيچئک گوردوم
 نئ بير يئرئدي بو آددا گول
 " هان بولبول " مئهمانها

هر ساعاتي بير عؤموردو
 بير گون بورادا کالانا
 داغلاردا نفئس آلانا
 آچ اورادا آچ پئنجئرئني
 تاييات چاغيرير بئني.

هاری بولبول شاه گولويدو شوشا نين
 نئ بو گولي، نئ او گولي بئنزيبور
 کانادي وار، گاگاسي وار، سئسي وار
 بو بيلبول دئ، او بولبولي بئنزيبور.

کانادي نين کوکوسوندايدي نفئسي
 گاگاسي نين اوچوندايدي هوش سئسي
 چيغ دوشونجئ تيرئئمئسي، ائسمئسي
 شيمدي بيلديم، نيبي بؤيلي بئنزيبور.

گيدئن گيديپ بير دئ باکار او گولي
 گوکتئ باکار، يئرئدي باکار او گولي
 هايان کالما شاعير هاری بولبولي
 آي دا آيا، ييل دا ييلا بئنزيبور.

ائن گوزئل سئيرانگاهيمدي
 ائن گوزئل تاماشام بئيم
 دونيانين شوشا واکتيددي
 مئدئنييئت باشکئنتيددي
 شوشام بئيم

خوجالی سویقیریمین ۳۰-جو ایلدؤنومو

XOCALI SOYQIRIMININ 30-CU İLDÖNÜMÜ

جی ایل تاریخینده خوجالی سویقیریمی نین اوتوزونجو ایلدؤنومو حاقیندا سرانجام وئرمیشدیر. بو سرانجامدا دئییلیر: «آذربایجان تاریخی نین ان دهشتلی صحیفه لریندن بیرى اولان خوجالی سویقیریمیندان ۳۰ ایل اؤتور. ۱۹۹۲-جی ایل فئورالین ۲۵-دن ۲۶-نا کئچن گئجه ائرمینیستان سیلاحلی قوووه لری بین الخالق حوقوقون نورما و پرنسیپلرینی کوبودجاسینا پوزاراق کئچمیش سووت اوردوسونون خانکندیده یئرلشن ۳۶۶-جی آلابی نین ایشتیراکی ایله خوجالی شهرینه هوجوم ائتدی و دینج اهالییه میثلی گؤرونمه میس غدارلیقلا دیوان توتدو. خوجالی سویقیریمی زامانی ۱۰۶ قادین، ۶۳ اوشاق، ۷۰ قوجا اولماقلا ۶۱۳ شخص محض آذربایجانلی اولدوقلارینا گؤره آغلاسیغماز وحشلیکله قتله یئتیریلدی، ۴۸۷ دینج ساکین آغیر یارالاندی، ۱۲۷۵ نفر ایسه گیروو گؤتورولدو. خوجالی قتلیم ائرمینیستانین اوزون ایللردن بری آذربایجانا قارشى حیاتا کئچیردیگی پلانلاشدیرلمیش ائتتیک تمیزله مه و تجاوز سیاستی نین ترکیب حیصه سی ایدی. سویقیریمی نین توره دیلمه سینه گؤره ائرمینیستانین او زامانکی سیاسی-حربی رهبرلیگی مسئولیت داشییر. ائرمینیستانین آذربایجانلیلارا قارشى تورتدیگی خوجالی سویقیریمی، ائله ده باغانیس آیریم، قاراداغلی، آغدابان و باشلیبئل قتلیملاری ایله موشاییعت اولونان حربی تجاوزو نتیجه سینده تورپاقلاریمیزین ۲۰ فایزه قدری ایشغال ائدیلدی، ۲۰ مین وطنداشیمیز قتله یئتیریلدی، ۵۰ مین نفردن آرتیق آدم یارالاندی و علیل اولدو. آذربایجان بؤیوک هومانیتار فلاکتله

*t.ü.f.d, dos. İradə Məmmədova,
AMEA Tarix İnstitutu,
Azərbaycan Tarix Qurumu İctima
Birliyinin sədr müavini*

اراده منمداوا

خوجالی سویقیریمی آذربایجان خالقى نین قان یادداشینا هوپموش دهشتلی فاجیعه لریمیزدندیر. ۲۶ فئورال ۱۹۹۲-جی ایلده توره دین خوجالی قتل عامی ۱۹۹۴-جو ایلده آذربایجان پارلامنتی طرفیندن رسمی اولاراق سویقیریم کیمی تانینمیش (آذربایجان، ۱۹۹۴، ۲۶ فئورال، ص. ۱)، ۲۵ فئورال ۱۹۹۷-جی ایلده ایسه خوجالی سویقیریمی قوربانلاری نین انیم گونو ائلان ائدیلمیشدیر (آذربایجان، ۱۹۹۷، ۲۶ فئورال، ص. ۱).

Xocalıdan zorla qovulanlar. Fotoqraf Viktoriya İvleva (Rusiya)

Mənbə: “Khojaly Witness of a war crime Armenia in the dock”. Ithaca Press 2014.

آذربایجان رئیسپوبلیکاسی بو دهشتلی سویقیریمین بین الخالق عالمده تانینماسی اوچون چوخ جیدی آددیملار آتمیش و آتماقدادیر. بوندان باشقا عالیم، رسام، شاعیر، یازار و دیگر ضیالیلاریمیز خوجالی دهشتلری نین دونیا یا چاتدیریلماسیندا الیندن گله نی ائتمیشلر. بو ایلین ۲۶ فئورالیندا بو سویقیریمدان آرتیق ۳۰ ایل اؤتور. بونولا باغلی آذربایجان رئیسپوبلیکاسی نین پرنزیدنتتی ایلهام علی اف ۲۸ یانوار ۲۰۲۲-

اوتوزونجو ایلدؤنومو عرفه سینده بیر داها درین حوزنله یاد ائده رک قرارا آلیرام: آذربایجان رئسپوبلیکاسی پرتزیدنتی نین آدمینیستراسیاسی خوجالی سویقیریمی نین اوتوزونجو ایلدؤنومو ایله علاقه دار تدبیرلر پلانی حاضیرلاییب اونون حیانا کئچیریلمه سینی تمین ائتسین. باکی شهری، ۲۸ یانوار ۲۰۲۲- جی ایل "

<https://president.az/az/articles/view/553>

13

بو سرانجامین وئريلمه سی دؤولتیمیزین همیشه کیمی خوجالی سویقیریمی نین بین الخالق عالمده تانیدیلماسی، سویقیریم و یا قتلیم اولاراق تانینماسی، خوجالییا عدالت پرنسیپلریندن چیخیش ائده رک، بو سویقیریمی توره دنلرین بین الخالق محکمه یه وئريلمه سی ایستیفامتینده ایشلرین گؤرولمه سینی،

پلانلارین حیانا کئچیریلمه سینی دیقتده ساخلادیغی گؤستریر.

دوشونورم کی، خوجالی سویقیریمی نین تانیدیلماسی هر بیر آذربایجان وطنداشی نین ویجدان مسله سی اولمالیدیر. بو ۳۰ ایله خوجالی سویقیریمی نین تانیدیلماسی ایله باغلی چوخ ایش گؤرولوب، چوخلو اثرلر،

اوز-اوزه قالدی. ائرمینیستانین دایم مولکی اهالینی هدف سئچن تخریباتلارینا و حربی تجاوزونجه جاواب اولاراق، ۲۰۲۰-جی ایل سئنتیابرین ۲۷-ده آذربایجان خالق ازه لی تورپاقلاری نین ایشغالدان قورتاریلماسی، بمت تهلوکه سیزلیک شوراسی نین قتنامه لری نین طلبلری نین یئرینه یئتیریلمه سی و تاریخی عدالتین برپا ائدیلمه سی اوغروندا وطن موچاریبه سینه قالدی. وطن موچاریبه سی نین گئدیشاتیندا ائرمینیستانین گنجه نی، بردنی، دیگر شهر و کندلریمیزی کوتلوی محوئتمه ایمکانلارینا مالیک باللیستیک و رئاکتیو راکتترلره، کاسئتلی بومبالارلا حدفه آلماسی بیر داها سوپوت ائتدی کی، زامانلا مئتودلار دییشسه ده، مولکی اهالییه قارشى قانلی جینایتلر تورتک ائرمینیستان طرفی نین دایم حیانا کئچیردیگی دؤولت سییاستیدیر. ۴۴ گون سورن دؤبوشلر نتیجه سینده رشادتلی آذربایجان اوردوسو پارلاق قلبه قازاناراق دوغما تورپاقلاریمیزی ایشغالدان آزاد ائتدی. حاق سسیمیزین دونیا یا چاتدیریلماسی و خوجالی سویقیریمی نین بین الخالق عالمده تانیدیلماسی اوچون اؤتن ایللر عرضینده مقصدیؤنلو فالیت گؤسترلمیش، ۲۰۰۸-جی ایلدن ایسه بو فالیت " خوجالییا عدالت " بین الخالق کامپانییاسی ایله گئنیش ووسعت آلمیشدیر. حاضیردا خوجالی سویقیریمی بیر سیرا اؤلکه لر طرفیندن تانینمیش و فاجیعه یه بین الخالق سیاسی قییمت وئرلمیشدیر. خوجالی سویقیریمی حوقوقی قییمت وئريلمه لی و بو دهشتلی فاجیعه نی توره دنلر اؤز لایققلی جزالارینی آلمالیدیرلار. آذربایجان خالق هئج بیر واخت خوجالی فاجیعه سینی اونوتمایاجاق. آذربایجان رئسپوبلیکاسی کونستیتوسیاسی نین ۱۰۹-جو ماده سی نین ۳۲-جی بندینی رهبر توتاراق، خوجالی سویقیریمی زامانی قتله یئتیریلمیش سویداشلاریمیزین عزیز خاطریره سینی فاجیعه نین

ادی چکیلن مثله لرله باغلی موختلیف دیلدره مقاله لرینی چاپ ائتدیره بيله جگی بیر بئینلخاق ژورنال، یعنی دونیانین آپاریجی اونیوئرسوتتلی نین عالیملری نین تمثیل اولوندوغو بیر اورتاق ژورنالین تاسیس ائدیلمه سی واجیبیدیر. خوجالی و یاخود قاراباغ حاقیقتلری ایله باغلی عالیملرین تمسیل اولوندوغو موختلیف دیلدره سایتلارین یارادیلماسی دا مقصدده او یغون اولاردی.

Xocalının son günü, rəssam Asif Azorelli

Mənbə: Ziyadhan Aliyev. 2014. "Karabağ Görsel Sanatlarda", İrs, 4 (12), Kış, s. 51

بئله لیکله، ۳۰-جو ایلدؤنومونده خوجالی سویقیریم قوربانلارینی درین حوزنله یاد ائدیر، دونیانین هئج بیر خالقینا بونا بنزر فاجیعه و سویقیریملاری نین یاشانماماسینی آرزو ائدیریک. خوجالی شهیدلری سیزلری اونوتما دیق و اونوتتورما یا جاغیق!

الله بوتون شهیدلریمیزه رحمت ائتسین!

Yaşlılara və uşaqlara mərhəmət yoxdur, Fotoqraf Frederick Lengein (Fransa)

Mənbə: "Khojaly Witness of a war crime Armenia in the dock". Ithaca Press 2014.

مقاله لر یازیلیب، سندلی و بدیعی فیلملر، رسم اثرلری چکیلیب، سرگیلر تشکیل ائدیلیب، آبیده لر قویولوب. لاکین خوجالی سویقیریمینا دایر، مثلن تاریخچیلرین یازدیغی کیتاب و مقاله لرین اینگیلیس و یا دیغر دیلدره بین الخالق ایندئکسلی ژورناللار و تانینمیش نشر ائولرینده یاییلانماسیندا جیدی چتینلیکلر و یا مانعه لر واردیر. معلومدور کی، اثرمنیلر دونیاداکی مشهور کانال، سایت، کیتاب ائولری، نشریات و ژورناللاردا تمسیل اولونور و یا بوراداکی اونلارین ایسته دیکلرینی یازان باشقا میلتن اولان ایشچیلری یئرلشدیریرلر. بو سببدن هوجالی و یا قاراباغ حاقیقتلرینی بو یایین اورقانلاریندا و یا نشریاتلاردا نشر ائتدیرمک دئمک اولار کی، موشکوله چئوریلیب. بو ژورناللارا و یا کونفرانسلارا گؤندریلن خوجالی سویقیریمی و یا قاراباغ حاقیقتلرینی اکس ائتدیرن مقاله لر " دهشتی تبلیغ ائدیر " بهانه سیله چاپ ائتمکدن ایمتیناع ائدیرلر. بو ایستر هوجالیداکی اوشاقلارین فاجیعه سینی، اونلارین یاشادیقلا رینی، ایستر دوندانه آغایئا و اونون کیمی گنج قیزلارین اسیرلیکده باشلارینا گتیریلن ظولم و غدارلیقلار و س. اولسون، فرق ائتمز، " بونلار سیزین اویدورمالارینیز، بونون سوبوتو یوخدور " دئییه حاقیقتلری چوخ گؤزل بیلسه لر بئله، نشر ائتمکدن ایمتیناع ائدیرلر. اینگیلیس، فرانسیز و دیغر دیلدره اولان، اؤزلری نین سویقیریمینی عکس ائتدیرن شکیل و معلوماتلاری اورتایا قویاندا ایسه " قزئت یازیلاری جیدی قاینق دئییل " بهانه سینی گتیریرلر. بئی آچیق شکیلده آغ رنگه قارا دئییرلر. بو ایستیقامتده دؤولتین ده دستگی ایله پلان و لایحه لرین حیاتا کئچیریلمه سی واجیبیدیر و تاخیرسالینماز دیر. خصوصیه عالیملرین

صنعتی، و بزرگ‌ترین دانشگاه علوم پزشکی زمان خود، یکی از نمونه‌های فراوان سعی و همت ایلخانان، بویژه غازان خان، در عرصه‌ی تعالی و رشد و پویایی علمی و فرهنگی در چارچوب اندیشه‌های عصر خود به شمار می‌آید.

شهرک دانشگاهی ربع رشیدی که صدها استاد شامل دانشمندان، علما، اطباء ممتاز، اربابان حرف، هنرمندان، صنعتگران ماهر و ... را از اقصیٰ نقاط جهان جذب نموده، در هر شاخه‌ی علمی شعبه‌ای راه‌اندازی کرده و بیش از شش هزار دانشجو را در مقاطع مختلف مبتدی تا عالی و به هفت زبان زنده‌ی دنیا تعلیم می‌داد، هزینه‌های خود را از طریق اوقاف تأمین می‌کرد و برای تمام اساتید و

فرهنگ، هنر و تمدن تورک

**ربع رشیدی
تبریز: اولین و
بزرگ‌ترین
شهرک
دانشگاهی
بین‌المللی
جهان**

مجموعه‌ی بی‌نظیر و ارزشمند ربع (اقامتگاه) رشیدی تبریز یکی از

دانشجویان خود مقرری آبرومندی تعیین نموده بود. ربع رشیدی، علاوه بر تعلیم و تعلم، در اموری چون تأسیس مساجد تابستانی و زمستانی، بیمارستان (دارالشفاء)، کتابخانه، مرکز تألیف و چاپ آثار علمی، بانک (دارالضرب و خزانه‌ی نقود)، بازار، بناهای اداری و خوابگاهی، کارگاه‌های صنعتی گوناگون، رستوران غذاخوری و مهمانسرا، خانه‌های سازمانی (ده‌ها هزار منزل مسکونی)، تأسیسات رفاهی شامل حمام، حوضخانه، باغ‌ها، نهرها و مکان‌های تفریحی، پرورشگاه کودکان یتیم (دارالایتام)، غذاخوری‌های رایگان ویژه‌ی اقشار فقیر (دارالمساکین) و ... نیز فعالیت وسیعی داشت.

آثار تاریخی معماری تورکی - سبک ایلخانی می‌باشد که امروزه فقط قسمت ناچیزی از آن باقی مانده است. این مجموعه، در واقع، یک شهرک دانشگاهی بسیار منظم و پیشرفته بود که اواخر قرن سیزدهم میلادی به دستور ایلخان سلطان محمود غازان خان تأسیس گردید و به نام اولین طراح و مدیر آن، رشیدالدین فضل‌الله همدانی که وزیر غازان خان نیز بود، نامگذاری شد.

پردیس ربع رشیدی که در سایه‌ی امنیت ایجاد شده توسط حکومت ایلخانی، قرن ۱۴ میلادی را با برنامه‌های وسیع علمی، فرهنگی، اقتصادی و رفاهی آغاز نموده بود، به عنوان عظیم‌ترین مجتمع بین‌المللی علمی، آموزشی و

دارد.

نشان شیر و خورشید در دوران امپراتوری‌ها و سلسله‌های تورک کوشانیان، غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، ایلخانیان، مملوکان مصر، تیموریان (گورکانیان)، آغ‌قویونلو، قارا‌قویونلو، جلایریان، قیزیلباشیه (صفوی)، تیموریان هند (گورکانیان هند)، آفشاریه، قاجاریه و بسیاری دیگر از سلسله‌های تورک، بر روی سکه‌ها، سردیس‌ها، تندیس‌ها، کاسه‌ها، جام‌ها، توغ‌ها و پرچم‌های این دولت‌ها نقش بسته است. (نشان شیر و در بسیاری موارد نشان خورشید در نمادها، سکه‌ها و پرچم‌های سلسله‌های هخامنشی، اشکانی و ساسانی نقش بسته است. گفته می‌شود این سلسله‌ها، نشان شیر و خورشید را از میفولوژی کهن تورک اقتباس کرده‌اند. بعد از سلسله‌ی تورک آفشار سلسله‌ی زندیه، و بعد از قاجاریه، پهلوی‌ها نیز با تغییراتی در نشان شیر و خورشید، آن را در نمادهای حکومتی خود بکار گرفتند).

در زمان خوارزمشاهیان و سلجوقیان سکه‌هایی ضرب شد که بر روی آن نقش خورشید بر پشت شیر آمده است. اولین سکه‌ی موجود با نقش شیر و خورشید به دوران پادشاهی غیاث‌الدین کیخسرو دوم از سلجوقیان روم (ترکیه امروزی) می‌رسد. اولین سکه با نشان شیر و خورشید دوران قاجار نیز، سکه‌ای است که به‌مناسبت تاجگذاری آقامحمدخان به سال ۱۷۹۶ ضرب شده است. قدیمی‌ترین پرچم شیر و خورشید شناخته شده به سال ۸۲۶ هجری قمری (حدود ۱۴۲۳ میلادی) به دوران تیموریان برمی‌گردد. این پرچم در مینیاتوری از شاهنامه‌ی شمس‌الدین کاشانی (منظومه‌ای درباره‌ی جهانگشایی تورکان چنگیزی) به تصویر کشیده شده است. این مینیاتور فتح نیشابور به‌دست تورکان چنگیزی را نشان می‌دهد که پرچمی با نشان شیر و خورشید در کنار پرچمی دیگر با نشان هلال ماه حمل می‌کنند.

محقق و تاریخ‌پژوه تورک فؤاد کؤپرولو در مورد پرچم‌های دوره‌ی ایلخانیان و تیموریان می‌نویسد که آنان در آوردن از پرچم‌هایی به رنگ‌های زرد و قرمز نیز استفاده می‌کردند و بر روی آن‌ها تصاویر گوناگونی از قبیل اژدها، شیر، قره قوش (نوعی عقاب) و شیر و خورشید نقش می‌بسته است. به احتمال زیاد، تمغاهای ایلی نیز روی پرچم‌ها به کار می‌رفته است. در نسخه‌ای از شاهنامه مربوط به قرن نهم

در کاوش‌های صورت گرفته در شهرک تاریخی ربع رشیدی مشخص شده است که کاشی‌کاری‌های زیبای گؤی مچیت که به فیروزه‌ی اسلام نیز معروف می‌باشد، ریشه در فعالیت کارگاه‌های سفال و کاشی‌سازی ربع رشیدی دارد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد وقف‌نامه‌ی ربع رشیدی فراتر از یک وقف‌نامه‌ی معمولی بوده و در واقع یک نظام‌نامه‌ی دقیق و مفصل تشکیلاتی و برنامه‌ریزی شده در زمینه‌های مدیریت آموزشی، برنامه‌ریزی شهری و مسائل انگیزشی و رفاهی برای یک شهر دانشگاهی می‌باشد که هر زمانی قابل پیاده‌سازی و تحقق است.

اگر شواهد و مستندات تاریخی وجود نداشت، شاید تصور می‌شد که ساخت چنین مجموعه‌ای در آن روزگار پدیده‌ای دست‌نیافتنی و یا فقط قسماً قابل تحقق بوده است؛ ولی نه تنها شکل گزارش‌گونه‌ی وقف‌نامه نشان می‌دهد که خواجه رشیدالدین پس از طراحی و احداث مجموعه آن را نوشته، بلکه مکاتبات مختلف وی و تحقیقات ده‌ها مورخ و باستان‌شناس متخصص نیز حاکی از تحقق این مجموعه‌ی عظیم تحت تأثیر افکار سازنده‌ی غازان خان و اهتمام خواجه رشیدالدین همدانی بوده است.

@TurkUygurligi

نشان شیر و خورشید، نشان

اساطیری تورک

شیر و خورشید نشانی است که در طول تاریخ نماد ملی بسیاری از امپراتوری‌ها و دولت‌های تورک بود. نماد شیر و خورشید نشان ستاره‌بینی، خورشید در صورت فلکی اسد (شیر) در منطقه‌البروج بوده و ریشه در اساطیر کهن تورک

دروویل تصاویر جالبی از پرچم قاجار آورده است. در یکی از این تصاویر شیر با شمشیری در دست تصویر شده است. این نخستین باری است که با شیر شمشیر در دست تصویر می‌شود؛ نمادی که از عصر محمدشاه قاجار به بعد به نشان ملی دولت تورک ایران تبدیل شد. برای نخستین بار از زمان محمدشاه قاجار است که در بسیاری از سکه‌ها و نشان‌ها تاجی بر بالای خورشید قرار داده شد.

این قطعه را حاج میرزا ابوالحسن خان شیرازی معروف به ایلچی که نخست در ربیع‌الثانی ۱۲۲۴ قمری به سفارت انگلستان مأمور شده و سپس در ۱۲۴۰ وزیر امور خارجه‌ی فتحعلی شاه شده بود، بر روی بیرقی که با خود داشته رسم کرده بوده است و نقش این بیرق بنابر فحوا‌ی این بیت، شیر و خورشید بوده است:

«فتحعلی شاه تُرک، جمشید گیتی افروز
کشور خدای ایران، خورشید عالم آرا»

در دوران سلطنت ناصرالدین شاه تغییراتی در ابعاد و رنگ پرچم و نشان شیر و خورشید آن اعمال شد. این پرچم سه رنگ که در وسط آن نشان شیر و خورشید قرار داشت تا آخر دوران قاجاریه پرچم رسمی ایران بود.

ملک‌الشعرا‌ی صبوری، شاعر عهد ناصری درباره‌ی پرچم قاجاری و نشان شیر و خورشید سروده است:

«گر شیر نشان دولت جاوید است
خورشید به پشت اوست هر کس دیده‌ست
آن تُرک پسر که این نشان هشته به سر
شیری باشد که روی او خورشید است
چون نشان شاه ما خورشید و شمشیر است و شیر
داده شمشیری به دست شیر خود خورشید وار»
تهیه و تنظیم از: تیمور بارلاس تورک‌ا‌ثلی

هجری ثبت شده که در دوران حکومت تورکان چنگیزی نگاره‌ای وجود داشته که پرچمی را با تصویر شیر و خورشید در وسط آن نشان می‌دهد. احتمالاً این پرچم متعلق به ایلخانیان بوده است، زیرا آنها هم این نقش را بر روی سکه‌های خود به کار می‌برده‌اند.

در دوره‌ی سلسله‌ی تورک قیزیلباشیه (صفوی) نشان شیر و خورشید نشان رایج در پرچم این دولت تورک چنگیزی در ایران بود. شاه اسماعیل دوم برای نخستین بار نماد شیر و خورشید را به رنگ طلایی بر روی پرچم قیزیلباشیه سوزن‌دوزی کرد. این پرچم تا آخر دوره‌ی قیزیلباشیه (صفوی) درفش رسمی این امپراتوری بود.

در دوره‌ی آفشاریان، نشان شیر و خورشید، نشان سلطنتی این دولت تورک بود. پرچم شاهی یا بیرق سلطنتی در دوران نادرشاه از ابریشم سرخ و زرد ساخته می‌شد و روی آن تصویر شیر و خورشید وجود داشت. مهر شاهنشاهی نادر شاه آفشار نیز منقش به نشان شیر و خورشید و مزین به عبارت «المُلکُ لله» بوده است.

سلسله‌ی تورک گورکانیان هند از ۱۵۲۶ تا ۱۸۵۷ میلادی در بخش بزرگی از شبه قاره‌ی هند حکومت می‌کردند، پرچم اصلی و شناخته شده این حکمرانان «توغ» نام داشت که دارای نشان شیر و خورشید بود.

در اوایل قاجاریه، نشان شیر و خورشید تورک، به شکلی ناهمسان روی سکه‌ها و پرچمها ظاهر شد. فتحعلی شاه در سال ۱۲۲۲-۱۲۲۵ هجری تغییراتی در نشان شیر و خورشید اعمال کرد و نشان مخصوص سلطنتی قاجار و پرچم دولت تورک ایران را پدید آورد. به این ترتیب ایران دارای پرچمی رسمی با نشان شیر و خورشید تورک شد. بدین سان است که یک قرن بعد نویسنده‌ای اروپایی می‌نویسد: «ایران امروزه به سرزمین شیر و خورشید معروف است.»

گاسپار دروویل که در ۱۸۱۲-۱۸۱۳ در ارتش قاجار خدمت کرده بود، گزارش می‌دهد که پرچم‌ها و نشان‌های قاجاریان دارای نشان زرهی کشور، یعنی یک شیر خوابیده و خورشید در حال طلوع همراه با عبارت سلطان بن سلطان فتحعلی شاه قاجار است. لویی دوبو گزارش می‌دهد که محمدشاه قاجار (جانشین فتحعلی شاه) پرچمی داشت با نقش یک شیر خوابیده و خورشیدی که از پشت آن طلوع می‌کند که پرچم اصلی قاجاریان بود.